

KOOPERATİFÇİLİK

Sayı - Number : 63
OCAK - ŞUBAT - MART
1984
January-February-March

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU

THE TURKISH CO-OPERATIVE ASSOCIATION was founded at İstanbul University in the year 1931, under the name of the Turkish Co-operative Society (Türk Kooperatifçilik Cemiyeti).

Its headquarters was moved to Ankara in late 1933, and at the beginning of 1934 amended its Statutes in conformance with the conditions prevailing at that date.

The Society changed its name into the «Turkish Co-operative Association» in 1948, and modified its Statutes in conformance with the Law No. 3512. or Associations.

The General Assembly of the Association convened on 30 th May, 1964 and resolved that in the light of its 33 years of experience and in accordance with the requirements of the planned economy era, the Statutes of the Association should be re-written. The new Statutes drawn up accordingly were reviewed and adopted by the General Assembly at its meeting on 27th June, 1965.

The Government declared it as an association serving public interest in 1946. The subject with which the Association is concerned, is theoretical and practical co-operative work. Its object is to propagate co-operative ideas in theoretical and practical fields, to promote the co-operative spirit and ideas, and to support activities in this direction.

In order to achieve the objectives outlined in its Statutes, the Association engages in the following activities :

a. Conduct or cause to be conducted research on the subject of co-operative movement, commission its members or other scholars, experts and authors to write articles and books and prepare summaries of articles and books on subjects pertaining to co-operative movement and publish them.

b. Prepare or cause to be prepared standard states for the various types of co-operatives.

c. Make contacts nationally or internationally among all types of public and private agencies, organizations, associations and persons on the subjects related to co-operative movement, legislation and applications, and express its opinion on these subject either directly or on request.

d. Convene academic meetings and arrange co-operative weeks, festivals and general co-operative conventions.

e. Conduct lectures, courses, seminars and general knowledge competitions in different parts of the country on the subject of co-operatives.

f. Join as member those international organization and associations whose objects are similar to its own.

g. Set up a library in the headquarters of the Association, closely connected with the co-operative movement concept, legislation and application and composed of books, periodicals and brochures in Turkish and foreign languages.

h. Participate in the conversions of international co-operative organizations, attend conferences to be arranged by such organizations and make the Turkish co-operative movement commonly known.

i. Make endeavours to ensure that the concept and application of the co-operative movement is widely diffused, that it develops and takes root, that it is included in the curricula of vocational schools, that chairs on the co-operative movement are instituted in the universities, academies, schools and that institutes specializing in the co-operative movement are founded.

k. Support and sustain the activities and enterprises of existing co-operatives act as guide to them in every respect, and at the request of the member co-operatives in solving their management problems.

KOOPERATİFÇİLİK

ÜÇ AYLIK KOOPERATİF İNCELEMELER DERGİSİ

SAYI : 63

OCAK - ŞUBAT - MART, 1984

Türk Kooperatifçilik Kurumu Tarafından
Üç Ayda Bir Yayınlanır.

Fiyatı : 175 TL.

Yıllık abone : 700 TL.

Yurtdışı : 1400 TL.

Yazışma Adresi : Türk Kooperatifçilik Kurumu
Mithatpaşa Caddesi 38/A Yenişehir - ANKARA
Tel : 31 61 25 - 31 61 26

Türk Kooperatifçilik Kurumu adına sahibi

Nurettin HAZAR

Yazı İşleri Müdürü

Doç. Dr. Rasih DEMİRCİ

Yayın Komitesi

Başkan : **Kâzım SEÇER**

Raportör : **İrfan Ünver NASRATTINOĞLU**

Üye : **Doç. Dr. Rasih DEMİRCİ**

Yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
Başyazı : Kooperatifçilik Dergisini İncelerken / Nurettin HAZAR	3 - 4
Başyazının İngilizcesi	5 - 6
Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri için Alternatif Büyüme Stratejileri ve Yeni Mâmûl Geliştirme Politikaları / Yrd. Doç. Dr. Alican KAVAS - Yrd. Doç. Dr. Yavuz ODABAŞI	7 - 14
Kayseri İli Tarım İşletmelerinde Makinalaşmaya İlişkin Sosyo-Ekonomik Bir Değerlendirme / Doç. Dr. Rasih DEMİRCİ - Doç. Dr. Rauf ARIKAN	15 - 40
Türkiye'de Kooperatifçiliğin 120. Yılı / İ. Cevat AKYOL	41 - 58
«Nimes Okulu» Claude Woillet 'den Çeviren : Şakir ÖZMEN	59 - 64
Tarımsal Kooperatiflerin Finansmanı / Çeviren : Y. Doç. Dr. Taner KIRAL	68 - 77

CO-OPERATION

A QUARTERLY PUBLICATION ON COOPERATIVE WORK

Number : 63

January - February - March, 1984

Quarterly Published by the Turkish Co-operative Association
Correspondance Address :

Türk Kooperatifçilik Kurumu

Mithatpaşa Caddesi 38/A Yenışehir — ANKARA

Tel : 31 61 25 - 31 61 26

Proprietor on behalf of the Turkish Co-operative Association

Personible Editor

Nurettin HAZAR

(The opinions expressed in the articles beling to the authors)

CONTENTS

	Page
Editorial : While Studying «Kooperatifçilik» Periodical / Nurettin HAZAR	5 - 6
Alternative Growth Stragies and New Product Developent Policies for the Agricultural Saler Cooperatives / Asst. Doç. Dr. Alican KAVAS and Asst. Doç. Dr. Yavuz ODABAŞI	7 - 14
Socio-Economic Aspects of Farm Mechanization in Kayseri Province / Doç. Dr. Rasih DEMİRCİ and Doç. Dr. Rauf İNAN	15 - 40
120th Anniversary of The Co-operative in the Turkey / İ. Cevat AKYOL	41 - 58
The Nimes School (École) Clande Woillet , Transiated by / Şakir ÖZMEN	59 — 64
The Financing of Agricultural Cooperatives, Translated by : / Asst. Doç. Dr. Taner KIRAL	68 - 77

EFEM Matbaacılık ANKARA — 1984

Tel : 29 52 76

KOOPERATİFÇİLİK DERGİSİNİ İNCELERKEN..

Nurettin HAZAR

Elinizde tuttuğunuz «**Kooperatifçilik**» dergisini karıştırırken, okurken araştırmacılığın, ilmin ağırbaşlılığına gömülmüş gibi oluyoruz. Yazılardaki ağır havaya, ciddiyete dalıyoruz.

«**Karınca**» yı açıp bakmasak Türk Kooperatifçilik Kurumunun yoğun faaliyetinden, dinamizminden hiç haberimiz olmayacaktır. Olup bitenlerden, başarılı işlerden neredeyse habersiz kalacağız.

Oysaki, milletlerarası kooperatifçilik alanında, 1968 de **Alyans'a** (International Cooperative Allianc'a) üyeliğimizden sonra, ikinci defa 1983 yılında Türk Kooperatifçilik Hareketinin varlığını teşvil ettirmiş bulunuyoruz. Gerçekten, geçen yılın Haziranında **Milletlerarası Raiffeisen Birliği'ne** (International Raiffeisen Union'a) geliştirmeci üye olarak kabul edilmiş bulunuyoruz. Karar, Birliğin Haziran 1983 toplantısında alınmış ve bize 30 Haziran 1983 günlü «Başkan Theo Braun» imzalı yazısıyla bildirilmiştir.

Türk Kooperatifçilik Eğitim Vakfı kurma teşebbüsümüz de 1983 yılında olumlu bir şekilde sonuçlanmıştır.

Periodik yayınlarımız yanında kitap neşriyatımıza yenilerini eklemiş bulunuyoruz. (1983 yılı neşriyat faaliyetimiz ayrı bir yazıya konu teşkil edecektir.)

İlmî toplantılarımız, konferanslarımız, sanat şölenlerimiz, okullardaki kooperatifçilik günlerimiz devam etmiştir.

1976'dan beri düzenlemekte olduğumuz **Kooperatifçilik Haftaları'**ndan sekizincisini, 30 Haziran - 5 Temmuz 1983 tarihleri arasında, alanını genişleterek, gerçekleştirdik. İki yıldan beri Millî Eğitim Bakanlığının «Hafta'yı desteklemesi kazançlarımızın en önemlisi oldu.

Önceden düşündüğümüz gibi, çağdaş kooperatifçiliimizin temelini atan **Mithat Paşa'**mızın eserleri olan Memleket Sandıklarının ve Ziraat Bankasının 120 nci yılı hatırasına, ilmî kongre tertipleemedik. Ama, anma gününü gene de boş geçirmiyerek, aynı konudaki bir konferansla doldurduk (25 Kasım 1983).

Öte yandan XI. Kongremizi normal zamanında (1984 de) gerçekleştirmek için harekete geçerek «Kongre Tertip Komitesi» ni kurup faaliyete geçirdik. **Mithat Paşa'nın** ölümünün 100'üncü yılına adadığımız bu kongrenin geniş kapsamlı ve zengin muhtevalı olması için gayret harcayacağız.

Cumhuriyetin 60. Yılı Kutlama ve Tanıtma Kurulunun; Bakanlıklar, TRT, Basın Yayın Genel Müdürlüğü, Anadolu Ajansı, birkaç büyük Banka ve az sayıda kamu niteliğindeki kuruluş ve dernek arasında Türk Kooperatifçilik Kurumuna da programlarını da yer vermesi bizi ve kooperatifseverliğimizi sevindirmiştir. Bunu, Türk Devletinin Kurumumuza verdiği değerin bir ifadesi saymak lâzımdır.

60. Yıl Kutlamaları çerçevesinde düzenlediğimiz ve bir kısmı 24 - 29 Ekim 1983 Bayram Haftasına sığmadığı için ileride de devam edecek, konferanslar, okullarda «Kooperatifçilik Günleri», Sanat Toplantıları, radyo ve televizyon konuşmaları, Anadolu Basınına kooperatifçilik yazıları yetiştirilmesi vb. kamuoyunca ilgiyle karşılanmaktadır. Gene aynı program çerçevesinde çıkardığımız «**Karınca**»nın 562. «Cumhuriyetimizin 60. Yılı» Özel Sayısı; şekil, muhteva ve taşıdığı ruh bakımından büyük rağbet görmüştür.

Kutlama, ve Tanıtma Kurulu, yukarda sözünü ettiğimiz T. Kooperatifçilik Eğitim Vakfını Cumhuriyetin 60. Yıl Programlarına almıştır. Bunu, **Vakıf** için bir hayır ve uğur işareti sayıyoruz.

Türk Kooperatifçilik Kurumu'nun 1983 yılı çalışmalarından dikkati çeken noktaları sıralarken, Türk Milletine özgü kadirbilirliğin bir örneği olarak eski Başkanlarımızdan **Remzi Saka** için «**Kooperatifçilik**» dergisinin özel bir sayısını yayımladığımızı ve O'nun hatırasına 11 Kasım'da bir Anma Toplantısı tertiplelediğimizi kaydetmeden geçmek istemeyiz.

Türk Kooperatifçilik Kurumunun, dolayısıyla Türk Kooperatifçilik Hareketinin Tarihine geçen bu olayların yankılarını, belgelerini, haberlerini «**Karınca**»daki kadar olmasa bile fotoğraflarını «Kooperatifçilik» dergimizde de görmek, bu derginin ilmîliğini gidermez. Tam tersine ona gülümseyen, gülen bir çehre kazandırır.

Kooperatifçi Selâmlarımızla..

EDITORIAL :

WHILE STUDYING KOOPERATİFÇİLİK PERIODICAL

Nurettin HAZAR

While going through the pages of the «KOOPERATİFÇİLİK» periodical we feel as if we are buried in the seriousness of research and science and go into the depths of the articles.

If we will not peruse the «KARINCA» periodical we will never know anything about the activities, and dynamism of the Turkish Cooperative Association, and almost left ignorant of the accomplishments and the things done.

In the international cooperative work field after becoming a member of the International Cooperative Alliance in 1968 we have once again announced the existence of the Turkish Cooperative Work in 1983. Last June we have become the member of the International Raiffeisen Union. The decision has been reached on this matter at the meeting of the Union held in June 1983, and we have been informed of it by a letter signed by President Theo Braun dated 30 June 1983.

Our attempt to establish the Turkish Cooperative Training Foundation has been resulted positively in 1983.

Alongside our periodical publications we have added new books. (The 1983 publication activities will be mentioned in another article.)

The scientific meetings, conferences, art festivals, observation of cooperative work days in schools have continued.

We have already observed the 8th of the Cooperative Weeks being held since 1976 between June 30 - July 5, 1983. The support we have being received from the Ministry of National Education in the last two years in the observation of the «Week» is our greatest gain.

Nurettin HAZAR

We have held a conference in commemoration of the 120th anniversary of the establishment of the Country Funds and the Agricultural Bank which have been founded by Mithat Pasha. (25 November 1983).

On the other hand we have formed a «Congress Committee» so that the XIth congress will be held on time. We will spend every effort to have this congress which will be assigned to the 100th death anniversary of Mithat Pasha be as detailed and rich in content.

This Association has been included among the various organizations, both public and private for the celebration of the 60th anniversary of the Proclamation of Republic. We consider this as the importance attributed to the Association by the Government.

The meetings, conferences and observations arranged and held have been publicized by TV and radio and the press which indicate that the public is interested in such events. Both «KARINCA» No. 562 and the special issue of «60th Anniversary of Proclamation of Republic» have been sought avidly by the public.

The Celebration and Information Committee has included the Turkish Cooperative Training Foundation in the programs of the 60th Anniversary of Proclamation of Republic celebrations which is considered a good omen for the Foundation.

Here we will also mention that we have published a special issue of the «KOOPERATİFÇİLİK» periodical in the memory of the late president of the Turkish Cooperative Association and had a commemoration meeting on November 11.

With our cooperative regards.

TARIM SATIŞ KOOPERATİFLERİ VE BİRLİKLERİ İÇİN ALTERNATİF BÜYÜME STRATEJİLERİ VE YENİ MÂMÛL GELİŞTİRME POLİTİKALARI

Yrd. Doç. Dr. Alican KAVAS*

Yrd. Doç. Dr. Yavuz ODABAŞI**

Ö Z E T

Türk ekonomisinde tarıma dayalı sanayileşme gayretleri içerisinde etkin rol oynayan Tarım Satış Kooperatifleri için büyüme stratejileri büyük öneme sahiptir. Bu incelemede, Tarım - Satış Kooperatifleri ve Birlikleri için alternatif büyüme stratejileri geliştirilmiş ve tartışılmıştır. Bunlar; pazara nüfûz etme, pazar geliştirme, mamül geliştirme ve bütünleşme stratejileridir. Tarım - Satış Kooperatifleri ve Birlikleri'nde mamül geliştirme faaliyetlerini ve bu faaliyetlere etki eden faktörleri saptamak için Birliklere yazılı bir anket formu gönderilmiştir. Elde edilen veriler analiz edilmiş ve sonuçlar sunulmuştur.

G İ R İ Ş

Mamül, bir işletmenin pazarlama işlevinin ana değişkenlerinden birisidir. Mamül bir taraftan işletmenin gelir ihtiyacını, diğer taraftan da pazardaki müşterilerin bir gereksinimini karşılamaktadır. İşletmenin uzun - süreli başarısı, yönetimin bu ihtiyaçları tatmin etme becerisine bağlıdır.

İşletmenin faaliyette bulunduğu pazardaki belirsizlikler ve değişiklikler; (örneğin; talep değişiklikleri, müşteri tercihlerinde değişiklikler, ekonomik durumun değişmesi v.b. gibi), işletmenin, pazarda yaşamını devam ettirebilmesi, gelişen teknoloji ve değişen rekabet koşullarına uyabilmesi, pazardaki payını koruyarak kâr elde edebilmesi için yeni mamül geliştirmesini zorunlu kılmaktadır.

(*) Erciyes Üniversitesi İktisâdî ve İdârî Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi

(**) Erciyes Üniversitesi İktisâdî ve İdârî Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi

İşletmelerde yeni mamül geliştirme uğraşları iki yönde olabilir. Bunlardan biri işletmenin mevcut mamüllerinde yapılan değişikliklerdir. Başka bir deyişle, üretilen mamülde daha iyi malzeme ve teknoloji kullanarak kalitenin yükseltilmesi; ve mamülün fiziksel özelliklerinde ve görünümünde yapılan değişikliklerdir. Diğer bir mamül geliştirme uğraşısı ise, pazarda tatmin edilmemiş bir ihtiyacı karşılamak için teknolojik gelişmelerden de yararlanarak tamamen orjinal ve yepyeni mamüller meydana getirmektir.

Ülkemizde, Tarım Satış Kooperatikleri ve Birlikleri (TSKB) hem tarıma girdi sağlayan hem de tarıma dayalı sanayileşme kuruluşları olarak gelişmektedirler. Bu gelişmenin doğal sonucu olarak, bu tür kuruluşlarda stratejik planlamalar önem kazanmalıdır. Böylece, Türk ekonomisi içerisinde rekabetin yoğunlaştığı tarım sektöründe, her bir TSKB'nin gelişme ve büyüme stratejilerini oluşturmaları beklenmelidir.

Stratejik planlama yönünde, pazarda tatmin edilmemiş ihtiyaçların bulunarak bunların etkin bir şekilde tatmini yoluyla kârlar elde etmeye çalışmak, modern pazarlama anlayışında önemli bir unsurdur. Bu nedenle; büyüme, kârlılık, ve yeni pazarlar bulma gibi hedeflere ulaşmada, yeni mamül geliştirme önemli bir alternatif olarak düşünülmelidir.

Bu makalenin amacı, Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklerinde pazarlama stratejisi planlamasında yeni mamül geliştirme nin önemini vurgulamak ve bu kuruluşlarda yapılan bir anket çalışmasının mamül geliştirme ile ilgili bulgularını sunmaktır.

TARIM SATIŞ KOOPERATİFLERİ VE BİRLİKLERİNDE ALTERNATİF BÜYÜME STRATEJİLERİ

Bugün ülke ekonomisinde faaliyet gösteren TSKB'nin; modern kooperatif işletmeciliğinin esaslarını ve prensiplerini tam olarak izlediklerini iddia etmek olanaksızdır. Her ne kadar bunda yasal ve bürokratik engellerin rolü varsa da, esas önemli olan konu; bu kuruluşlarda stratejik planlama kavramının yerleşmemiş olması ve uygulama eksikliğidir. Stratejik planlamada; kuruluşun uzun - sürede pazarda nasıl bir yere sahip olacağını belirlenmesi, dolayısıyla amaçlara ulaşma ve büyüme gibi faktörler önem taşımaktadır. Mevcut mamülleriyle ve mevcut pazarlardaki potansiyeli tam

TARIM SATIŞ KOOPERATİFLERİ VE BİRLİKLERİ İÇİN ALTERNATİF BÜYÜME STRATEJİLERİ VE YENİ MAMÜL GELİŞTİRME POLİTİKALARI

olarak değerlendiremeyen TSKB için büyüme stratejilerini üç grupta incelemek mümkündür (Kotler 1980).

a. **Pazara nüfuz etme.** İşletme değişik pazarlama gayretlerinin sonucu olarak mevcut mamülleriyle mevcut pazarlara yerleşmeye çalışarak satışını geliştirmeyi hedefler. Başka bir ifadeyle, işletme; mevcut müşterilerin mamülü kullanma sıklığını çeşitli satış geliştirme teşvikleriyle arttırabilir (örneğin; Tariş'in, Tarin marka mamülünün paketi üzerinde değişik kullanım yerlerini gösteren yemek tarifeleri sunması gibi), rakip mamülleri kullanan müşterileri kendi mamülüne çekmeye çalışabilir (örneğin; Vita'yı kullanan pazar bölümündeki müşterilerin marka bağımlılığını değiştirerek Tarin'e yönelmelerini sağlamak için kupon ve hediye gibi tekniklerin uygulanması), işletmenin mamüllerini hiç kullanmayan pazar bölümüne mamülün üstünlüklerini vurgulayan reklamlarla yönelebilir (örneğin; hiç zeytinyağı ve ayçiçek yağı kullanmayan bir pazar bölümüne sıvı yağ kullanımının sağlık ve kullanım kolaylığı açısından yararları reklamlarla işlenerek, katı yağdan vazgeçirtmeyi hedefleyen davranış değişikliğinin yaratılması gibi).

b. **Pazar geliştirme.** Bu büyüme stratejisinde, işletme mevcut mamülleriyle yeni pazarlara girerek satışlarını arttırmayı amaçlar. İşletme; bölgesel, ulusal ve uluslararası pazarlara girerek hitap ettiği pazarın genişlemesine çalışır. Bölgesel olarak mamüllerini pazarlayan bir Tarım Satış Kooperatifi ve Birliği ulusal ve hatta uluslararası pazarlara doğru genişleyerek hem satışlarını hem de kârını arttırabilir. Örneğin, Tariş ve Fiskobirlik gibi kuruluşların mamülleri bugün ülke çapında satılmakta ve aynı zamanda ihracat yoluyla dış pazarlara girmiş bulunmaktadır.

c. **Mamül geliştirme.** Mamül geliştirme ile büyüme isteyen TSKB, yeni veya geliştirilmiş mamüllerle mevcut pazarlardaki satışlarını arttırma yoluna gidebilirler. İşletmelerde yeni mamül geliştirme nedenini yalnızca kâra ve büyümeye bağlamak hatalı olur. İşletmeler; diğer işletmelerle rekabet edebilmek, pazarda bir ihtiyacı tatmin edebilmek, işletmenin atıl kapasitesini ve kaynaklarını değerlendirmek, tüketim zevklerindeki değişimleri karşılamak için de yeni mamül geliştirme uğraşlarına girebilirler (Lazer 1971).

Günümüzde, pazarlama koşullarına uygun olarak gelişen yeni mamül anlayışları şu şekilde sıralanabilir :

1. Pazarda bilinen fakat işletme için yeni olan bir mamülü üretmek,
2. Mamülü değişik büyüklükte (fiziki anlamda) pazara sunmak (örneğin; Tariş'in deterjan mamülünü 5 Kg. lık ekonomik paketlerde «yeni» olarak para sunması),
3. Mamül için yeni ambalaj malzemesi ve ambalaj şekli kullanılmak (örneğin; Tariş'in ekonomik boy deterjan mamülünü kutu yerine naylon torba içinde satışa sunması),
4. Mamülü değişik marka isimleriyle pazara sunmak,
5. Mamülün fiziki terkiibini değiştirerek ve iyileştirerek sunmak (örneğin; Karadeniz Birliğin ayçiçek yağını «rafine ve vinterize» olarak satışa sunması),
6. Tamamiyle yeni bir mamül meydana getirmek (örneğin; Fiskobirliğin piyasaya yeni mamül olarak «fındık helvası» sunabilmesi).

Yeni bir mamül geliştirmede üzerinde durulması gereken nokta, mamülün pazardaki bir ihtiyaçtan kaynaklanması gereğidir. Üretim yönlü anlayışın belirgin özelliği olan «ne üretirsek satarız» düşüncesiyle ve pazardan hiçbir bilgi edinmeksizin, sadece işletmenin atıl kapasitesini değerlendirmek amacıyla üretim bölümündeki elemanların yeni fikirlerini yeni mamüllere dönüştürme gayreti işletme için olumsuz sonuçlar verebilir.

d. Bütünleşme yoluyla büyüme. Tarıma dayalı sanayi içinde önemli bir yer elde eden TSKB'nin sağlıklı büyüme, kârlılığı ve verimliliği sağlamak amacıyla dikey bütünleşme stratejisi izlemesi olasıdır. Dikey bütünleşmede gaye, hammadde kaynaklarından başlayarak mamülün nihai tüketiciye ulaşınca kadar geçen aşamalarında işletmenin kontrolü ele geçirmeye çalışmasıdır. Örneğin, bugün ülkemizdeki Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri üreticilerin ortaklığıyla hammadde kaynaklarında bir çeşit kontrolle sahiptir. Ancak, hammaddenin işlenmesi aşamasında ise bazı birlikler üretim tesislerine sahip değildir. Bunlar, daha ziyade hammaddeleri depolayan veya fason üretimle değerlendirmeye çalışan kurumlardır. Öte yandan, TSKB pazara doğru bütünleşerek mamülün dağıtımında da tam kontrolü ele geçirebilirler. Örneğin, Tariş kendi satış mağazalarıyla nihai tüketiciye hitap etmeye çalışmaktadır.

TARIM SATIŞ KOOPERATİFLERİ VE BİRLİKLERİ İÇİN ALTERNATİF BÜYÜME STRATEJİLERİ VE YENİ MAMÜL GELİŞTİRME POLİTİKALARI

Dikey bütünleşme yoluyla hammaddelerin işlenmesi ve mamüllerin satışında kontrol olanakları bulabilecek olan TSKB'nin, bu yolla ekonomide katma değer artışı sağlayarak ülke kalkınmasına yararlı olabilecekleri de düşünülebilir.

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

TSKB'nin mamül ile ilgili faaliyetlerini içeren veriler anket yöntemiyle elde edilmiştir. Ülkemizde faaliyet gösteren 15 Birliğin Genel Müdürlüklerine 6 sayfalık bir anket formu, bir takdim mektubu ve geri gönderme zarfı ile birlikte postalanmıştır. Ankete cevap veren Birliklerin sayısı 12 olmuş ve tüm anket formları analize elverişli olduğundan cevap verme oranı % 80 olarak gerçekleşmiştir. Anket formu; pazarlama ile ilgili görüş ve tutumlar¹, pazarlama uygulamaları, araştırma ve ihracat konularını kapsamaktadır. Bu makalede yalnız pazarlama uygulamalarına, özellikle mamül ile ilgili uygulamalara değinilmiştir.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Daha önce belirtildiği üzere, işletmelerde yeni mamül geliştirme uğraşları mevcut mamüllerde değişiklik yapma veya tamamıyla yeni mamül üretme şeklinde olabilmektedir. Tablo 1 de TSKB'nden ankete katılanların son iki yıl içinde mamül ile ilgili faaliyetleri gösterilmiştir.

TABLO : 1

MAMÜL GELİŞTİRME FAALİYETLERİ (n = 12)

Faaliyetler	Evet (%)	Hayır (%)
Kuruluşunuz son iki yılda yeni bir mamülü pazara sundu mu?	33.3	66.6
Kuruluşunuz son iki yılda mevcut mamüllerde bir değişiklik yaptı mı?	50.0	50.0

¹ Pazarlama ile ilgili görüş ve tutumlar için daha fazla bilgi için bakınız : Alican Kavas ve Yavuz Odabaşı, «Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklerinde Yönetimin Pazarlama ile İlgili Görüş ve Tutumları,» Kooperatif Dünyası, Eylül 1983, ss. 20-3.

Tablo 1 den görüleceği gibi, Birliklerin % 33 ü son iki yılda yeni bir mamül piyasaya sürdüklerini, % 50 si ise mevcut mamüllerde değişiklik yaptıklarını belirtmişlerdir.

Yeni mamül geliştirme ve pazara sunma ihtiyacı çeşitli faktörlerden kaynaklanabilir. Mevcut mamüllerde ise çok çeşitli değişiklikler yapılabilir. Tablo 2 de ankete katılan TSKB'nden son iki yılda piyasaya yeni mamül süren 4 (% 33.3) Birliğin yeni mamül çıkarmalarında etkili olan faktörler, ve son iki yılda mevcut mamüllerde değişiklik yapan 6 (% 50) Birliğin yaptığı değişiklikler gösterilmiştir.

Yeni bir mamülün piyasaya sürülmesinde etkili olması bakımından en çok belirtilen faktör «pazarda bir ihtiyacın bulunması» olmuştur. Bu da, modern pazarlama anlayışını yansıtan bir görüştür. Başka bir deyişle, pazarlama araştırması ile pazarda tatmin edilmemiş bir ihtiyacın saptanması ve bu ihtiyacın giderilmesi için mamül üretilmesi anlayışı, pazarlama - yönlü olma felsefesinin esasını oluşturur. Atıl kapasitenin değerlendirilmesi ve üretim ünitesinin hiçbir pazar bilgisine dayanmadan ortaya yeni mamül çıkartma uğraşısı ise üretilme - yönlü olma felsefesini yansıtır.

TABLO : 2

YENİ MAMÜL GELİŞTİRMEDE ETKİLİ OLAN FAKTÖRLER VE MEVCUT MAMÜLLERDE YAPILAN DEĞİŞİKLİKLER

Yeni mamül geliştirmede etkili olan faktörler : (n=4) Birlik sayısı¹

Pazarda bir ihtiyacın bulunması	4
Rakiplerin benzer bir mamülü piyasa sürmüş olmaları	1
Atıl kapasitenin değerlendirilmesi	1
Üretim ile ilgili ünitenin önerileri/çalışmaları	2

Mevcut mamüllerde yapılan değişiklik türleri (n=6)

Marka isminin değiştirilmesi	3
Paketleme ve ambalajda yapılan değişiklik	6
Kalite üzerinde yapılan değişiklik	2

¹ Birliklere cevaplarında birden fazla sektörü ve değişiklik türünü belirtme olanağı verildiğinden; Birlik sayısı, o faktörün belirtilme sıklığını göstermektedir.

TARIM SATIŞ KOOPERATİFLERİ VE BİRLİKLERİ İÇİN ALTERNATİF BÜYÜME STRATEJİLERİ VE YENİ MAMÜL GELİŞTİRME POLİTİKALARI

Mevcut mamüllerde yapılan değişiklikler içerisinde en çok belirtileni «paketleme ve ambalajda yapılan değişiklik» olmuştur. Modern pazarlamada, ambalajlama önemli ve etkin bir satış artırma işlevine sahiptir. Bunda müşterilerin, fiyat-dışı mamül özelliklerine giderek artan ölçüde önem vermelerinin rolü olabilir. Başka bir deyişle, mamülün sağlayacağı prestij, güvenilirlik, görünüş ve kolaylık gibi faktörler satınalma kararlarında etkili olduğundan, işletmeler bu yönde bir değişikliği tercih etmiş olabilirler.

S O N U Ç

Bugün işletmelerin pazarda yaşayabilmeleri ve büyüebilmeleri sürekli olarak yeni ve iyileştirilmiş mamülleri geliştirmelerine ve yeni pazarlar bulmalarına bağlıdır. Gerçekten, iç ve dış pazarlardaki yoğun rekabet koşulları karşısında işletmeler için yenilikte bulunmamak giderek riskli bir durum oluşturmaktadır.

Ülke ekonomisinde önemli bir yere sahip olan Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklerinde, yaşamlarını sürdürebilmek ve rekabet edebilmek için büyüme stratejilerine gereken önemi vermek ve bu yöndeki çabalarını verimli kılacak bir örgütsel yapıya sahip olmak zorundadırlar.

Ancak bu tür kuruluşların yeni ürün geliştirmedeki önemli kıstaslarından biri de «tarıma dayalı sanayileşmeye katkı» faktörü olmalıdır. Bu katkı, katma değeri yüksek ve ihracat potansiyeli olan mamüllerin geliştirilmesi biçiminde olmalıdır.

K A Y N A K L A R

Philip Kotler, *Marketing Management : Analyisi, Planning and Contral*. 4. baskı,

Prentice - Hall Inc., 1980.

William Lazer, *Marketing Management*, John - Wiley and Sons, Inc., 1971.

Yrd. Doç. Dr. Alican KAVAS
Yrd. Doç. Dr. Yavuz ODABAŞI

ABSTRACT

ALTERNATIVE GROWTH STRATEGIES AND NEW PRODUCT DEVELOPMENT POLICIES FOR THE AGRICULTURAL SALES COOPERATIVES

The growth strategies have a great importance for Tarım-Satış Kooperatifleri (Agricultural Sales Cooperatives) which have played an effective role on the agricultural - based industrialization strategies. In this study, the alternative growth strategies for Agricultural Sales Cooperatives were developed and discussed. These are market penetration, market development, product development, product development, and integration strategies. The aim of this study was to examine product development activities and the factors effecting these activities of the Agricultural Sales Cooperatives in Turkey. A selfadministred questionnaire was sent. Data were analyzed and the findings were furnished.

KAYSERİ İLİ TARIM İŞLETMELERİNDE MAKİNALAŞMAYA İLİŞKİN SOSYO- EKONOMİK BİR DEĞERLENDİRME

Doç. Dr. Rasih DEMİRCİ*

Doç. Dr. Rauf ARIKAN**

1 — GİRİŞ

1.1. Konunun Önemi ve Kapsamı

Türkiye tarımında bünye değişimi hızlı bir şekilde devam etmektedir. Özellikle traktörleşmenin başlangıç yılı olarak 1950 yılı ve sonrası üzerinde durulmaktadır. Traktörleşmenin yanında yapısal değişmeyi gösteren modern girdi kullanımının artması, teknik bilgi seviyesinin yükselmesi, sanayileşme ve hızlı şehirleşmenin ortaya çıkması ve işlenen arazinin genişlemesi gibi unsurlar sayılabilmektedir.

Tarımda makinalaşma denilince insan ve hayvan gücü yerine giderek daha yaygın şekilde mekanik gücün ve ekipmanların kullanılması, insan işinin daha üretkif ve daha kaliteli hale getirilmesi anlaşılmaktadır. Türkiye tarımında makinalaşma denilince her ne kadar önce traktörleşme anlaşılmakta ise de günümüzde yaygın şekilde kullanılan tüm tarımsal makina ve ekipmanlar da makinalaşma kavramına dahildirler.

Türkiye'de tarımsal makinalaşmayı üreticilerin hızlı şekilde benimsemiş olmaları daha çok üretmek ve pahalı duruma gelen işgücü harcamalarından kaçınmak gibi faktörlerden ileri geldiği kadar, bunda devletin uyguladığı politikalar ve toplumun sosyal yapısının da etkisi vardır. Sonuç olarak, makinalaşma olgusu arzu edilen ve arzu edilmeyen yönleriyle karşımıza çıkmıştır.

1954 yılında tamamlanan bir araştırmada makinalaşmanın Türkiye tarımı üzerindeki etkileri üç grup altında incelenmiştir (1) :

(1) Anonymous, Türkiye'de Zirai Makinalaşma, Ankara Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları nO : 39-21 Ankara 1954 s. 2.

(*) Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü Öğretim Üyesi

(**) Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü Öğretim Üyesi

tarım tekniği üzerindeki etkiler, işletmelerin ekonomik yapıları üzerindeki etkiler ve ortaya çıkan sosyal ve hukuki problemler.

Makinalaşmanın tarımsal yapı üzerindeki etkileri devam etmektedir. Ancak yukarıda belirtilen meseleler artık 1950 lerdeki meselelerden çok farklıdır. Mutlak meraların ve ormanların tarla haline dönüştürülmesi azalmış ise de daha başka meseleler ortaya çıkmaktadır. Bunların başında, traktör, biçer-döğme ve diğer makinelerin ekonomik kapasitede çalıştırılmamaları veya amaç dışı kullanılmaları, işgücü fazlalığı yaratması ve şehire göçü hızlandırması, köylerdeki küçük işletmelerin traktör sahiplerine bağımlı kalması ve buna bağlı olarak ortakçılık şeklindeki üretimin artması, hem traktör sahiplerinin hem de traktörsüz işletmelerin nakdi harcamalarının dolayısıyla yeterli döner sermayeye sahip olmadıklarından borçlarının artması sayılabilir.

Gerek Türkiye'de gerekse Orta Anadolu Bölgesinde makinalaşmanın hızla geliştiğine işaret eden göstergeler vardır. 1950 - 1980 döneminde traktör sayısı 26 kat, işlenen tarla arazisinin genişlemesine rağmen, 100 hektara düşen traktör sayısı da 16 kat artmıştır (2).

Makinalaşmayla ilgili olarak Türkiye genelinde karşılaşılan gelişmeler, etkiler ve sonuçlar, araştırma bölgesi olan Orta Anadolu ve Kayseri ilinde de benzer şekilde ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmada Orta Anadolu Bölgesinde yer alan Kayseri ili tarım işletmeleri makinalaşma açısından incelenmiştir. Seçilen işletmelerin çeşitli makineleri benimseme seyri, makina varlıkları ve özellikle traktör işletmeciliği üzerinde durulmuştur. Makinalaşmayı teşvik eden faktörler yanında, engelleyici faktörler ve makinalaşmanın doğurduğu sonuçlar da işletmelerden elde edilen bilgilerin ışığı altında incelenmeye çalışılmıştır.

1.2. Materyal ve Metod

Bu çalışmada kullanılan materyal, Kayseri ilinde tarım işletmelerinden anket yoluyla elde edilen bilgilerden oluşmaktadır. Kayseri Teknik Ziraat Müdürlüğünden alınan ön bilgiler yardımıyla makinalaşma seviyesi iyi, orta ve zayıf olan 3 köy seçilmiş ve bu

(2) R. Arıkan ve R. Demirci, Orta Anadolu Tarım İşletmelerinde Makinalaşma ve Sonuçları, Kooperatifçilik, Sayı 55, Ankara 1982, s. 6.

**KAYSERİ İLİ TARIM İŞLETMELERİNDE MAKİNALAŞMAYA
İLİŞKİN SOSYO—EKONOMİK BİR DEĞERLENDİRME**

köylerdeki işletmeler tam sayıma tabi tutulmuştur. Bilgi vermek istemeyen veya hatalı bilgi veren işletmeler ayıklandıktan sonra toplam 91 tarım işletmesine ait anketler değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Anket uygulaması 1979 yılında yapılmıştır.

Ayrıca konuyla ilgili olarak yapılmış araştırmalardan ve istatistik yayınlarından da faydalanılmıştır.

Anket yöntemi uygulamak amacıyla seçilen köyler, mekanizasyon derecesi, her köyden seçilen işletme sayısı cetvel 1 de gösterilmiştir.

Cetvel 1 — Anket İçin Seçilen Köyler ve İşletme Sayısı

Mekanizasyon derecesi	Seçilen Köy Adı	Köydeki Toplam İşletme Sayısı	Ankete Tabi Tutulan İşletme sayısı
İyi	Salur	80	32
Orta	Erdemli	71	32
Zayıf	Ortakavak	70	27
TOPLAM		221	91

2 — ORTA ANADOLU'DA TARIM VE MAKİNALAŞMA

2.1. Tarımsal Üretim

Orta Anadolu Bölgesi, iklim, toprak ve su faktörleri nedeniyle polikültür tarımın sahil bölgelerimiz kadar gelişmediği, daha ziyade tahıl ve hayvancılık alanı olarak bilinen bir bölgemizdir. Özellikle şeker pancarı tarımı, sulama ve daha verimli bitki ve hayvan materyalinin kullanılmaya başlaması tarımsal üretimin yapısını değiştirmiş ise de bu konuda asıl etkili unsur, bölgede traktör ve biçer döğer kullanımının artması olmuştur. Çünkü arazi ve üretim yapısı bakımından makinalaşmaya en uygun bölgelerimizin başına Orta Anadolu Bölgesi gelmektedir.

Türkiye tarımsal üretimi içerisinde Orta Anadolu Bölgesinin yeri Cetvel 2 de ürün grupları itibariyle verilmiştir.

Cetvel 2 de görüldüğü gibi tahıl, endüstri bitkileri ve süt üretimi bakımından bölgenin Türkiye içerisindeki payı önemli seviyelerde bulunmaktadır.

**Cetvel 2 - Orta Anadolu Bölgesinin Türkiye Tarımsal
Üretimdeki Yeri**

	Türkiye (Bin Ton)	Bölge (Bin Ton)	Bölgenin Payı (%)
Tahıllar	24.323	11.165	45,90
Baklagiller	818	227	27,75
Endüstri Bitkileri	7.552	3.384	44,81
Yağlı Tohumlar	1.654	90	5,44
Yumru Bitkileri	4.110	1.813	44,11
Meyveler	9.545	1.784	18,69
Yem Bitkileri (Dane)	11	4	36,36
Sebze Üretimi	11.990	2.148	17,91
Süt Üretimi	5.502	1.133	20,59
Et Üretimi	204	36	17,65

D.İ.E. Tarım İstatistikleri Özeti 1980. Ankara 1982 ve DİE, Tarımsal Yapı ve Üretim 1980 Ankara 1982.

Orta Anadolu bölgesinin tabii ve ekolojik şartları sebebiyle tahıl tarımına elverişli olması yüzünden toplam Türkiye tahıl üretiminin yarısına yakın kısmının (% 45,90), bu bölgede üretildiği görülmektedir. Ayrıca Endüstri bitkileri ve yumrulu bitkiler üretiminin % 44,45'i de bu bölgede yapılmaktadır. Baklagiller tarımı ile hayvanî ürünlerin üretimi de bölgede geniş bir yer işgal etmektedir. Vadi boylarında ve sulanabilen yerlerde meyvecilik de gün geçtikçe gelişme eğilimindedir.

2.2. Makinalaşma Seviyesi

Orta Anadolu Bölgesinde hububat tarımının yaygın olması ve makinalaşması dolayısıyla küçük işletmelerin payı değişmemiş olmasına rağmen, büyük işletmelerin payı artmıştır. 50 dekardan küçük işletmelerin toplam işletmeler içerisindeki payı % 57,1 dir. Bu oran Türkiye ortalamasından düşüktür (cetvel 3). Buna karşılık 500 dekardan büyük işletmelerin payı ise % 1,8 olup, bu oran Türkiye ortalamasından daha yüksektir. Genel olarak ele alındığında Orta Anadolu'da küçük işletmeler hakim durumdadır. 50-200 dekar büyüklükteki tarım işletmelerin nisbeti, toplam işletmelerin üçte birine yakındır. 201 - 500 dekar büyüklük grubundaki işletmelerin oranı ise % 8,2 dir. Bu veriler Türkiye ile karşılaştırıl-

**KAYSERİ İLİ TARIM İŞLETMELERİNDE MAKİNALAŞMAYA
İLİŞKİN SOSYO—EKONOMİK BİR DEĞERLENDİRME**

duğunda Orta Anadolu'da 51 dekar ve daha büyük araziye sahip olan işletmelerin nisbeti her büyüklük diliminde toplam Türkiye rakamlarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Son 25 yılda Orta Anadolu bölgesinde 500 dekardan büyük işletmelerin büyüklüğü 1206 dekardan 1381 dekara yükselmiştir. Halbuki 50 dekardan küçük işletmelerin ortalama büyüklüğü 25 - 26 dekar civarında sabit kalmıştır. (3). Türkiye'de ise 50 dekardan küçük işletmelerin ortalama büyüklüğü 25,2 dekardan 19,9 dekara düşmüştür.

Cetvel 3 - Orta Anadolu Bölgesinde İşletme Büyüklüklerinin Dağılımı

Arazi Dilimleri (Dekar)	İç Anadolu Bölgesi		Türkiye	
	Hane Yüzdesi (%)	Toprak Yüzdesi (%)	Hane Yüzdesi (%)	Toprak Yüzdesi (%)
1 — 20	29,0	3,5	45,4	7,3
21 — 50	28,1	10,2	25,2	13,8
51 — 100	18,7	14,2	16,2	18,7
101 — 200	14,2	21,1	8,5	19,5
201 — 500	8,2	26,0	3,6	18,5
501 — 1000	0,3	2,7	0,6	6,8
1001 — +	1,5	22,3	0,5	15,4
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak : O. Varlıer, Türkiye Tarımında Yapısal Değişme, Teknoloji ve Toprak Bölüşümü, Ankara 1978, s. 15 ve 19.

Cetvel 4'den görüleceği gibi Türkiye'de toplam işletmelerin sadece % 44,69 u traktör kullanmaktadır. Traktör kullanım bakımından İç Anadolu bölgesi Türkiye ile karşılaştırıldığında daha ileri seviyede bulunmaktadır (% 56,54). Traktör kullanımının işletme büyüklüklerine göre dağılımı da oldukça ilginç sonuçlar vermektedir. Cetvel incelendiğinde küçük işletmelerden büyük işletmelere doğru gidildikçe traktör kullanan işletmelerin nisbeti giderek artmaktadır.

(3) Oktay Varlıer, A.g.e., s. 12-13.

**Cetvel 4 . İç Anadolu Bölgesinde İşletme Büyüklüklerine Göre
Traktör Kullanımı**

Arazi Büyüklüğü (da)	İç Anadolu	Türkiye
1 — 20	39.84	31,05
21 — 50	54.68	45.94
51 — 100	56.39	53.92
101 — 200	71.08	74.14
201 — 500	87.55	84.02
501 — +	99.97	86.30
TOPLAM	56.54	44.69

Kaynak : O. Varlier ..... s. 140

Türkiye tarımında 20 da'dan küçük işletmelerin % 31,05 i arazilerini traktörle işlerken, 500 dekaradan büyük işletmelerin % 86,30 u arazisini traktörle işlemektedir. İç Anadolu Bölgesi için bu rakamlar % 39,84 ve %99,97 dir. İç Anadolu Bölgesine 500 dekar- dan büyük işletmelerin hemen hemen tamamının arazisini trak- törle işlediği anlaşılmaktadır. Neticede bu rakamlar, Türkiye ve İç Anadolu tarımında makina kullanımının oldukça yaygın olduğunu ortaya koymaktadır.

3 — KAYSERİ TARIM İŞLETMELERİNDE MAKİNALAŞMA DURUMU

Kayseri, Orta Anadolu Bölgesinde bu bölgenin tarımsal karek- terlerini yansıtabilen bir ildir. Orta güney anadolu bölgesinde yer alan bu yörede yarı kurak kara iklimi hüküm sürmektedir. Hay- vancılık, kamu malı niteliğinde olan köy orta malı mer'alarda önemli bir rol oynamaktadır. Merkez ilçede ayrıca besi hayvan- cılığı hayvansal üretimde büyük bir ağırlığa sahiptir. Toplam ara- zinin % 46,25 ini çayır ve mer'a arazisi teşkil ettiğine göre (4) hayvan yetiştiriciliğinin ilde önemli bir üretim potansiyeline sa-

(4) Toprak-Su Genel Müdürlüğü, Kayseri İli Toprak Kaynağı Envanter Raporu, Ankara 1972, s. 17.

**KAYSERİ İLİ TARIM İŞLETMELERİNDE MAKİNALAŞMAYA
İLİŞKİN SOSYO—EKONOMİK BİR DEĞERLENDİRME**

hip olması tabii karşılanabilir. Diğer taraftan toplam arazinin % 42,38 ini ise tarla arazisi oluşturmaktadır. Sathi toprağa sahip ve sulanmayan havzalarda hububat tarımı ön sırayı almaktadır. Sulanan arazilerde ekseriya şeker pancarı, ayçiçeği, bostan, yonca ve hububat tarımı yapılmaktadır. Akarsu vadileri ile yerleşim bölgeleri civarında ise sebze ve meyvelik arazi yer almaktadır.

Kayseri 1950'lerdeki ilk makinalaşma dalgasından pek etkilenmemiştir. Araştırma yapılan köylerde traktörün kullanışı her ne kadar 1958 - 59 üretim yılına rastlıyorsa da, traktörün mülk olarak satın alınarak kullanışı 1960'lı yıllarda olmuştur.

Salur'da 1964 - 65 yılından beri tarla arazisinin tamamı sulanmaktadır. Sulamadan önce hububat - nadas münavebesinin uygulandığı köyde, bazı çiftçiler patates ve şeker pancarı tarımına da uygun olan arazilerde, yer veriyorlardı. Zira 1955 yılında Kayseri şeker fabrikasının kuruluşu ile şeker pancarı tarımı müsait yerlerde yayılma alanı bulmuştur. Şeker pancarı tarımının başlaması çevrede makinalaşma ve modern girdilerin kullanımını önemli ölçüde etkilemiştir. Biçer döğer 1958 - 59 yıllarında köye girmiştir. Salur'da hayvan çeki gücü yerine traktör çeki gücünün ikâme olması 1974 yılından sonra sür'at kazanmış, 1978 yılından sonra ise çeki hayvanına rastlanmamıştır.

Erdemli makinalaşma bakımından ikinci sırayı almaktadır. Köyde ilk defa 1963 yılında traktör satın alınmıştır. Ancak genellikle kuru tarımın hakim olduğu bu köyde finansman güçlükleri dolayısıyla, traktör ve ekipmanların satın alınmasında ortaklık göze çarpmaktadır. Daha 1968 - 69 yıllarında çeki hayvanları elden çıkarılarak traktörleşmenin hızlandığı müşahade edilmektedir. 1979 yılında köyde sadece 3 çiftçinin hayvan çeki gücüne sahip oldukları görülmüştür. Bu işletmelerde, traktörle toprak işlemenin imkânsız olduğu engebeli araziler hayvan çeki gücü ile işlenmektedir. Biçer döğer köye 1965 yılında girmiş ve 1968 yılından beri de engebeli araziler dışında bütün arazilerde, hububat biçer döğerle hasat edilmektedir.

Orta Kavak, hayvan çeki gücünün hâla yaygın olduğu bir yerleşim merkezidir. Traktör köyde 27 - 28 yıl önce kullanılmaya başlamış olmasına ve ilk traktör 22 yıl önce satın alınmış olmasına rağmen köyde henüz üç traktör bulunmaktadır. Köy arazisinin ge-

nellikle meyilli oluşu, işletme arazilerinin dağınık ve çok parçalı bulunuşu traktör kullanımını geniş ölçüde etkilemektedir. Tohum, daha ziyade elle, pek az işletmede ise mibzerle ekilmektedir. Biçer döğer çiftçilerin ifadesine göre ilk defa 10 yıl önce köye gelmiştir. Ancak yüksek masraf ve hasatta meydana gelen dane kaybı nedeniyle kullanımı tercih edilmemektedir. Köyde bir işletmede biçer-döğer bulunmasına rağmen köy dışında çalıştırıldığı tesbit edilmiştir. Buna karşılık batöz her işletme tarafından kullanılmaktadır.

Yukarıda araştırma kapsamına giren köyler hakkında verdiğimiz bu genel bilgilerden sonra, anket yapılan işletmelerde traktör ve gerekli alet-makina varlığı ortaya konularak makineleşme dereceleri tesbit edilebilir.

Cetvel 5 de anket sonucu değerlendirmeye alınan işletmelerde bulunan traktör varlığı ve bununla ilgili göstergeler verilmiştir.

Cetvel 5 - Araştırma Yapılan İşletmelerde Traktör Varlığı İle İlgili Göstergeler

Traktör sayısı (adet)	26.00
Ortalama Güç (BG)	51.80
Traktör başına düşen işletme sayısı (işletme : Traktör)	3.53
Bir traktöre düşen tarla arazisi (Ta(da) : Traktör)	406.02
100 da tarla arazisine düşen traktör sayısı (Traktör : 100 da TA)	0,246
100 da tarla arazisine düşen Güç (BG : 100 da TA)	12.75
Ortalama İşletme Büyüklüğü (da)	114.74

Makinalaşma derecesi tabii şartlar, bölgeye hakim olan makinalaşma politikası, tarımsal üretim ve gelir seviyesi ile tarımsal yapı tarafından tayin edilir. Büyük işletmelerin bulunduğu yörelere nazaran, orta ve küçük köylü işletmelerinin bulunduğu yörelerde işletmelerin traktör kullanmada bağımsız olmayı arzu etmeleri sonucu nisbeten daha fazla traktör bulunmaktadır. Ortakavak'da 3, Erdemli'de 13 ve Salur'da 11 işletmede traktör mevcuttur. Ortakacak'ta traktör sayısının azlığı, arazinin meyilli, dağınık, sulama imkânının bulunmayışı ve dolayısıyla işletmelerdeki gelirin düşük olması ile izah edilebilir. Buna karşılık, arazinin durumu ve daha yüksek gelir, Erdemli de traktörleşmeyi müsait hale ge-

**KAYSERİ İLİ TARIM İŞLETMELERİNDE MAKİNALAŞMAYA
İLİŞKİN SOSYO—EKONOMİK BİR DEĞERLENDİRME**

tirmektedir. Erdemli'de ortak makina kullanımı yaygın bulunmaktadır. Salur'da, sulu tarım dolayısıyla gelir yüksek olduğundan ve arazide makinalaşmaya elverişli olduğundan bireysel traktör satın alma hakim durumdadır. Araştırma kapsamına giren işletmeler dikkate alındığında, bir traktöre ortalama 3,53 işletme düşüğü, bir traktörün 406,02 da araziye işlediği veya diğer bir ifade ile 100 da araziye 0,246 traktör isabet ettiği anlaşılmaktadır.

Traktör sayısına göre, işletmelerde bulunması gereken ekipmanların yeterlilik dereceleri Cetvel 6 da gösterilmiştir. Bu tespitte Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu tarafından traktör sayısına göre bulunması gereken alet ve ekipman oranları esas alınmıştır. Buna göre, pulluk % 100, kültivatör % 50, Diskharrov % 30, hububat mibzeri % 20 ve romörk % 100 oranında işletmede bulunmalıdır (5). Traktör sahip işletmelerin, yeterli miktarda toprak işleme makinalarına verilen ölçüler içinde sahip oldukları cetvelin incelenmesinden anlaşılmaktadır. Bir traktör standart donanımı olarak bu işletmelerde 1 pulluk, 1 kültivatör veya disk - harrov ve romörka sahiptir. Ayrıca traktöre sahip işletmelerin yarısına yakın bir kısmında (11 adet) zirai mücadele aleti, 7 işletmede batöz bulunmaktadır. Sadece 1 işletmenin biçerdöğere sahip olduğu tespit edilmiştir.

Cetvel 6 - Traktör Sayısına Göre İşletmelerde Bulunması Gereken ve Bulunan Alet - Makinalar

Alet ve Makinanın Cinsi	Bulunması Gereken	Mevcut
Traktör	26	26
Pulluk	26	25
Kültivatör	13	24
Disk - harrov	8	12
Hububat mibzeri	5	9
Gübre dağıtıcısı	12	12
Römork	26	25

(5) Tahir Yetim, A. Yılmaz Eren, ve Erdal Karatekin, Tarım Alet ve Makinaları Araştırması Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, A.Ş. Yayın No : 33.

Tarımda teknolojik yeniliklerin yayılmasında bütün çiftçiler aynı anda benzer davranış içine girmezler : Yeniliklerin benimsemesinin seyri «yayılma eğrisi» ile izah edilebilir (6). Bunun için, çiftçilerin benimseme yüzdesi ile benimseme için geçen süreyi dik-kate alan grafikler kullanılmaktadır. Grafiğin yatay ekseninde yeniliğin ele alınan cemiyet içinde yayıldığı yılları, dikey ekseninde yeniliği benimseyenlerin, toplam fertler içindeki yüzdesi gösterilir. Gözleme alınan yayılma süresince her yıl için o yılda benimseyenlerin yüzde oranlarının kesiştiği noktalar birleştirilerek «yayılma eğrisi» elde edilir. Bu konuda yapılan araştırmalarda yayılma eğrisi, normal bir dağılımı ifade etmektedir. Bu normal dağılım, benimsemenin başlangıçta yavaş olduğunu göstermektedir. Fertleri benimseme gruplarına ayırmada yayılma eğrisinden de yararlanma en çok kullanılanıdır. Benimseme dağılımı, normal bir dağılım olduğundan çan eğrisi çizer. Benimseme seyrini göstermede dağılımın normal olması önemlidir. Normal dağılımda yenilikleri benimseyenleri sınırlandırmaya yarayan ortalama ($\bar{x}$) değeri ile standart sapma (sp) gibi özellikler vardır. İstatistiki olarak bu iki değere dayanarak dağılımda; $\bar{x} + 2 sp$ nin solunda kalan % 2,5 luk alan, fertler arasında yeniliği ilk benimseyen «öncüler», ondan sonra gelen ve % 13,5 lük bölümde yer alanlara «erkenciler» denmektedir. Ortalamanın solunda kalan ve geri kalan % 34 lük gruba giren kitleye'de «erkenci kitle» denir. Ortalamanın sağında kalan ilk % 34 lük kitle «geciken kitle» bunu takip eden ve yeniliği benimsemeye geri kalan çiftçiler, toplam fertlerin % 16'luk bölümüne'de «geç kalanlar» denir (7).

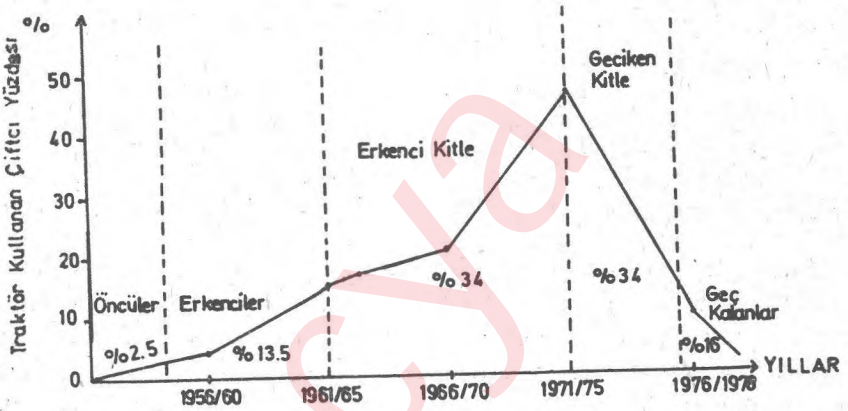
Araştırma yöresinde traktör kullanmayı benimseme açısından çiftçilerin gruplandırılması şekil 1 yardımıyla incelenebilir. Şekilde traktör kullanmayı benimseme süresi 5 er yıllık periyotlar halinde, verilmiştir. Dikey ekseninde ise; traktör kullanmayı benimseyenlerin söz konusu periyotlardaki oranları gösterilmiştir. Traktör kullanmanın yayılması normal bir dağılıma yaklaşmaktadır. Buna göre; 1958 yılına kadar traktör kullanmayı benimseyenler «öncüler»i

-
- (6) Cemal Taluğ; Tarımda Teknolojik Yeniliklerin Yayılması ve Benimsemesi Üzerine Bir Araştırma (basılmamış doktora tezi) Ankara 1974. s. 19.
- (7) Hartmut Albrecht, Zum heutigen Stand der adoption - Forschung in den Vereinigten Staaten, Berichte über Landwirtschaft. Neue Folge Band XLI. 1963. Heft. 2. s. 238-239.

KAYSERİ İLİ TARIM İŞLETMELERİNDE MAKİNALAŞMAYA
İLİŞKİN SOSYO—EKONOMİK BİR DEĞERLENDİRME

teşkil etmektedir. Daha sonra traktör kullanmanın benimseme seyri yavaş cereyan etmekte, 1965 yılına kadar traktör kullanmaya başlayan çiftçiler «erkenciler»i temsil etmektedirler. 1966 yılını takip eden yıllarda büyük bir kitlenin traktör kullanmaya başladığı gözlenmektedir. 1970 li yıllardan sonra, bu süreç giderek hızlanmakta ve 1975 yılında en yüksek seviyeye ulaşmaktadır. 1973 yılından

Şekil 1 - Traktör Kullanmayı Benimseme Eğrisi

sonra benimseme süresi giderek kısalmış ve traktör kullanan fertlerin üçte biri (% 34 ü) 1973 - 1976 yılları arasında (4 yıllık bir süre) traktör kullanmaya başlamıştır. 1976 yılını takip eden yıllarda traktör kullanmaya başlayanlar ise; geç kalanlar olarak tavsif edilebilir.

Anket sonucu değerlendirmeye alınan toplam 91 işletmeden sadece 26 sı traktör sahibi bulunuyordu. Bunun 8 tanesi müşterek mülkiyetle traktöre malikti. Ancak araştırma kapsamına giren işletmelerin büyük bir bölümünün köylerinde traktör satın alınmadan önce, komşu köylerde mevcut traktörler sahiplerine veya aynı köyde hayvançeki gücüne sahip işletmelere ücreti karşılığı arazi-lerini işlettikleri anlaşılmaktadır. Nitekim 1970 yılına kadar iş hayvanını bırakan işletmelerin nisbeti % 66,10 olduğu halde trak-

tör satın alanların nisbeti ancak % 7,69'dur (Cetvel 7). 1971 - 75 yılları arasında işletmelerin % 30,77'si yeni traktör alırken % 31,71'i de iş hayvanlarını satarak, traktör gücünden istifadeye yönelmişlerdir. 1976 yılından sonra traktör satın alanların sayısı büyük bir artış göstermiştir. Traktöre sahip işletmelerin % 61,54'ü traktörlerin, bu yıldan sonra satın almışlardır. Bu dönemde iş hayvanı satan işletmelerin nisbeti ise toplam işletmelerin ancak % 12,69'dur.

Cetvel 7 - İşletmelerin Traktör Satın Almaya Başlama Dönemi İle İş Hayvanlarını Elden Çıkarma Arasındaki Bağlantı

	— 1970 Nisbet (%)	1971—75 Nisbet (%)	1976 — + Nisbet (%)
Traktör satın alma	7.69	30.77	61.54
İş hayvanını satma	66.10	31.71	12.69

Bütün traktör sahipleri traktörlerinin tip ve markası konusunda bilgi vermelerine rağmen, sahip oldukları traktörlerin gücü konusunda bilgi sahibi değildirlere. İşletmelerde mevcut traktörlerin 18 adedi Massey - Ferguson, 3 adet Fiyat, 2 adet Ford, 2 adet John-Deer, 1 adet de IHC markadır. Ancak aynı markada traktörlerin de değişik güçde oldukları tesbit edilmiştir. Yeni olarak traktör satın alanların miktarı kullanılmış olarak satın alanlara nazaran daha fazladır (Cetvel 8). Bu araştırma yapılan işletmelerde traktör satın almanın yakın zamanlarda gerçekleşmesinden ileri gelebilir. Yeni traktörler daha ziyade acenta, Panko-Birlik ve komisyonculardan temin edilirken, şahıstan alınan traktörlerin kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır. Diğer çiftçilerden alınan traktörler, kullanılmış olduklarından normal bir fiyattan işlem gördükleri ve Panko-Birlikten temin edilenlerin liste fiyatı üzerinden satın alındıkları halde, acenta ve komisyonculardan satın alınan traktörlerin karaborsa fiyattan satın alındıkları ifade edilmektedir. Ayrıca işletmelerin sadece 7'si öz kaynakları ile traktör alırken, yarısı öz kaynakları ile birlikte şahıslardan borç almak suretiyle traktör satın aldıklarını beyan etmişlerdir. Öz kaynak, banka borcu, şahıs borcu ile traktör satın alanlarla (5 işletme), öz kaynak ve banka kredisi ile traktör temin eden işletmelerin, Panko-Birlik kanalıyla bu imkânı temin ettikleri anlaşılmaktadır.

**KAYSERİ İLİ TARIM İŞLETMELERİNDE MAKİNALAŞMAYA
İLİŞKİN SOSYO—EKONOMİK BİR DEĞERLENDİRME**

Bitkisel üretim geliri yanında iş ve irat hayvanlarını satarak kaynak temin etmek yeni bir traktörün alınmasında ağırlık kazanıyor. Ayrıca işletmelerin üçte biri eski traktörünü satarak veya traktörü ile diğer çiftçilere ücret karşılığı yaptığı işlerle finansman kaynağı temin etmekte veya borcunu ödemektedir. İşletmelerden sadece biri arazi satarak finansman kaynağı temin etmiştir. Bir çiftçi yurtdışında çalışarak tasarruf ettiği gelirle traktör satın almıştır.

Cetvel 8 - Traktör Satın Almada, Alınan Kaynak, Finansman Şekli, Kaynağı ve Fiyatı

	Adet		Adet
Kullanılmış	11	Finansman Kaynağı	
Yeni	15	— Bitkisel üretim geliri	25
Kimden Aldığı		— İş ve irat hayvanlarını satarak	17
Acenta	6	— Eski traktörünü satarak	8
Komisyoncu	3	— Traktörle başkalarına yaptığı işlerin geliri	8
Şahıstan	11	— Arazi satarak	1
Panko - Birlik	6	— Yurt dışında çalışması sonucu elde ettiği gelirle	1
Fiyat			
Liste veya piyasa fiyatı	18		
Karaborsa fiyatı	8		
Finansman şekli			
Öz kaynak	7		
Öz kaynak + şahıs borcu	13		
Öz kaynak + banka borcu + şahıs borcu	5		
Öz kaynak + banka borcu	1		

Araştırma kapsamına giren traktörlü işletmelerde temel donatım olarak, 1 pulluk, 1 kültivatör veya diskaro gibi ikileme aleti ve 1 römorktan oluşmaktadır. Bu durum, traktörün herşeyden önce toprak işleme ve taşıma işlerinde kullandığının bir göstergesidir. Tarım işletmelerinin küçük oluşu, hepsinin traktör satın almasına mümkün kılmamaktadır. Ancak makinalaşmanın sağladığı, işgücü produktivitesinin artması, çalışmanın kolaylaşma ve süratlenmesi, işin kalitesinin düzelmesi, tarım girdileri kullanımında

tasarruf sağlanması gibi bazı avantajlar (8) (9) dolayısıyla iş hayvanları yerine traktörün ikâmesi giderek hız kazanmıştır. Traktör satın alamayanlar ise ücret karşılığı arazilerini traktörle işletmek yoluna gitmişlerdir.

Çiftçilere, traktör sahibi olmanın faydaları veya neden traktör sahibi olmak istedikleri konusunda sorular yöneltilmiştir. Çiftçiler, «traktöre ücret ile iş gördürmeye nazaran, traktör satın alınmanın hangi faydaları vardır?» sorusuna, ekonomik sebeplerden ziyade, ekseriya «işlerini zamanında yapmak» ve «daha fazla bağımsızlığa sahip olma» arzularını belirtmişlerdir. Sorulara verilen cevaplar arasında, traktör satın alıp almamada, az veya çok araziye sahip olmanın önemli bir rol oynadığını vurgulamışlardır. Traktör sahibi olmayıp da imkân buldukları takdirde traktör satın almak isteyenlerin % 42.0 i «iş kolaylığı» % 34.6 sı «bağımsızlık» diğerleri ise (% 23.4 ü) her iki sebebi de birlikte zikretmişlerdir. Bu da traktör sahibi olma arzusunda iş kolaylığı yanında, zamanında işlerini görmek için bağımsız olma isteğinin önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Ayrıca traktöre sahip olmayanların % 38.4 ü de işletmelerini kira ile tuttıkları arazi ile genişleterek daha fazla arazi işlemek veya traktör işletmeciliği yaparak gelirlerini artırmak için traktör sahibi olmak istemektedirler. Traktör sahibi olmayanlardan sadece % 12 si ücretle arazilerini işlettirmek yerine, kendi traktörleri ile arazilerini daha ekonomik olarak işleyeceklerine inandıkları için traktör sahibi olmak istemektedirler. Traktör sahibi olmayan çiftçilerden % 78.7 si neden traktör almıyorsunuz? sorusuna yeterli mali güce sahip olmadıkları, % 21.3 ü yeterli finansman kaynağı ile birlikte yeterli araziye sahip olmadıkları veya yaşlı oldukları için traktör satın alamadıklarını ifade etmişlerdir.

4 — Makina Kullanma

Traktör ve alet - makinaların mülkiyetine sahip olma, işletmelerin mekanizasyon derecesi konusunda yeterli bir ölçü değildir. Çiftçiler, kendi alet ve makinalarına ilâveten, ekseriya diğer çiftçilerin ve ücret karşılığı iş yapanların makinalarından da istifade etmektedirler. Kendi makinalarını da sadece kendi işletmesinde

(8) A. Fethi Açıl - R. Demirci, Tarım Ekonomisi Dersleri, Ankara, 1984.

(9) Hamza Dincer, Makinalaşmanın Sınırı, Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi Cilt 3 sayı 3 (1972) aynı basım s. 159-163.

**KAYSERİ İLİ TARIM İŞLETMELERİNDE MAKİNALAŞMAYA
İLİŞKİN SOSYO—EKONOMİK BİR DEĞERLENDİRME**

değil, işletme dışında diğer işletmelerde de kullanmaktadırlar. Bu durum, makina kullanma konusunda işletmeler arasında geniş bir yardımlaşmanın bulunduğunu göstermektedir. Niteki araştırma kapsamına giren köylerde makinaların işletmeler arasında kullanılması çok yaygın olduğu tesbit edilmiştir. Sadece, iki traktör sahibi, traktörlerini işletme dışında çalıştırmadıklarını ve dışarıya alet ve makina vermediklerini beyan etmişlerdir. Bunun dışında ücretli veya komşular arasında yardımlaşma şeklinde ücretsiz iş yapılması, hem bireysel olarak traktöre sahip olan işletmelerde ve hem de müşterek mülkiyet halinde traktör ve ekipmanlarına sahip işletmeler de söz konusu olmaktadır. Traktörün donanımı ile birlikte ödünç verilmesi daha ziyade çok yakın akrabalar arasında olmaktadır. Karşılıklı yardımlaşma şekli çok = çeşitli olduğundan bunun karşılığının ödenmesi oldukça güçtür. Bu sebeple bu şekil sınırlı seviyede kalmaktadır. Ücretli olarak toprak işleme ve taşıma faaliyeti daha yaygındır. Özellikle arazileri yeterli olmayan traktörlü işletmeler için, bu traktör işletmeciliği şeklinde olmaktadır. Cetvel 9. İşletmelerde traktör kullanım kapasitesi konusunda bilgi vermektedir. Veriler birden fazla toprak işlemeyi de dikkate alacak şekilde, üretim paterni dikkate alınarak, bulunmuştur ve işletmeler ortalamasını yansıtmaktadır.

Cetvel 9 - İşletmelerde Traktör Kapasitesi Kullanım Durumu

	Traktör Başına İşlenen Alan		Traktör Başına Düşen Tarım ve Tarımdışı Taşıma İşleri	
	da	%	Saat	%
— Toplam	506.50	100.00	263.73	100.00
— Kendi işletmesinde	320.92	63.36	112.92	42.82
— Müşterek mülkiyette				
ortağa işlenen	65.62	12.95	32.31	12.25
— Ücretli olarak	117.31	23.16	113.54	43.05
— Ücretsiz olarak	2.69	0.53	4.96	1.88

Mevcut traktörlerin toprak işlemede çalışmalarının 1/4 üne yakın bir kısmı, işletme dışında değerlendirilirken taşıma işlerinde geçen süresinin ise yarısına yakın bir kısmı (takriben % 45 i) işletme dışında ücretli veya ücretsiz yaptıkları işlerde geçmektedir. Araştırma yöresinde traktöre sahip olmayan çiftçiler, traktörün köye girmesiyle, iş hayvanlarını satmışlardır. Bunlardan bir kısmı tarla ziraatını bırakarak, arazilerini kiraya vermişler, birçoğu

ise, arazilerini ücretle traktöre sahip olanlara işlettirerek çiftçi kalmayı tercih etmişlerdir. Bunun sebebi, sadece daha önce zikredilen iş kolaylık ve sür'atı değil traktör kullanmanın iş hayvanı yetiştirmekte ve hatta ücretle iş hayvanına yaptırmaktan daha ucuz olduğu için, bu yolu tercih etmişlerdir.

Araştırmada, traktör kullanan fakat traktör sahibi olmayan 66 çiftçi «neden traktörden faydalanmıyorsunuz?» sorusuna başka alternatif bulunmadığı şeklinde cevaplamışlar, köylerinde çekti hayvanı bulunmadığını veya öküz çobanı olmadığından bir ailenin bizzat iş hayvanlarını otlatmasının imkânsız olduğu şeklinde cevaplamışlardır. Buna göre, ankete cevap veren çiftçilerin büyük bir kısmı «traktörleşmeyi» kaçınılmaz kabul etmekte ve başka bir alternatif olmadığı kanaatindeydiler. Traktör kullanılmasının çiftçiler tarafından ekonomik olarak değerlendirmesine gelince, Traktör sahibi olmayanlar, traktör kullanmanın ekonomikliğini şüphe ile karşılamaktadırlar. (Cetvel 10). Traktörsüz olan çiftçilerin çoğu (% 62.60 ı) traktör kullanmanın gelirlerini zayıflattığı görüşünü benimsemektedirler. Bu görüş, traktör sahiplerinin pek azı (% 11,42 si) tarafından paylaşılmaktadır. Bunlar genellikle traktör kullanmanın kârlı olduğu görüşünde birleşmekte, ancak bunların bir kısmı, traktör vasıtasıyla bir kazanç elde edemedikleri kanaatinde dirler.

Cetvel 10 - Traktör Kullanmanın Kârlılığı Konusunda Çiftçilerin Fikirleri (Yüzde)

	n	Traktör kullanma		Fikri yok
		Kârlı	Kârlı değil	
Traktör sahibi olan	26	77,23	11,42	11,35
Traktör sahibi olmayan	65	20,54	62,60	16,86

5. Makinalaşmanın Sonuçları

Bu bölümde makinalaşma dolayısıyla tarımsal bünyede meydana gelen bazı değişiklikler, araştırma bölgesinde anket yoluyla toplanan verilerin ışığı altında incelenecektir. Araştırma verilerinin zaman kesiti metodu ile elde edilmesi ve belirli bir zamana teşmil edilmesi dolayısıyla, anket yapılan yöredeki bünyevi değişmeler sadece sınırlı bir şekilde tahlil edilebilir. Araştırma yapılan köylerde daha önceki yıllara ait tarımsal bünye konusunda bir bilgi mev-

**KAYSERİ İLİ TARIM İŞLETMELERİNDE MAKİNALAŞMAYA
İLİŞKİN SOSYO—EKONOMİK BİR DEĞERLENDİRME**

cut değildir. Değişme ile cevaplar nasıl farklılaştıkça kaybolmaktadır. Ancak bu bakımdan anketle edilen veriler, değişme temayülünü yansıtabilirler.

5.1. İşletme Büyüklüğü ve Mülkiyet

Traktöre sahip olan işletmelerde ortalama işletme büyüklüğü, beklenildiği gibi, traktöre sahip olmayan işletmelere nazaran çok daha fazladır. Anket yapılan işletmeler ortalaması olarak, traktörlü işletmelerin işletme arazisi genişliği traktöre sahip olmayan işletmelere göre; 8,6 katı daha fazladır. Buna göre traktör sahipliği ile işletme büyüklüğü arasında müspet bir korrelasyon söz konusu olmaktadır. Traktör sahibi olan işletmeler, ortalama olarak traktörsüz işletmelere nazaran 2 kat daha büyük mülk araziye sahiptirler (Cetvel 11). Diğer taraftan traktörlü işletmelerin mülk arazilerinin 1,6 katı büyüklüğündeki araziye ortakçılık veya kiracılıkla işletmelerine kattıkları halde, ortakçılık ve kiracılıkla dışarıya hiç arazi vermedikleri gözlenmektedir. Buna karşılık, traktöre sahip olmayan işletmeler, kira ve ortakçılıkla arazi işlemelerine rağmen, ortalama olarak bundan daha fazlasını başka işletmelere vermektedirler. Kira ve ortağa tutulan arazi, traktörlü işletmelerde, traktörü olmayanlara nazaran 14,7 katı fazladır.

Ankete dahil 91 işletmeden sadece 17 si arazisini traktör sahibi işletmelere ücret karşılığı işletmek yerine, ortağa vermektedir. Özellikle Erdemli'de traktörü bulunmayan işletmeler, bağ bahçe arazileri dışında kalan arazilerini ortağa vermeğe tercih etmektedirler. Bu köyde ankete cevap verenler, planlanan sulama kanallarının tamamlanmasıyla kira ve ortağa verme sisteminin de değişeceğini ifade etmişlerdir.

Cetvel 11 - İşletme Arazisi ve Arazi Tasarruf Durumu

	İşletme Sayısı (n)	İşletme Arazisi (da)	Mülk Arazi (da)	Ortağa veya Kiraya Tutulan Arazi (da)	Ortağa ve Kiraya Verilen
Traktör sahibi olan	26	326,65	120,01	202,53	0
Traktör sahibi olmayan	65	37,94	60,32	13,80	24,6

Anket yapılan bölgede 33 işletme ortağa, 7 işletme kira ile 5 işletme hem kira ve hemde ortağa arazi işliyerek, yani toplam 45

işletme (işletmelerin % 50 si) arazilerini kira ve ortağa arazi olarak genişletmişlerdir. Buna göre ortakçılıkla arazi işlemenin bölgede daha yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Anketlere cevap veren çiftçiler neden ortakçılığı tercih ettikleri» sorusuna, bunun her iki taraf için de faydalı olduğu görüşünde birleşmişlerdir. Su faktörünün kıt olduğu Orta Anadolu yaylasında, rizikonun paylaşılmasını sağlayan ortakçılıkla şartlara daha iyi intibak edildiği söylenebilir.

Anket sonuçlarına göre, traktöre sahip işletmelerde son on yılda işletme arazisinde bir büyüme görülmektedir. Ancak bunun pek azı arazi satın alma şeklinde olmuştur. İşletme arazisinin arazi satın alma yoluyla artışı, daha sınırlı sayıda işletmeye inhisar etmektedir. (Cetvel 12). Arazi satın alma yoluyla arazi genişlemesi, traktörlü işletmelerde daha belirgindir (44,6 da). Anket yapılan işletmelerde, arazi satışına ise 3 işletmede rastlanmış ve daha ziyade düşük, hac maksadıyla yapılmıştır. Bunlardan 1'i traktör satın almada finansman ihtiyacını karşılamak için arazisinin bir kısmını satmıştır.

Cetvel 12 - Son On Yıl İçerisinde Arazi Satın Alan ve Satan İşletme Sayıları ve Ortalama Miktarları

	Arazi satın alan işletme sayısı (n)	Ortalama arazi genişliği (da)	İşletme sayısı (n)	Arazi Satan Ortalama arazi genişliği (da)
Traktör Sahibi İşletmeler	7	44,6	1	20
Traktör Sahibi ol- mayan işletme.	7	9,8	2	19
TOPLAM	14	27,28	3	19,3

Ortakçılık ve kiracılıkla son on yıldaki işletme arazisinin değişim hacmi konusunda sıhhatli bilgileri alınamamıştır. Ancak makinalaşan işletmeler, traktör satın aldıktan sonra daha fazla arazi işledikleri konusunda birleşmişlerdir. Yukarıdaki bilgilerin ışığı altında makinalaşan tarım işletmelerinde büyümenin, daha ziyade ortakçılık ve kiracılık şeklindeki işletme sisteminin gelişmesi ile olduğu söylenebilir.

5.2. Hayvan Varlığındaki Değişmeler

Mekanizasyon daha ziyade bitkisel üretim sahasında vuku bulmuştur. Bu sahada meydana gelen değişmeler yem bitkileri üretimi

**KAYSERİ İLİ TARIM İŞLETMELERİNDE MAKİNALAŞMAYA
İLİŞKİN SOSYO—EKONOMİK BİR DEĞERLENDİRME**

ve dolayısıyla hayvansal üretim üzerinde de etkili olmaktadır. Hayvancılığın temel yem kaynağı olarak yazın mer'alar, hasat edilmiş tarlalar, kışın saman, ot ve kurutulmuş yabancı otlar görülmektedir. Araştırma yapılan köylerde, mer'a arazisinin sürülmesi söz konusu olmamıştır. Salur ve Ortakavağın sulanabilen tarlalarında baklagil yem bitkileri yetiştirilmekte, ayrıca Salurda şeker pancarı küspesi de ilâve yem olarak yedirilmektedir. Erdemli'de traktörleşme dolayısıyla artık işlenemeyen meyilli araziler ise mer'a olarak kullanılmaktadır.

Traktör kullanılmadan önce bütün araziler çeki hayvanları ile, başlıca öküz, at ve manda ile işlenmekteydi. Anket yapılan traktör sahiplerinin % 46 sı traktör satın almadan önce hayvanlarını sattıklarını, % 17 si traktör aldıktan daha sonra, % 37 si ise aynı yılda iş hayvanlarını sattıklarını ifade etmişlerdir. Birinci gruba girenler şüphesiz traktör satın almadan önce, traktörden istifade etmekteydiler. Bir köye traktör girdikten sonra birkaç yıl için traktör kullanmanın yaygınlaştığı anlaşılmaktadır. İş hayvanlarını hemen satmayanların, alışkanlık ve emniyet saikiyle bir süre iş hayvanlarını, ortalama 5-6 yıl, muhafaza ettikleri söylenebilir.

Anket sonuçlarına göre, genellikle hem küçük baş hayvan miktarında ve hem de sığır sayısında bir artış gözlenmektedir (Cetvel 13). Daha önce iş hayvanlarının otladığı mer'alar irad hayvanlarının faydalanmasına terkedilmiştir.

Cetvel 13 . Hayvan Varlığındaki Değişmeler (Adet)

	Makinalaşmadan Önce				Mevcut Durum					
	İrad Hayvanları		İş Hayvanları		İrad Hayvanları			İş Hayvanları		
	Koyun	Keçi	Sığır*	Öküz	At	Koyun	Keçi	Sığır	Öküz	At
Ortalama Sürü Büyüklüğü İşletme	19,6	12,0	3,8	2,6	2,0	21,1	8,3	4,1	—	1,4
Başına Hayvan Sayısı	7,9	2,2	2,6	1,7	0,2	8,3	1,5	3,1	—	0,04

* Genç hayvanlar dahil

Çeki hayvanları sayısı ise yıldan yıla azalmıştır. İş hayvanına sahip işletme sayısı 68 iken, anket yapılan yılda bu sayı 5'e düş-

müştür. Bu mevcut çekihayvanları daha ziyade traktörle işlenemeyen çok meyilli arazilerin işlenmesi ve bahçe tarım için elde tutulmaktadır.

İrat hayvanları sayısında artma pek belirgin olmamasına rağmen verimli melez ırkların veya kültür ırkı hayvanların yörede işletmelere girdiği müşahade edilmiştir. Özellikle Salur'da araziler sulandığı için, şeker pancarı ve yonca tarımı da gelişmiştir. Bu uygun yem kaynağı nedeni ile köyde sığır ve kuzu besiciliği yaygınlaşma eğilimindedir. Genç hayvanları, yakın yem kaynağı bakımından fakir dağlık bölgelerden sonbaharda toplanarak, beslenip kasaplık ağırlığa gelince satılmaktadır. Bu yörede hayvancılığın gelişmesi, işletmelerin değişen şartlara bir intibakının sonucudur.

5.3. Kırsal Alandan Şehire Göçe Etkisi

Makina kullanmakla, işin sür'atlenmesi, kolaylaştırılması ve işten tasarruf sağlaması dolayısıyla, işgücünün kırsal alandan tarım dışı kesimlere göç hadisesinin ortaya çıktığı hipotezi bir çok araştırmalarla ispatlanmıştır. Bilhassa makinaların işgücünden tasarruf sağlayıcı etkisi, göçü kolaylaştırıcı bir rol oynamaktadır. Bu cümleden olarak Türkiye'de bir traktör Nicholls'a göre 3-4 ve Helling'e göre 5-9 tarım işçisini işsiz bırakmaktadır (10). Fenske'ye göre ise, traktörün işletmeye girmesiyle iş hayvanlarının sayısı ile kullanılan işçi sayısının % 25 azaldığı tespit edilmiştir (11). Bununla beraber kırsal alandan göç esas itibariyle diğer faktörlerle de teşvik edilir.

Araştırma yöresinde; tamamen sulu bir alanda bulunan Salur'da pek az aile şehre göç ederken, Erdemli ve Ortakavak gibi sulanmayan köylerde göç hadisesi çok yoğun bulunmuştur. Erdemli'de meskenlerin yarısından fazlası, Ortakavakta ise 1/4 - 1/3 ü boşdur. Her iki köyde de göç hadisesi daha 50'li yılların ikinci yarısında başlamıştır. Bu yıllarda Orta Anadolu bölgesinde hububat hasadında tam bir makinalaşmanın hakim olduğunu görüyoruz. Erdemli de bu tarih 1955 dir. Ortakavakta ise göç dalgası geçtikten sonra, ilk defa 60'lı yılların sonunda biçer-döğme kul-

(10) Özer Serper, 1950 - 1960 Devresinde Türkiye'de Şehirleşme Hareketleri, İktisat Fakültesi Mecmuası, Ekim 1963 Cilt 24. No. 1-2. s. 163.

(12) Leo. J. Fenske (Çeviren İ. Aksöz). Erzurum İlindeki Çiftliklerde Kullanılan İşgücü, Ankara 1965, s. 10-11.

**KAYSERİ İLİ TARIM İŞLETMELERİNDE MAKİNALAŞMAYA
İLİŞKİN SOSYO—EKONOMİK BİR DEĞERLENDİRME**

lanılmıştır. Öyle anlaşılıyorki traktör kullanımı göç hadisesinden sonra başlamıştır. Makinalaşmanın, kırsal alan dışına göçe sevkettiği tezini bu bölgede ispatlamak mümkün görülmemektedir. Diğer bir ifade ile şehirlere göç makinalaşmadan önce başlamıştır. Ancak daha sonraki yıllarda makinalaşmanın, göç hadisesine etkisi düşünülebilir. Esas itibariyle, arazi ve işgücünün verimliliğinin düşük olması ve elde edilen gelirin düşük oluşu tarıma nazaran belirli bir iş ve daha iyi kazanç şansının bulunması şehire göçü, daha makinalaşma olmadan teşvik ediyordu. Göçün tarımsal mekanizasyona ne derece etkili olduğunu ise, bu araştırmada incelemek mümkün olmamıştır.

Şüphesiz göç ile makinalaşma arasında sıkı bir irtibat mevcuttur. Ancak bu daha geniş bir araştırmanın yapılması ile sonuçlandırılabilir kanaatındayız.

5.4. Üretim Tekniğini Benimseme

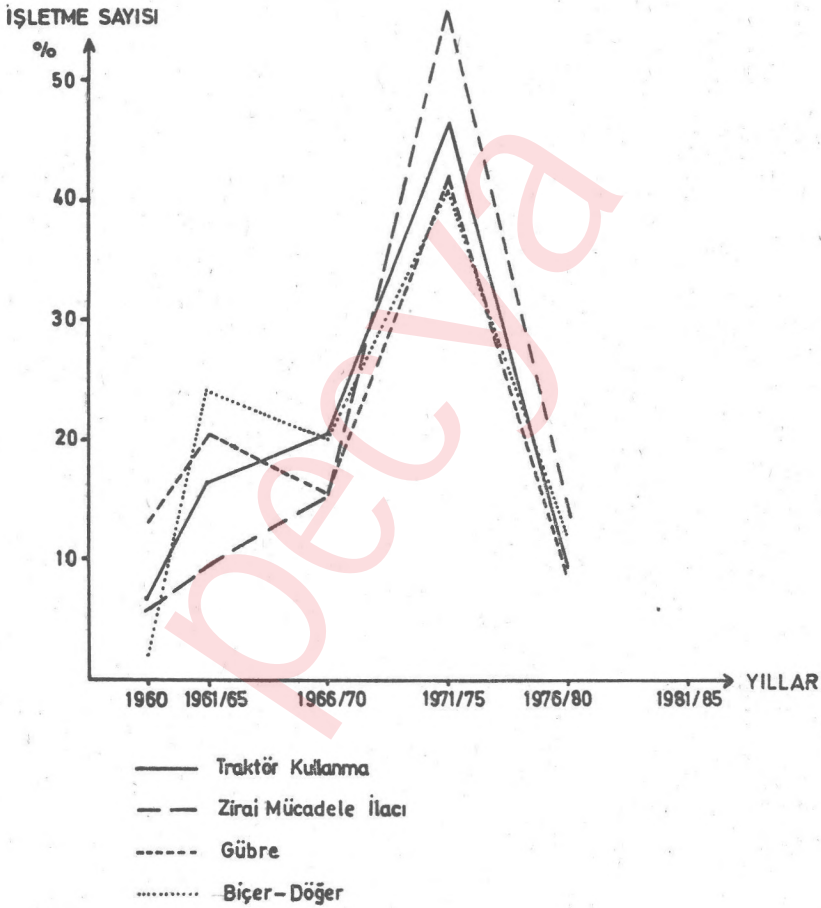
Makina kullanma, gübre, zirai mücadele gibi modern girdi veya tekniktir. Traktör gücünden faydalanmaya başlamada olduğu gibi, gübre, zirai mücadele ve hatta biçer-döğerden istifadeyi benimseyen çiftçilerin gerek davranışları ve gerekse imkânları dolayısıyla bunları «erken» dönemde kullanma ihtimallerinin kuvvetli olduğu düşünülebilir. Bu varsayımı kontrol amacı ile cetvel 14 düzenlenmiştir.

Cetvel 14 - Traktör Kullanmaya Başlama Dönemi İle Modern Girdi Kullanma Dönemi Arasındaki Bağntı

Yıllar	Traktör Kullanma	Gübre Kullanma	Zirai Mücadele İlacı Kullanma	Biçer-Döğer Kullanma
— 1960	6,84	13,25	5,77	2,04
1961 — 1965	16,44	20,48	9,62	24,49
1966 — 1970	20,55	15,66	15,38	20,41
1971 — 1975	46,58	42,17	55,76	40,82
1976 — +	9,59	8,44	13,47	12,24

Cetvel 14 e göre, 1960 ve önceki yıllar döneminde traktör kullanmaya başlamış çiftçilerin nisbeti % 6,84, kimyasal gübre kullananların nisbeti ise % 13,25 dir. Şu halde çiftçiler geniş çapta traktör kullanmaya başlamadan önce kimyasal gübreyi benimseyip

ve uygulamaya geçmiş durumdadırlar. 1961 ve daha sonraki yıllara ait, veriler değerlendirildiğinde, toprak işlemede traktör gücünden yararlanan çiftçilerin, makina kullanmaya başlamalarının kimyasal gübre kullanma üzerinde diğer faktörlerin etkisi saklı kalmak kaydıyla tesirli olabileceği nisbi değerlerin dağılımı ile görülmektedir. Zirai mücadele ilacı ve biçer-döğer kullanmayı benimseme bakımından, da bir paralellik göze çarpmaktadır.

Şekil 2 - Tarımsal Girdilerin Benimsenmesinde Öncelik Seyri

**KAYSERİ İLİ TARIM İŞLETMELERİNDE MAKİNALAŞMAYA
İLİŞKİN SOSYO—EKONOMİK BİR DEĞERLENDİRME**

Şekil 2 de incelenen işletmelerde toprak işlemede traktör gücünden istifade ile birlikte diğer tarım girdilerinin benimsenmesinde öncelik seyri açık bir şekilde görülmektedir. Traktör kullanmaya başlayanların nisbeti 1966-70 dönemine kadar, kimyasal gübre kullananların nisbetinin gerisinde seyretmiştir. Ancak zirai mücadele ilacı kullananlara nazaran bir öncelik dikkati çekmektedir. Modern tarım girdilerinin benimsenmesinde 1971 - 1975 dönemi önemli bir zaman aralığını ifade etmektedir. Zira işletmelerin % 40-55 i ancak bu dönemde bu modern girdileri kullanmaya başlamışlardır.

Ayrıca traktör kullanmaya başlama döneminin kimyasal gübreden yararlanma dönemlerine yüksek derecede bağlı olduğu görülmüş, ve korrelasyon katsayısı $r_{xx1} = 0,616$ olarak hesaplanmıştır. Aynı şekilde traktör kullanmaya başlama döneminin zirai mücadele ilacı ve biçer-döğer kullanmaya başlama dönemlerine önemli derecede bağlı olduğu bulunmuş ve bunlarla ilgili korrelasyon katsayıları sırasıyla $r = 0,789$ ve $r_{xx3} = 0,710$ hesaplanmıştır. Bu katsayıların ifade ettiği münasebetlerin de istatistiki bakımından da % 1 seviyede önemli olduğu görülmektedir.

Buna ilâveten gübre, zirai mücadele ilacı ve biçer-döver kullanan çiftçilerin sayısından oluşan değişken açıklayıcı (bağımsız), traktör kullananların sayısı da bağımlı değişken alınmak suretiyle aradaki ilişkiler çoklu bir doğrusal regresyon modeli içerisinde açıklanmaya çalışılmıştır. 1960 - 1978 döneminde,

$$y = a_0 + b_1 x_1 + b_2 x_2 + b_3 x_3$$

x_1 = gübre kullanan çiftçiler sayısı

x_2 = Zirai mücadele kullanan çiftçiler sayısı

x_3 = Biçer - Döver kullanan çiftçiler sayısı

y = Traktör kullanan çiftçilerin sayısı olduğuna göre denklemin sonucu aşağıdaki gibidir;

$$y = 0,601 + 0,212 x_1 + 0,880 x_2 - 0,003 x_3$$

$$y = 0,601 + 0,212 x_1 + 0,880 x_2 - 0,003 x_3 \quad (R^2 = 0,710, F = 11,418)$$

Burada çoklu determinasyon katsayısı $R^2 = 0,710$ oldukça yükseksek bir değerdir ve % 1 seviyesinde önemli olduğu için, denkleminde yer alan bağımsız değişkenler başka bir ifade ile modern girdilerin kullanımı traktör kullanımındaki varyasyonun % 71 ini açıklamaktadır. Açıklayıcı değişkenler arasında özellikle x_1 ile ilgili regresyon katsayısının 0,212 ve x_2 ile ilgili regresyon katsayısının

0,880 olması ve işaretlerinin de pozitif bulunması, gübre ve ilaç kullanımı traktör kullanımını etkileyici olduğunu göstermektedir. Ancak regresyon katsayıları hem % 1 ve hem de % 5 seviyelerinde istatistiki olarak önemli çıkmamıştır.

ÖZET VE SONUÇ

Bu araştırmada Kayseri ili tarım işletmelerinde makinalaşma durumu incelenmiş ve konuyla ilgili bazı veriler elde edilmeye çalışılmıştır. 1979 yılında Kayseri ilinde iyi, orta ve zayıf makinalaşma yapısı gösteren üç köy; sırayla Salur, Erdemir ve Ortakavak seçilmiş, bunlardan toplam 91 işletmeden anket yoluyla bilgiler toplanmıştır. Traktör ve onunla ilgili ekipman, makinalaşmanın ana göstergesi olarak vasıflandırılmıştır.

Tahıllar, endüstri bitkileri, yumru bitkiler, yer alan Kayseri ili, üretimi bakımından önemli olan Orta Anadolu'da yer alan Kayseri ili, engebeli arazi, işletmelerin küçüklüğü ve ileri makinalaşmanın çok yaygın olmaması gibi özelliklere sahiptir. Hayvancılık daha çok mer'aya dayalı olarak yapılmaktadır. 1955 de Şeker Fabrikasının faaliyete geçmesi bölge tarımı ve hayvancılığına olumlu etkiler yapmış, makinalaşmanın ilk nüveleri de bu tarihten itibaren başlamıştır. Makinalaşmanın yaygınlaşmasının ilk nüveleri de bu tarihten itibaren başlamıştır. Makinalaşmanın yaygınlaşması 1960 larda başlamıştır.

İncelenen 3 köydeki 91 işletmede toplam 26 traktör mevcut olup, yaklaşık 3,5 işletmeye bir traktör düşmekte, bir traktöre de 406 dekar tarla arazisi isabet etmektedir.

Traktörle beraber bulunması gereken ekipmanlar açısından incelenen işletmelerin durumu iyi bulunmuş, bu konuda genellikle standarda yakın veriler elde edilmiştir.

Tarımsal yeniliklerin benimsemeye örnek olarak traktör kullanma ele alınmış ve bu durum «yayılma eğrisi» yardımıyla açıklanmaya çalışılmıştır.

Traktörleşmenin ilk ve son dönemlerinde traktör finansmanı ile eldeki iş hayvanını satma arasında zayıf ilişki olduğu halde orta dönemde bu ilişki yüksek olmuştur (Cetvel 7). Traktör finansmanında daha çok öz kaynak ve şahıs kredilerinden yararlanıldığı, traktörlerin genellikle kullanılmış olarak şahıslardan satın alındığı ortaya çıkmaktadır (Cetvel 8).

KAYSERİ İLİ TARIM İŞLETMELERİNDE MAKİNALAŞMAYA İLİŞKİN SOSYO—EKONOMİK BİR DEĞERLENDİRME

Ortak traktör satın almanın ve traktör işletmeciliğinin de bulunduğu bölgede bir traktörle yılda 506,5 dekar arazi işlenmiş ve her türlü işte bir traktör toplam 6237 adet çalıştırılmış bulunmaktadır. Traktörlü işletmelerin büyüklüğü, traktörü olmayanlara göre ortalama 8,6 kat daha fazladır.

İncelenen işletmelerde traktörleşme dolayısıyla işhayvanlarının ortadan kalktığını hemen belirtmek gerekmektedir. Ancak irat hayvancılığı açısından, makinalaşmadan sonra sürü büyüklüklerinin artması gibi bir sonuç çıkmamış ise de melez ırkların veya kültür irki hayvanların yörede işletmelere girdiği müşahede edilmiştir.

Bölgede köylerde ayrılarak şehre akın hareketi, makinalaşmadan önce başladığı gözlenmiştir. Ancak makinalaşmanın, bu göç hareketini hızlandırdığı ifade edilebilir.

Yenilikleri benimseme açısından, traktör kullanma ile kimyasal gübre mücadele ilacı ve biçer döğer kullanma arasında yüksek korelasyon bulunmuş olup, bu değişkenler traktör kullanan çiftçilerin sayısındaki artışı açıklayıcı olmuştur ($R^2 = 0,76$).

Socio-Economic Aspects of Farm Mechanization in Kayseri Province (Summary)

In this study, farm mechanization in Kayseri province was analyzed and related data collected. Salur, Erdemli and Ortakavak are the three villages selected for this study, which were considered good, middle and poorly mechanized respectively. 91 farm operators in these villages were interviewed in 1979. Tractor and its equipment was considered as the main indicator for farm mechanization.

Grains, industrial crops, tuber crops, fodder crops and pulses are the leading agricultural production areas in the province. Hilly lands, small farm sizes and poor mechanization in general shows dominating aspects of region's agriculture. Animal production is mainly based on grazing. Founding of the sugar plant in 1955 has affected the region's agriculture very positively. Since then farm mechanization began and speeded up after early 1960's.

There were 26 tractors in the 91 farms, that means one tractor for every 3 or 4 farms and 406 Dekar cultivated area for each tractor per year.

From the point of view of tractor related equipment, the situation was quite good and it was acceptable according to the standards.

Tractor use was taken as an example for adopting new techniques and it was explained through «adopter distribution» curve.

Although there was seen poor relation between tractor purchasing and selling draft animals in early phase as well as in late phase of «tractoring», but this relation was considerably high in the middle phase (See table 7). Own sources and borrowings from individuals were the main way of finance for tractor purchases. Used or second hand tractor purchasing from individuals has been widely practicing in the area (Seen Table 8).

Joint tractor ownership or tractor management can be seen very often. In this group, average working hour for a tractor in all kinds of works was about 6337 hours per year. Average size of the farms with tractor was 8.6 times greater than those without tractor.

It should be immediately pointed out that draft animals have been almost disappeared due to widespread tractor use in the region. No relation could be seen between mechanization and herd size (or livestock per farm). But high yielding milk cows (cross breeds as well as pure breeds) were already introduced in the region.

Labour shift or migration from rural areas to the urbans had already began before the beginning of mechanization in the region, but with mechanization has accelerated this movement.

It became clear that there is high correlation between tractor use and use of chemical fertilizer, plant protection practices and the use of combine harvester. These variables explain the variation of the number of tractor using farmers ($R^2 = 0.76$).

TÜRKİYE'DE KOOPERATİFÇİLİĞİN 120. YILI (*)

İ. Cevat AKYOL

Sayın Başkan, Sevgili Kooperatifçiler

Oldukça uzun bir aradan sonra, tekrar huzurunuzda olabilmek mutlulukların en büyüğüdür. Bana bu imkânı lûtfeden Türk Kooperatifçilik Kurumunun değerli yöneticilerine teşekkürlerimi sunarım.

Türk Kooperatifçiliğinin 120. yılı gibi çok geniş kapsamlı bir konunun gereğince işlenebilmesindeki büyük güçlüğü takdir etmenin idraki içindeyim. Bu konuda bana cesaret ve güç veren en büyük husus, öncelikle, sizlerin hoş görünüş ve bilâhare, tam, tamına 30 yıllık bir süredir, millî ve milletlerarası düzeyde Kooperatifçilik teorisi ve uygulaması ile haşır neşir olunmadır.

Yıl 18638, Büyük Devlet Adamı Mithat Paşa tarafından Balkan Yarımadasında kurulan Memleket Sandıkları hareketiyle Türk Kooperatifçilik çalışmaları başlatılmış, yıl 1983, acaba ne aşamaya gelinmiştir.

Size bu konuda birtakım sayısal bilgiler vererek, istatistiki tablolarla değerli zamanınızı almak istemediğimi peşinen bildirmek isterim. Amacım, sizlerle birlikte işin özüne inmek ve olayın tartışılmasına yardımcı olmaktır.

Türkiye'deki Kooperatifçilik hareketini belli başlı beş bölümde incelemenin faydalı olacağı kanısındayım.

- I — Kooperatif Kuruluşlarımızın genel durumu
- II — Kooperatifçiliğimizde Devlet Politikası
- III — Kooperatifçiliğimizde Eğitim ve Araştırma faaliyetleri
- IV — Kooperatifçiliğimizde Uluslararası ilişkiler
- V — Türk Kooperatifçilik Kurumunun önemi.

Kooperatif Kuruluşlarımızın Genel Durumu

Memleketimiz Kooperatifçiliği incelendiğinde başlıca olarak aşağıdaki tür kooperatiflerin kurulup faaliyete geçtiğini görmekteyiz.

(*) Yazarın 25 Kasım 1983 tarihinde Kurumumuzda verdiği konferans metnidir.

- 1 — Tarım Satış ve Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri
- 2 — Tarımsal Amaçlı Köy alkınma Kooperatifleri
- 3 — Topraksu Kooperatifleri
- 4 — Orman Ürünleri İstihsal Kooperatifleri
- 5 — Pancar İstihsal Kooperatifleri
- 6 — Çay İstihsal Kooperatifleri
- 7 — Esnaf Kefalet Kooperatifleri
- 8 — Küçük Sanat Kooperatifleri
- 9 — Yapı Kooperatifleri
- 10 — Taşıt Kooperatifleri
- 11 — Tüketim Kooperatifleri

1 — Tarım Satış ve Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri

a) Tarım Satış Kooperatifleri

2834 sayılı özel kanunlarına göre faaliyette bulunan Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri, kooperatif ve ortak sayısı, iş hacmi açısından büyük gelişmeler gösterdiği gibi, ürünlerin saklanması işlenmesi ve satışa arz edilmeye yönelik milyarlık entegre tesislere sahip olmuşlardır. Bütün bunlara rağmen, bu kuruluşların, gereğince çalışmadıkları ve hatta ekonomiye yük oldukları ifade edilerek, bunlara, başka hukuki statüler verilmesi gerektiği tartışmaları yapılmaktadır.

Ürün çeşidi ve çalıştığı bölgelere göre, Tariş, Çukobirlik, Antbirlik, Fiskobirlik, Yarfiskobirlik, Güneydoğu Birlik, Marmara Zeytin Birlik, Bursa Koza Birlik, Isparta Gülyağı Birlik, Nevşehir Taskobirlik gibi adlarla anılan bu kooperatiflerin tarımsal ekonomimizdeki yerinin öncelikle incelenmesinde yarar vardır.

Pamuk, üzüm, incir, fındık, yarfıstığı, bakliyat, zeytin, İpek kozası, gülyağı, kırmızı biber gibi belli başlı ihraç ürünleri üzerinde faaliyet göstermektedirler. Bu kuruluşlar, her yıl Devletten destekleme, üreticiyi güçlendirme adlarında milyarlarca kredi sağlayıp kullanmakta, faaliyet konularına giren ürünlerin büyük bir bölümünü ortak ve ortak dışı üreticilerden alıp, işlemekte, yarı mamul veya mamul halde iç dış piyasalarda pazarlamaktadırlar.

O halde Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri hakkında öteden beri yapılagelen yakınmaların sebepleri nelerdir?

Bu konudaki kişisel görüşlerimizi açıklamadan önce, müsaadenizle, Türk Kooperatifçilik IX Kongresine sunulan «Tarım Satış

Kooperatiflerinin Kooperatifçilik politikası nasıl olmalıdır» konulu tebliğde yer almış bazı görüşleri kısaca tekrarlamak istiyorum. Tebliğde bu kooperatiflerle ilgili temenniler bölümünde aynen şunlar söylenilmektedir.

1 — Kooperatif ve Birliklerin işletme ve sabit giderlerinde tasarrufa uyulmalıdır.

2 — Ürün pay yüklenleri arttırılarak öz sermaye birikimi hızlandırılmalıdır.

3 — Ellerinde bulunan ürün stokları en iyi şekilde değerlendirilerek, eritilmelidir.

4 — Kooperatif kuruluşları, mutlaka bir incelemeye ve etüde dayandırılmalı, suni kuruluştan kaçınılmalıdır.

5 — Birliklerin aralarında sıkı bir işbirliği kurmaları sağlanmalıdır.

6 — Barem ve ürün satış fiyatlarının tesbitinde dış piyasa fiyatları gözönünde bulundurulmalıdır.

7 — Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklerine Devlet destekleme görevi verilmesi uygulamasından zaman içinde vazgeçilmelidir.

Bu tebliğde yer alan hususlara biraz daha açıklık getirilmesinde yarar mütalâa etmekteyiz.

Kanımızca, Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri rasyonel bir çalışma düzeni gösterememekte ve özel teşebbüse göre yüksek maliyetle çalışmaktadırlar. Bunun nedeni, yüksek personel giderlerini kolaylıkla devlet destekleme hesaplarına aktarabilmeleridir. Bu sebepten türlü nedenlerle ihtiyaç fazlası personel çalıştırmaktan çekinmemektedirler. Buna karşılık çalıştırdıkları kimselerin kendilerini bir resmi sektör mensubu havasından kurtaramaması ve özel sektör mensuplarındaki atılganlık, seyyaliyet, çabuk karar verebilme ve yaratıcılık sorumlulukları kolaylıkla yüklenebilme gibi hasletleri kullanamamaları, çalışmalarının rasyonel bir şekilde yürütülmesini engellemektedir. Bu durum bir ölçüde sistemin nevi şahsına münhasır yapısından kaynaklanmaktadır.

Tarım satış kooperatiflerinde aksayan bir diğer yan, ortaklarının gerçek bir kooperatifçilik şuur ve anlayışına sahip bulunmamlarıdır. Nitekim, ortaklar, dışarda en ufak bir yüksek fiyat gör-

düğü takdirde ürününü, tüccara satmaktan çekinmemekte ve kooperatifler bu gibi ortaklara karşı herhangi bir cezai işlem uygulama yoluna gitmemektedirler. Kooperatif birliklerinin durumu da oldukça enteresandır. Birlikler iç ve dış piyasalarda daha çok ticari unvanları ile tanınmakta birer kooperatif kuruluş olduklarının bilinmesinden adeta tedirgin olmaktadır.

Bütün bu aksayan yanlara rağmen, acaba ülkemizde bir Tarım Satış Kooperatifleri hareketi başlatılmasaydı durum ne olurdu? Bu soruya vereceğimiz cevap aynen şudur. İyi olmazdı. Çünkü, bu kooperatiflerin varlığı üretici için daima bir güvence unsuru oluşturmuştur. Sonra devlet kredileri kullanılmış olsa dahi, başlıca tarımsal ürünlerimizin saklanması, işlenmesi ve ambalajlanarak iç ve dış piyasalarda değer fiyatla satışının gerçekleşmesinde yararlı olabilecek milyarlık yatırımlar dev entegre tesisler vücuda getirilmiştir. Örnek vermek gerekirse, bir zamanlar sadece mahlıç pamuk ve çekirdek satan kooperatifler, şimdi pamuğu 100.000 işlik tesislerde iplik haline getirmekte, çekirdeğide işliyerek yemeklik yağ veya sabuna dönüştürmektedirler. Bu duruma göre, Tarım Satış Kooperatifleri sistemimiz aksamasına rağmen, varlığından vazgeçilemez bir durum arz etmektedir.

Bugüne kadar temas ettiğimiz bir kısım yüksek düzeydeki kooperatif yöneticisi, aksayan yanların, sadece kooperatiflerin yönetiminden kaynaklanmadığını, bu kuruluşlar üzerindeki, müdürlerin tayininden, barem fiyatlarının tesbitine kadar uzanan devlet müdahalesinin, kuruluşlarını bir özel sektör hüviyeti içinde ve serbest rekabet şartları içinde idare etmelerini mümkün kılmadığını açıklamışlardır.

Konu tartışmaya açıktır. Kesin bir karara varabilmek için derinliğine bir araştırma yapılması ve alınan sonucun Devlet Finansman kuruluşları Kooperatifler ve Türk Kooperatifçilik Kurumu temsilcilerinden oluşan bir komitede incelenerek birtakım çözüm yolları bulunması tavsiyeye şayan görülmektedir.

Tarım Kredi Kooperatifleri

Tarım Kredi Kooperatifleri 1581 sayılı yasa uyarınca üst örgütlenme işlerini tamamlayarak 16 Bölge birliği ve bir Merkez birliği halinde 17/5/1977 tarihinden itibaren yeni hüviyetleri ile çalışmaya başlamışlardır.

2836 sayılı kanuna göre faaliyet gösteren T. Kredi Kooperatifleri ile 1581 sayılı kanuna göre çalışanlar arasında ne farklar vardır.

Konu, IX Türk Kooperatifçilik Kurumu Kongresine sunulan tebliğimizde derinliğine incelenmiş olmasına rağmen kısa bir açıklama yapmayı faydalı görüyorum.

1 — 2836 sayılı kanundaki Tarım Kredi Kooperatifleri, sadece kısa vadeli kredi dağıtmakla görevlendirilmişlerdir.

1581 sayılı kanundaki kooperatifler ise, kısa, orta, uzun vadeli kredi dağıtımını yanında, mevduat toplama, donatım maddeleri tedariki, ürünlerin pazarlanması, el sanatlarının geliştirilmesi vesaire gibi çok amaçlı görevler yapma olanağına kavuşturulmuştur.

2 — Kooperatifler üzerindeki aşırı Devlet müdahalesi, yeni kanunla asgari ölçülere indirilmiştir. Burada önemli olan nokta bu isteğin kooperatiflerden değil ve fakat bizzat Devlet adına bu kooperatiflerin sorumluluğunu yüklenen Ziraat Bankasından gelmiş olmasıdır. Banka, kendi isteğiyle kooperatifler üzerindeki yetkilerini kısıtlamış ve bu kuruluşların kendi kendini yönetim, demokratik kontrol ilkesine göre, mahalli kooperatiflerden bölge birliklerine ve Merkez birliğine kadar uzanan bir entegrasyon içinde teşkilatlanmalarına ve kendi öz yönetimlerini kurmalarına imkân hazırlamıştır. 1581 sayılı kanunla T. Kredi Kooperatifleri üzerindeki asgari bir had'de indirilen Devlet müdahalesinin tamamen kaldırılması, kooperatiflerin bu konuda gösterecekleri inisiyatif ve Devleti bu zamanın geldiğine ikna etmelerine bağlıdır.

Tarım Kredi Kooperatifleri hareketinde aksayan en önemli nokta, hareketin her çeşit inisiyatifin üstten gelmesi gerektiği anlayışı ve alışkanlığı içinde bulunmasıdır. Merkez ve bölge birlikleri anasözleşmelerinde yer alan bazı hükümler, alt kuruluşların bu eğilimlerine hak verir niteliktedir. Halbuki 1581 sayılı kanunun temel ruhu, hareketin, mahalli kooperatiflerden ve bölge birliklerden gelen istekler, ihtiyaçlar ve inisiyatifler doğrultusunda geliştirilmesi esasına dayalıdır.

Merkez birliğinin bu konuda çok dikkatli davranması, bölge ihtiyaç ve isteklerinin tesbitinde azami hassasiyet göstermesi, kooperatif ve bölgelerden gelen tekliflerin biran evvel incelenerek so-

nuçlandırılması gerekli görülmektedir. Kooperatifleri teftiş teşkilatı da bu konuda Genel Merkeze yardımcı olabilir.

Bir diğer konu, T.C. Ziraat Bankası ile, Tarım Kredi Kooperatifleri arasındaki finansman ilişkisinin yürütülüş tarzı ile ilgilidir.

Bilindiği üzere eskiden beri, Bankanın Kooperatiflere tahsis ettiği plasmanlar, Bankanın yıllık çalışma programında belirlenmekte, bu plasmanlar Bankanın Kooperatifler seksiyonu aracılığı ile, kooperatiflerin bağlı bulunduğu Banka şubelerine gönderilmektedir.

Bu sistemde, kredi ihtiyaçlarının tesbitinde ve plasmanların dağıtımında Kooperatif Merkez ve Bölge birliklerine herhangi bir yer verilmemiştir.

1581 sayılı kanun uygulamaya konulduktan sonra, yapılacak ilk iş Banka ile Merkez birliği arasındaki kredi ilişkisinin nasıl yürüyeceğini bütün detayı ile tesbit eden bir protokol düzenlenmesi ve gerek yıllık plasmanların ve gerekse kredilerin dağıtımının Banka Genel Müdürlüğü, Banka Şubeleri, Kooperatif Merkez ve Bölge birliğinin çok sıkı bir işbirliği altında yürütülmesinin sağlanması idi. Bu durum, ilk kuruluş anında gerçekleşmemiştir. Umarız ki, bu eksiklik giderilmiş ve iki, kuruluş arasındaki finansman ilişkisi her iki tarafı tatmin eden bir uygulama düzenine sokulmuş bulunmaktadır.

1581 sayılı kanunun getirdiği yenilikler arasında bu kuruluşların çok amaçlı bir çalışma sistemine yönlendirilmesi yer almaktadır.

2836 sayılı kanun zamanında bile, kooperatifler, statülerinde bir açıklık bulunmamasına rağmen, ortakların kredi ihtiyaçlarını karşılamakla beraber, üretimleri için gerekli donatım maddelerinin sağlanıp dağıtımında görev almışlar ve bu iş te bir hayli başarılı olmuşlardır.

Zamanla, kooperatiflere, devlete konusuna giren bazı ürünlerin Tarım Satış Kooperatifleri adına müstahsilden toplanıp saklanması görevleri de verilmiştir. Kanımızca, bunlar yeterli değildir. Özellikle, hububat üreticisine hitap eden Tarım Kredi Kooperatifleri, Toprak Mahsülleri Ofisi yanında, bu ürünlerin ortaklardan alınması, saklanması ve pazarlanması faaliyetlerine girişmelidir.

Bu durum, hububat piyasasında zararlı spekülatif hareketleri önleyebileceği gibi, Toprak mahsulleri ofisinin üzerindeki ağır yükün hafifletilmesinde de yarar sağlayacaktır. Ürün alım fiyatları konusunda daha esnek bir politika uygulayabilecek durumdaki kooperatifler, ürün satışlarının aracılara kaymasını önleyebilecekleri gibi, bu yolla tahsilatlarını da hızlandırabileceklerdir.

Memleketimizin en önemli konularından biri turistik değeri çok büyük olan el sanatlarıdır. Zengin tarihimizin derinliklerinden gelen el işlemlerimiz bugün Avrupalı modacılar ilham kaynağı olmaktadır. Bunların kaybolup gitmesine meydan vermemek, yeni ustalar yetişmesine imkân hazırlamak ve elde olunacak sanat ürünlerinin teşkilâtli bir şekilde pazarlanması büyük önem taşımaktadır. Bazı ülkeler, bu işi, «Sakatlar Kooperatifleri» kurmak suretiyle hal etmek yoluna girmişlerdir.

Memleketimizdeki turistik eşya yapımı ve ticaretinin dağınık ellerde oluşu, hem bu konudaki gelişmeyi engellemekte ve hem de özellikle dış pazarlara ihtiyaçları ölçüsünde mal sevkedebilme olanağını kısıtlamaktadır.

Türkiyemizin hemen hemen her yöresinde dağılmış bulunan Tarım Kredi Kooperatiflerinin, Turistik el sanatlarımızın geliştirilmesi, üretilmesi ve pazarlanmasında etkin bir faaliyet göstermeleri mümkündür, zaman geçirilmeden bu işin plânlanması yapılmalı ve teşebbüs başlatılmalıdır.

Konumuzu bağlamadan önce Tarım Kredi Kooperatiflerinin yatırım ve tanıtma faaliyetlerine de kısaca değinmek istiyorum.

Kanımızca, Tarım Kredi Kooperatifleri yatırımlarını başlıca iki yönde geliştirebilirler.

1 — Gübre, yem, ilaç, tarımsal alet ve makine gibi donatım maddeleri imal etmek.

2 — Ürün toplama, saklama, soğuk depolama, işleme, ambalajlama ve satışı sağlama tesisleri kurmak.

Hepimizin bildiği üzere, birinci bölümde yer alan malların üretiminde gerek resmi ve gerekse özel sektörde birçok firma çeşitli tesisler kurmuş belirli bir üretim kapasitesine ve kaliteye ulaşmış ve bu piyasayı ellerine geçirmiş durumdadırlar. Belkide bu

piyasada bir doyum noktasına ulaşılmıştır. Bu bakımdan Tarım Kredi Kooperatiflerinin donatım maddeleri imal edecek tesisler kurmaya yöneltilmesi, kanımca oldukça riskli bir yoldur.

Halbuki ortak ürünleri işleme ve muhafaza tesisleri kurma konusunda kooperatiflerin yolları açıktır. Ham madde bizzat ortaklardan sağlanacağı için kolaylıkla toplanıp depolanabilecektir. Gerektiğinde kooperatifler, ortak üreticilerinde katılabileceği işti-rakleri kurmak suretiyle, dev ürün işleme tesislerine sahip olabi-lecekler veya bu tesisleri bizzat kurabileceklerdir.

Tarım Kredi Kooperatifleri açısından Tanıtım, eğitim ve araş-tırma faaliyetleri de büyük önem taşımaktadır.

Kooperatiflerin üst kuruluş görevinin Ziraat Bankasınca, yük-lenildiği yıllarda, bu konuda fazla bir şey yapılabildiğini söylemek mümkün değildir. Çünkü hareketin yetkili kişileri Devlet memuru statüsünde oldukları için, çalışmalar hakkında herhangi bir demec bile vermeleri imkân dahilinde bulunmuyordu. Şimdi, bu halin tamamen ortadan kalkmış olmasına rağmen, bazı malzeme ihale-leriyle ilgili gazete haberleri dışında, Tarım Kredi Kooperatiflerini tanıtıcı belirgin bir faaliyet yine de gözükmemektedir. Günlük Ba-sın ve TRT de, Tarım Kredi Kooperatifleri ile ilgili haberlere daha çok tesadüf etmek ve milli ekonomimizde büyük bir yer işgal eden bu kuruluşların memleket içinde ve dışında daha iyi tanıtıldığını görebilmek en büyük dileğimizdir.

Tarım Kredi Kooperatifleri, modern dersane, yatakhane ve yemekhaneleri ve öğrenci istirahat yerleri ile temayüz eden mükem-mel bir eğitim merkezine sahiptir. Bu merkezde ayrıca hayli zen-gin bir kitaplık ve Almanyadan hibe yoluyla sağlanan mükemmel bir lisan laboratuvarı bulunmaktadır. Bu merkez, sadece Tarım Kredi mensuplarına değil, diğer kooperatiflere ve hatta yetişkin-lerin eğitimi için Halk Eğitim merkezlerinin faydasına da sunula-bilir.

Sevgili Kooperatifçiler,

Vaktimizin darlığı dolayısıyla, 1163 sayılı kanuna göre kurul-muş tarımsal amaçlı kooperatiflerin tamamı üzerinde tartışma ya-pabilmek imkânına sahip değiliz. Bu bahsi kapatmadan önce, ko-

nunun önemi nedeniyle birazda Tarımsal Amaçlı Köy Kalkınma Kooperatifleri hareketinden bahsetmek istiyorum.

Bilindiği üzere, bu kooperatifler, tarımsal bölgeler halkından birikimlerini Almanyaya çalışmak üzere gidenlere mecburi tasarruf yaptırmak suretiyle, bölgelerinde kurulacak tarımsal amaçlı köy kalkınma kooperatiflerine ortaklık payı olarak yatırmalarını öngören bir zihniyetle, Çalışma Bakanlığının öncülüğü ile başlatılmış ve sonraları bu harekete Köyişleri ve Kooperatifler Bakanlığı her bakımdan destek olmuştur.

Tarımsal Amaçlı Köy Kalkınma Kooperatiflerinin başlatılmasına ve desteklenmesine gerçekten gerek var mıydı, bu kuruluşların memleketimiz kooperatifçiliğine verdikleri nedir veya neler alıp götürmüştür? Bunlara kısaca değinmek kanımca yararlı olacaktır.

Köy Kalkınma Kooperatifleri hareketi tamamen iyi niyetle başlatılmıştır. Amaç, dış ülkelerde çalışan işçilerimizin dövizlerini değerlendirmek ve zoraki tasarruflarını köylerde gerçekleştirilmesi tasarlanan tarımsal sanayi tesislerine yönetmek idi. Atılımın diğer bir nedeni ise, mevcut tarımsal kooperatiflerin devletçi bir karakter taşıdıkları için halkla bütünleşemediği, tabandan güç alan ve köy halkının gerçek ihtiyaçlarına hitap eden yeni model köp kooperatifleri kurulması gerektiği ana görüşünden kaynaklanıyordu. Parola, her köye bir kooperatif kurulması şeklinde ortaya çıkıyor, ve yerden mantar biter gibi kooperatifler ortaya çıkıyordu.

Yeni model köy kooperatifleri kurulmasına geçilmeden evvel bir araştırma yapıp mevcut kooperatiflerin durumları tarafsız bir incelemeye tabi tutulmuş olunsaydı, hiç olmazsa her köyde bir kooperatif kurma yerine, güçlü ve büyük kooperatifler kurulması gerektiğinin farkına varılır, bir sürü emek ve sermaye kaybının önüne geçilebilirdi.

Nitekim, bugün için Köy Kalkınma Kooperatifi hareketini geliştirme sorumluluğunu üzerinde taşıyan kişiler yukarıdaki görüşe aynen katılmaktadırlar. Çünkü, özellikle, süt ürünleri elde etme amacı ile kurulan ve süt işleme tesislerini kuran ve fakat yeterli süt sağlanamaması sebebiyle atıl kapasite ile çalışmak zorunda kalan kooperatifler, sonunda, faaliyetlerini tatil etme zorunda kalmışlardır. Eğer, kooperatif, daha geniş bir alana ve ortak kitlesine hitap edebilseydi, böyle durumlarla karşılaşılırmayabilirdi.

Bütün bu aksayan yanlara rağmen, Köy Kalkınma Kooperatifi hareketinden alınacak büyük dersler vardır.

Bu kooperatiflerde taban daha canlı tutulmuş, yani, kooperatifin çalışma konusunun tesbiti ihtiyaç sahiplerinin inisiyatifine bırakılmıştır. Kooperatif kuruluşundaki formaliteler son derece hafifletilmiştir. Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı, Merkez ve mahalli teşkilâtı ile, kooperatiflerin projelerinin hazırlanmasında teknik yardımda bulunduğu gibi, işin finansmanını da yüklenmiştir.

Kanımızca, Köy Kalkınma Kooperatiflerinden alınan en büyük ders, kooperatif çalışmalarda hiçbir politik görüşün yer alamıyacağı ve kooperatiflerin şu veya bu politik amacın gerçekleşmesinde araç olarak kullanılamıyacağı, yani «POLİTİK VE DİNİ TARAFSIZLIK» ana ilkesine hareket edilmesinin ne gibi sonuçlar doğuracağına ispatı olmuştur. Köy Kalkınma Kooperatifleri Merkez birliğindeki talihsiz gelişmelerin bizde yarattığı kanaat budur.

Bu durum, kooperatiflerin esas görevinin, ortaklarının ekonomik menfaatlerini korumak sosyal kalkınmalarına yardım etmek olduğunu hiçbir zaman unutulmaması gerektiğini çok açık ve seçik bir şekilde kanıtlamıştır. Aksine davranışlar, kooperatiflerin maddi yıkımlarına sebep olmanın dışında halkımız üzerindeki kooperatif fikriyatının yanlış yorumlanmasına neden olmaktadır.

Kooperatif kuruluşlarının genel durumu bölümünü bitirmeden önce, ülkemizde ilginç gelişmeler gösteren, Yapı, Taşıt ve Tüketim Kooperatiflerinden kısaca bahsetmek istiyorum.

Yapı Kooperatifçiliğimiz

Yapı veya konut kooperatifçiliği konusu bütün dünyada olduğu gibi, ülkemizde de önemini sürdürmeye devam etmektedir.

Ülkemizdeki konut kooperatifçiliği uygulamasını başlıca iki bölümde mütalâa etmek mümkündür.

1 — Sosyal Sigortalar Kurumunun gözetim ve finansmanı altında çalışan kooperatifler.

2 — Yazlık evler veya memurlar yapı kooperatifi gibi adlar altında faaliyet gösteren, ortak katkıları dışında hiçbir finansman güvencesi olmayan kooperatifler.

Ülkemizdeki Konut Kooperatifçiliği hakkında kısaca söylenecek bellibaşlı hususlar aşağıdaki gibidir.

1 — Türkiye'de, Konut kooperatifçiliği yaygın bir uygulama alanı bulmuştur. Bunlardan iyi ellerde yönetilen kooperatifler umulan sonuçları elde etmişler, kötü yöneticilerin eline düşenler ise, ortaklarını büyük zarara uğrattıkları gibi, halkın bu kuruluşlara olan güvenini sarsmışlardır.

2 — Devletin belirli bir Konut kooperatifçilik politikası olmadığı için kooperatiflerin entegrasyon, denetim ve finansmanı yönünde bir disiplin sağlanamamıştır.

3 — Devletin, standart, projeler, standart kapı ve pencereler, standart apartman yüzölçümleri konusunda belirli esaslar getiren bir yapı politikasının bulunmaması, konut kooperatifçiliği çalışmalarını menfi yönden etkilemiştir.

Konuyu açıklığa kavuşturabilmek için müsaadenizle İsraildeki Konut kooperatifçiliği hakkında kısa bir bilgi vermek istiyorum.

İsrail, özellikle 5.000 evlik, 10.000 evlik yapı kooperatiflerine sahip olmakla tanınmış bir ülkedir. Bu kooperatifler çok hızlı bir tempo içerisinde çalışmalarını bitirmişler ve hizmetlerini halka açmışlardır.

Uygulanan yöntem aynen şöyledir.

Devlet, özellikle, yeni yerleşim alanları için belirli arazi tahsis etmekte ve bu arazilerin alt yapısı tamamlanmaktadır. Uzmanlar, gerekli incelemeleri yaparak, bu arazi üzerinde gerçekleştirilecek, yerleşme bölgesinin imar planını hazırlamakta, mesken, hasta-hane, okul, park, eğlence yerlerinin sayısı ve yerleri tesbit edildikten sonra Konut Kooperatifi kurulmakta ve ortak kabulüne başlanmaktadır.

Dairelerin yüzölçümü, 35 — 100 metrekare arasında değişmekte, daire tahsislerinde ailedeki nüfus sayısı esas alınmaktadır.

Ortaklardan öncelikle bir ortaklık katkı payı alınmakta, kalan, işçi Sendikaları Konfederasyonu Histadrut'un mali kolu olan yahudi ajansı tarafından karşılanmaktadır.

Kooperatiflerin tamamında uygulanan proje tipleri, kapı ve pencere ebadları sıhhi malzeme tipleri standart olup hiç değişme-

mektedir. Bu durumda, inşaatlarda büyük tasarruf sağlanmaktadır. Daima, lüks malzeme kullanılmaktan kaçınılmakta sade ve sağlam malzeme kullanılması öngörülmektedir.

Yukarıda açıklanan durum ile bizdeki uygulama kıyas edildiğinde eksiğin ne olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır.

Konut açığımızın dayanılmaz boyutlara vardığı ve hükümetimizin bu soruna devamlı çözümler aradığı bu günlerde, Türk Kooperatifçilik Kurumunun Konut ve Yapı Kooperatifçiliği sorununu devamlı gündemine getirmesi, Hükümet ilgilileri, Bankalar, basın ve TRT ile işbirliği yapmak suretiyle, konunun gerçek yüzüyle Türk efkârı umumiyesinde tartışılmasına zemin hazırlaması çok yerinde olacaktır.

Taşıt Kooperatifçiliğimiz

Dünyanın çeşitli ülkelerinde Karayolları ulaştırmasında eşya ve yolcu taşınmasında belirli sistemler uygulanmaktadır. Bir kısım ülkeler, Amerikada olduğu gibi, Dev tröstler kurmakta, bir kısmı bu işi Devlet kuruluşlarına terketmekte, bazan İsraildeki gibi 10 binlerce vasıtaya sahip Taşıt kooperatifleri aracılığı ile nakliye sorunlarını çözmektedir. Bir kısım ülkeler ise, bizde olduğu gibi, gelişme seyrinin karma bir sistem içerisinde sürmesini öngörmüşlerdir. Bu konudaki geniş açıklama Karınca'da «Taşıt Kooperatifçiliği» konulu makalemizde yapıldığı için, detaya inmek istemiyoruz. Buna rağmen, Yurdumuzdaki Taşıt Kooperatifçiliğindeki çok önemli gelişmelere kısa bir göz atmadan geçemeyeceğiz.

Bilindiği üzere, memleketimizde, tabandan gelen bir hareketle, Kamyoncular, minübüsçüler, taksiciler, otobüsçüler taşıyıcılar kooperatifi isimleri altında çeşitli taşıt kooperatifi kurulmuştur.

Üzülerek belirtmek yerinde olur ki bu harekete sahip çıkan olmadığı için, bu kooperatiflerin kesin sayısı, vasıta adedi, taşıma kapasiteleri ve yapabildikleri işler hakkında kesin bir bilgi sahibi değiliz.

Almanların deyimiyle Taşıt alanında disiplinsiz veya başıbozuk bir kooperatifçilik faaliyeti süregelmektedir. Bu durum, bunların aralarında bir entegrasyona gitmelerini, işbirliği yaparak kurmalarını müşterek benzin istasyonları, tamir merkezleri, yedek parça depoları ve müşterek ihalelere girme imkânlarını baltalamakta,

denetimsiz ve finansman açısından korumasız kalmalarına neden olmaktadır. Konu acilen ele alınmalı ve Taşıt kooperatiflerimizin sağlıklı bir çalışma düzenine kavuşturulması yolları aranıp bulunmalıdır.

Tüketim Kooperatifçiliğimiz

Türkiye'de Tüketim kooperatifleri hareketi, önceleri memur kooperatifleri şeklinde başlamış, sonraları Türk İş'in teşviki ile İşçi Tüketim Kooperatifleri ve Birlikleri kurulmasına başlanmıştır.

Memur kooperatiflerinden müesseseler nezdinde faaliyet gösteren ve müessesenin yer, eleman ve finansman yardımlarına mazhar olanlar yaşamını sürdürebilmiş, diğerleri faaliyetlerini tatil etmek zorunda kalmıştır.

Kişisel kanımız, Tüketim Kooperatifçiliğinin doğduğu ülke olan İngilterede bile özellikle büyük şehirlerde eski önemini yitirdiği merkezindedir. Bu kooperatiflerin gerek İngilterede ve gerekse İskandinavya ülkelerinde daha ziyade köylük yerlerde, küçük kasabalarda önemini koruyabilmekte olduğu bir gerçektir. Büyük şehirlerde ise büyük mağazalar sistemi tüketim piyasasını eline geçirmiş durumdadır. Amerikada ise Safe-Vay mağazaları zinciri köylük yerlere de egemen olmuş durumdadır.

Bizde de, özellikle, Ankara, İstanbul, İzmir gibi şehirlerimizde mağazalar zinciri kuran GİMA, MİGROS, KARAMÜRSEL, ANKARA PAZARI, 19 MAYIS Mağazaları gibi teşekküller, Tüketim Kooperatifçiliğinin ciddi bir rakibi olarak ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Tüketim Kooperatifçiliğimizde en güçlü ve sağlam mali kaynaklarla beslenebilen kuruluş OR—KO Ordu Yardımlaşma Kooperatifidir.

Kanımızca, Tüketim Kooperatifçiliğimizdeki gelişmeler, bundan böyle, sadece fabrika bünyelerinde kurulan, işveren ve sendika desteğine sahip İşçi Tüketim Kooperatifleri kurulması yönünden olacak, Tüketim piyasasında kooperatiflerin yerini süpermarket ve büyük mağazalar sistemi alacaktır.

Kooperatifçiliğimizde Devlet Politikası

Devlet ve kooperatifçilik veya Kooperatifçiliğin gelişmesinde devlete düşen görevler konusu gerek bu kürsüde ve gerekse Ka-

rınca yayınında defalarca ortaya atılmış ve tartışma konusu yapılmıştır.

Memleketimizdeki durum nedir? Devletimizin kooperatifçilik politikası nasıl tesbit edilmiş, ne gibi gelişmeler göstermiştir. Bu politikanın aksayan yanları olmuş mudur, varsa bunlar nasıl giderilecektir?

Şunu kabul etmek yerinde olur ki, Türkiye’de, Devlet Kooperatifçiliği daima büyük ilgi göstermiş ve kooperatifçiliğin gelişmesi için elinden gelen gayreti göstermiştir. Nitekim Anayasamızdaki Devlet Kooperati filişkisini tesbit eden hükümde aynı doğrultudadır.

Türkiye’de Devlet, kooperatifçilik mevzuatının hazırlanmasında, kooperatiflerin finansmanında, denetiminde ve hatta kooperatifçilik eğitiminde önemli görevler ifa etmiştir. Bütün bu olumlu yanlara rağmen Devletimizin Kooperatifçilik politikasında aksayan taraflar bulunmaktadır.

Bunların başlıcaları, koordinasyon eksikliği, Devletin Kooperatifçilik politikasının çok başlı bir şekilde yürütülmeye çalışılması başka bir deyimle birden fazla Bakanlığın bu konuda sorumluluk yüklenmesi gibi hususlardır.

Bu durumun ortaya çıkardığı başlıca aksaklıklar aşağıdaki gibidir.

1 — Türkiye’deki kooperatifçilik çalışmalarının tamamına ait detaylı bilgileri ihtiva eden milli düzeyde bir arşiv ve enformasyon merkezi kurulamamıştır.

2 — Kooperatiflerin finansman işlerinin birbirinden habersiz çalışan değişik kurumlar tarafından yürütülmesi, kaynak israfına neden olmaktadır.

3 — Kooperatiflerin denetim-i çeşitli kuruluşlar tarafından yürütülmekte, bu durum masraflarına kooperatiflerin de katkıda bulunabilecekleri merkezi bir DENETİM ORGANININ kurulmasını engellemektedir.

4 — Kooperatifçilik eğitimi için çeşitli kuruluşlar nezdinde ayrı, ayrı eğitim merkezleri tesis edilmiş bulunmakta, bunlar arasında Kooperatifçilik eğitimin tek düzeyde yönlendirilmesi ve eği-

tim araçlarının hazırlanması konusunda herhangi bir işbirliği yapılmamaktadır.

5 — Birden fazla devlet kuruluşunun kooperatif işleriyle meşgul olması, hemen, hemen aynı görevleri yapmak üzere, değişik adlar altında kooperatifler kurulmasına ve bunların birbirlerinin yaptıklarından habersiz ve hatta bir rekabet havası içinde faaliyet göstermelerine sebep olmaktadır.

Kooperatifçiliğimizde Eğitim ve Araştırma Faaliyetleri

Kooperatifçilik eğitim çalışmaları hakkında bugüne kadar çok şey yazıp söylenmiştir. Bu açıdan bu konuda sadece bir halisane temennimizi dile getirmek istiyoruz. Bugün için kooperatifçilik eğitimi konusunda en fazla imkânlarla sahip durumda bulunan, Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı ile, Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliğidir. Bunun yanında Ticaret Bakanlığının kooperatiflerden topladığı bir eğitim fonu ve Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerinin elinde de diğer birtakım eğitim imkân ve kaynakları bulunmaktadır. Bu olanakların ayrı ellerde kullanılmasının yaratmış olduğu sakıncaları bertaraf etmek üzere, Milli düzeyde faaliyet gösterecek bir «TÜRKİYE KOOPERATİFÇİLİK EĞİTİM VE ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ» adında bir teşkilât kurulması ve eldeki mevcut imkânların bu kurum emrine verilmesi en yerinde bir karar olacaktır kanısındayım.

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMUNUN durumu ayrı bir bölüm olarak incelenecektir. Kooperatifçilik konusundaki araştırma faaliyetlerimizin ne gibi gelişmeler gösterdiğinin incelenmesinde yarar vardır.

Bilindiği üzere, özellikle, Almanya, İngiltere, Amerika gibi ülkeler Üniversiteleri kooperatifçilik konusunda lisans ve lisans üstü düzeyde eğitim vermekle kalmayıp, kooperatif araştırma faaliyetlerinde bulunmaktadırlar. Bundan bir süre evvel Ankara Hacettepe Üniversitesinde İdari Bilimler Fakültesinde Kooperatifçilik politikası dersi okutulmaya başlanmışsa, da bir sömestirlik eğitimden sonra bu teşebbüsten vazgeçilmiştir.

Ülkemizde, kooperatifçilik araştırmalarına büyük bir gereksinme olmasına rağmen maalesef bu tip uygulamalara rastlanmamaktadır.

Yalnız bundan bir süre evvel, Türk, İranlı, Pakistanlı ve Amerikalı uzmanlardan oluşan bir CENTO timi, Türkiye, İran ve Pakistanda Tarımsal Kooperatifçilik ve Tarımsal Kredi konusunda bizzat çiftçi, kooperatif ve Banka kuruluşları ile temas kurarak anket formları düzenlemek ve bu anket sonuçlarını yayınlamak suretiyle bir araştırma yapmış bulunmaktadır. Kooperatifçilik Kurumunun da Türkiye'deki Kooperatifçilik eğitiminin genel durumu hakkında bazı araştırmalar yaptığı görülmektedir.

Bunlar yetersizdir. Devletin, Türk Kooperatifçilik Kurumu ve Üniversitelerle işbirliği yaparak bu tip araştırmaların yapılmasına ön ayak olması ve alınacak sonuçları gerçekçi bir şekilde değerlendirmesi çok uygun olacaktır kanısındayız.

Kooperatifçiliğimizde Uluslararası İlişkiler

Türk Kooperatifçiliğinde, son yıllarda uluslararası ilişkiler konusunda bazı gelişmelere rastlanmaktadır. Türk Kooperatifçilik Kurumunun İ.C.A. Uluslararası Kooperatif İttihadı, Kurum ve bazı Tarımsal Amaçlı kooperatif kuruluşlarının İRU Uluslararası Rayfayzen Kooperatifi Birliği gibi teşekküllerle işbirliği yaptığı görülmektedir.

Ayrıca İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi ile merkezi Hollanda'da bulunan Akdeniz ülkelerinin geliştirme enstitüsünün birlikte düzenledikleri Akdeniz Kooperatifçilik semineri, Tarım Kredi Kooperatifleri Vakfı ile, İRU ve İngiltere'deki Horace - Plunkette Vakfının müştereken düzenledikleri bölgeler arası seminerler, memleketimizdeki Uluslararası kooperatifçilik çalışmalarına birer örnektir. Bunun yanında, Japonya, Amerika, Federal Almanya gibi ülkelerle, İ.L.O. Uluslararası Çalışma Teşkilâtından sağlanan burslarla Türk Kooperatifçilerinin yabancı ülkelerdeki kooperatif faaliyetlerini incelemesi imkânları elde edilmiştir.

Kanaatimizce bu çalışmalar yetersizdir. Bugüne kadar yaptığımız uluslararası temasların bize öğrettiği gerçek şudur. Memleketimiz bir kısım Ortadoğu ve Afrika ülkeleri için örnek olabilecek kooperatifçilik çalışmaları yapmaktadır. Bir kısım Uluslararası kooperatif kuruluşlarıyla işbirliği yaparak veya sadece kendi imkânlarımızla bu ülkeler kooperatifçileri için bölgesel düzeyde kooperatifçilik seminerleri düzenlememiz pekâla mümkündür.

İsrail yıllardan beri bu işi yapmakta böylelikle, birçok Afrika ülkesinde kendisine yeni sempatanlar kazandırmakta ve bu yolla da oralara kendi kültürünü satmakta bu ülkelerle olan ticarî ve ekonomik işbirliğini geliştirmektedir.

Türk Kooperatifçilik Kurumunun Önemi

Türk Kooperatifçilik Kurumu, Yüce Atamızın bize yadigâr bıraktığı bir kuruluştur. Bizlere ne mutluki, Dünyadaki pek az ülke, böylesine ilmi kooperatifçilik çalışmaları yapan bir Kuruma sahiptir.

Kurumumuz bugüne kadar olan bütün faaliyetlerinde ağırbaşlı tutumu ve tarafsızlığı ile örnek olmuştur. Bu durumla ne kadar övünsek azdır.

Bu husus, Türk Kooperatifçilik Kurumuna son derecede mümtaz bir mevki sağlamış, onun, memleketimizin kooperatifçilik sorunlarının çözümünde daima danışılması gerekli bir teşekkül olarak kabul edilmesini sağlamıştır.

Kurum, organize ettiği, kooperatifçilik kongreleri, seminerler, konferanslar kooperatifçilik günleri ile Türk Kooperatifçiliğinin gelişmesine gerçekten büyük katkılarda bulunmuştur.

Bütün bu başarılı çalışmalar yanında, kurumun ifa etmiş bulunduğu en önemli fonksiyonlarından birisi de KOORDİNATÖRLük görevidir.

Bu özellik, Kooperatifçilik Kurumunun gerek Devlet ve gerekse kooperatif kuruluşlarına rahatlıkla yaklaşabilmesini sağlamış ve böylece, zaman, zaman Devlet, kooperatif ilişkilerinde mutavassıt bir rol ifa etmiştir. Kurumun zayıf yanı mali kaynaklarının yetersiz oluşudur. Bu bakımdan, Türk Kooperatifçilik Eğitim vakfı projesinin uygulamaya geçişi büyük yarar sağlayacaktır.

Böylelikle Türk Kooperatifçilik Kurumu eğitim ve araştırma faaliyetlerine dahada hız verebilecek ve bunun için gerekli uzman kadroları bünyesinde barındırabilme imkânına kavuşabilecektir.

S O N U Ç

Türkiye'de kooperatifçiliğın 120. yılı konuşmamı bitirmeden önce yüksek müsamahanıza sığınarak, kooperatifçiliğın genel anlamı ile ilgili birkaç şey söylemek istiyorum.

Hepimizce de bilindiği üzere, DEVLET, ne kadar güçlü organizasyonlar meydana getirirse getirsin, ekonomik hayatın tamamına hakim olabilmesi mümkün olamaz. İşte bunun içindir ki, Devlet, genel ekonomiyi yönlendirirken bu işi sadece Kamu Ekonomik kuruluşları ile başaramıyacağını anlamış ve bu yetkisini paylaşacak kendi paralelinde ortaklar aramıştır.

İşte, Devletin, kişi ihtiyaçlarını demokratik bir yönetim içinde, kâr amacından ziyade ortakların sosyal ve ekonomik refahını sağlamayı şiar edinen kooperatiflerle ilişki kurmasının ve kooperatifçiliği teşvik etmesinin nedeni budur.

Unutulmaması gereken husus, kooperatiflerin, kendilerine ihtiyaç duyulan konu ve durumlarda ortaya çıkması gerektiğidir. Bu ihtiyaç kaybolduğu zaman kooperatifler, zamanın ekonomik koşullarına daha iyi ayak uydurabilen diğer ekonomik kuruluşlara yerlerini bırakmayı bilmeli veya en az onlar kadar modern ekonomik kurallara uymayı, intibak etmeyi veya adapte olmayı öğrenmelidir.

Diğer bir husus, Kooperatiflerin sadece ortaklarının işbirliğinden güç kazanarak onların sosyal ve ekonomik kalkınmasına hizmet eden bir araçtan başka birşey olmadığını idrakine varılmasıdır.

Bu sebepten, kooperatifleri, kesinlikle, şu veya bu politik amaçlara alet etmemek, onları şu veya bu bir doktrininin uygulama alanı olarak kullanmaya yeltenmemek gerekir.

Aksine davranışlar, birtakım talihsiz gelişmelere neden olur, sonuçta, sadece kooperatif organizasyonlar yıkılmaz ve fakat Kamu nezdinde, Kooperatifçilik fikriyatı zedelenir ve bu zedelenmenin onarımı çok uzun yıllar alır.

Hepinizi derin bir sevgiyle selamlar, saygılar sunarım.

Faydalanılan Kaynaklar

«British Co-operation» - BONNER

«Kooperatif İşletme Ekonomisi» - FRANZ C. HELM

«Kooperatifçilik Tarihi» - NUREDDİN HAZAR

«Hacettepe Üniversitesi Kooperatifçilik Politikası Ders Notları» - İ. Cevat Akyol

«NİMES OKULU»

Yazan : Claude WOILLET

Çeviren : Şakir ÖZMEN

GİRİŞ

Nîmes Okulu, sadece Fransa'da değil fakat tüm Avrupada kendisini gösteren geniş bir hareket içinde yer alır. Bu hareket, 1865 de işçi sınıfına bazı uzlaşma önerilerinde bulunan III. Napolyon hükümetinin iş başında olduğu zamanda başlamıştır. 1848 ihtilalinden doğan ilk itici güç hükümetin baskısıyla karşılaştı. İngiliz Holyoake'nin «Rochdale Öncülerinin Tarihi» adlı kitabı Fransızcaya çevrilerek 1862 tarihinde Fransa'da yayımlandı. Bu kitabın yayımlanmasıyla İngiliz dokuma işçilerinin girişimi Fransız kooperatifçilik hareketinin ve özellikle Nîmes Okulunun ilham kaynağı oldu.

Kooperatif şirketler bütün Fransa'da, Fransa'nın bir kaç sosyalist şahsiyetin yada sadece hayırsever kimselerin bulunduğu her yerinde bu tarihte doğmuştur. Fransa'da 1880 ile 1893 yılları arasında her yıl 20 yi aşkın kooperatif fikrinin yayıldığı bu çerçeve içine yerleştirmek gerekir.

NİMES OKULUNUN KÖKENLERİ

Charles Gide Nîmes Okulunun kökenleri konusunda 1925 yılında şunları yazmıştır : «Nîmes Okulu, açık, görünür bir sebep olmadan, kendinden önceki bir olaya bağlı olmaksızın, kendiliğinden doğmuştur... İşte zihinleri meşgul eden her türlü sosyal olaylara karşı tamamen kayıtsız bir kent. Bu kentte 1883 ile 1887 arasında bir gün sosyal kurumların patlak verdiğiine tanık olunmuştur... Rüzgârların tesadüfen getirdiği bir veya iki tohum bu eski kente düştü ve burada filizlenme şansına sahip oldu... Fakat geleceğiniz gibi bu tohumlar bu kentte kök salmadan tekrar daha uzak yerlere uçup gitti.»

Roque 1971 de, «Hıristiyan Sosyalizmi» adlı dergide yayımlanan makalede, kökenler sorusuna cevap unsurları getirmek suretiyle Charles Gide'in biraz acı olan bu gözlemini düzeltmektedir : XIX.

yüzyılda, Nîmes kuzeybatıdaki bir ipekçilik bölgesinin ve doğuda ve güneydeki bir bağcılık bölgesinin yakınında bulunan bir kenttir. Nîmes o zaman büyük bir imâlât merkezi olan, tarımsal faaliyetlere bağlı olarak küçük sanayi (özellikle fıçı sanayiinin) geliştiği bir kentti. Nîmes 1845 den itibaren Grande-Combeu Marsilya ve Sète e bağliyan ilk demiryollarının buradan geçmesiyle bir transit merkezi haline geldi. Bu transit merkezinin mali desteği olan bankacılık işleri Nîmes'lilerin elindedir.

1855 ten itibaren Cévennes yöresinde ipek böceklerinin yakalandığı bulaşıcı hastalık (L'épizootie) birbiri ardısıra bunalım geçiren tekstil endüstrisini zayıflattı.

1870 ve 1871 yılları don felaketlerinin ve floksera hastalığının her tarafı sardığı yıllardır. Don ve floksera hastalığı bağcılık ve buna bağlı küçük sanayi faaliyetleri için bir yıkım oldu. Bu iki kriz ve bu krizlerin ticarete yansması mahalli bankacılığı yıktı. Mahalli bankacılığın yerini ulusal büyük kredi kuruluşlarının şubeleri aldı.

Ekonomik güçlükler öyle tehlikeli bir boyuta ulaştı ki Nîmes belediyesi iki alayın burada yerleşmesini sağlamak için şaşılacak derecede ödünler listesini kabul etmek zorunda kaldı.»

Güçlü bir protestan azınlığın varlığı Nîmes'de öteki kentlerden farklı bir durum yaratıyordu. Nîmes nüfusunun dörtte biri protestanlardan oluşuyordu. Küçük san'at erbabı, küçük patronlar, tüccarlar ve ticarete çalışan müstahdemler protestan nüfusun % 50 sini oluşturuyordu. Bunun böyle oluşu son zamanlarda protestanların daha temiz ve daha onur verici sayılan faaliyetlere kaymalarından ileri gelmektedir.

Bu protestan azınlığın üyeleri arasında protestanların çekirdeğini oluşturan bir grup kendilerini teolojik, kurumsal ve sosyal araştırmalara vermişlerdir : Bu araştırma aynı amaç uğurunda yapılan bir girişimin sonucudur : İncilin ışığında çağdaş sorunların etüd edilmesi.

İşte Nîmes Okulu yeni bir iktisadi dengenin kurulması peşinde olan, inanç ve dinsel kurumlar alanında araştırma yapma çabası içinde bulunan bu protestan azınlığın bağrında doğmuştur.

Sefalet artışının önlenmesine verilecek cevap önce yardım kurumlarının meydana getirilmesi ve bunların sayılarının artırılma-

sıdır. Bu girişim kınandı ve bir başka girişimin örgütlenmesine geçildi.

Bu ikinci girişim şu üç şahsiyetin etrafında toplanılarak örgütlendi : **Charles Gide, Auquste Fabre, Edouard de Boyve.**

KURUCULAR VEYA NİMESLİLER ÜÇLÜSÜ

Tarihte özellikle bu üç kişinin adı geçmekte, küçük san'at erbabı, işçiler, kadınlar, gençler gibi hepsi birlikte Nîmes Okulunu kuranlara yer verilmiş gibi görünmemektedir.

Bu yıl Charles Gide in ölümünün ellinci yılı kutlanmaktadır. Mayıs ayında, «Charles Gide ve Nîmes de Kooperatifleşme» sergisi açılacaktır. Charles Gide 1847 de Uzes de dünyaya geldi. Babası Trancrède Gide, Uzès asliye hukuk mahkemesinin başkanı idi. Trancrède Gide, ciddi, imanı bütün, aşırı derecede titiz, bildiğinden şaşmıyan ve Allaha olan inancının en yüksek mertebesine ulaşan bir kalvinist anısı bırakmıştır. Şu sözcükler Trancrède Gide'in torunu olan **Andrè Gide** in amcası **Charles Gide** in gençlik halini tasvireden sözcüklerdir : «Charles Gide o zaman uzun siyah saçlı ve saçları kulaklarının arkasına dökülmüş olan, biraz miyop, biraz acaip, sessiz uzun boylu genç bir adamdı. Ve insana bundan daha fazla korku veren bir görünüm olamazdı.»

Charles Gide'nin kardeşi Paul Gide Paris Hukuk Fakültesinde ders vermektedir. Paul Gide kardeşine o zaman üniversitede yeni bir konu olan iktisat öğrenimi yapmasını tavsiye eder. Charles Gide 1880 yılında Montpellier üniversitesinde iktisat profesörü olmuştur. Bu üniversitede 1898 yılına kadar iktisat profesörü olarak kalır. 1898 yılında Parise gider. Charles Gide 1878 yılında ana ve babası Nîmes in güneyinde, Bellegarde da çok önemli bir mülke sahip olan Im Thura adında bir kızla evlendi. Charles Gide Nîmes de oturmaktadır. Fakat Nîmes ikamet ettiği üç yerin : Bellegarde, Uzès, MontPELLIERNİN merkezinde bulunmaktadır. Charles Gide Nîmes okulunun teorisyenidir.

Auguste Fabre a gelince, Charles Gide onun hakkında şunları yazıyor : «Auguste Fabre da benim gibi Uzèslidir. Gençliğinin ilk yıllarında bana Fourier den ve Amerikadan söz ettiği sırada sürekli olarak kendisiyle kentin her tarafını dolaşırdık. Böyleve, gelecekteki Nîmes Okulu bu sihirli gezilerde gayri ihtiyari olarak, kendi-

liğinden oluşmuş bulunuyordu. Daha sonra, Fabre bir kaç yıl kalmak üzere Familistère de Guise gitti. Ve burada üretim kooperatifçiliğinin uygulamasına geçti .Fabre, «Hakşinas Rochdale Öncülerinin Tarihi»ni okudu ve bir çokları gibi bu kooperatif incilinin istigrakı ile din değiştirdi. «Kendisini serbest düşünceli ve protestanlıktan kopmuş bir protestan olarak ilân eden Fabre burjuva yanı az olan bir burjuva idi. Fabre sonradan ruhcu, medyum (ruhlara inanan, ruhları çağırın kimse - spirite) oldu ve ölülerin ruhlarını çağırıyordu.

Edmond de Boyve 1840 da Amiens de doğdu. Edmond de Boyve bir defterdarın ve onun İngiliz karısının tek oğlu idi. Rahip Bessier nin etkisiyle tekrar protestan oldu. Evliliğiyle Nîmes in çok önemli ve koyu bir protestan ailesi olan les Colomb de Daunant ailesine girdi. Edmond de Boyve Nîmes de rant gelirleriyle yaşıyordu. Burada 1877 nisanında rahip seçildi. Kendisine vaz'etme ve vaftiz yapma yetkisi verildi. Sonra 1879 da Diaconat (1) sekreteri oldu ve 1901 yılına kadar tekrar rahip seçildi. Charles Gide, Edmond de Boyve hakkında şunları yazıyor : «Edmond de Boyve de tam bir İngiliz centilmeni hali vardı. Kendisi kooperatifçi ve bütün barışçı derneklerin üyesi olduğu halde faaliyetlerinde daha çok bir general izlemine veriyordu. Çalışma odasının duvarında üzerinde üç kılıç bulunan bir arma asılı idi. Üç oğluda süvari subayı idi. Bende işçilere tıpkı kendilerinden birisi imiş gibi hitap etme yeteneği olmadığından, Edmond de Boyve in bu yeteneğine imrenirdi. Edmond de Boyve ne kahveye, ne tiyatroya gider ve ne de kent dışına çıkardı. O kadar ki sosyalist işçilerin şunları söylediklerini işittim : «Eğer sosyal devrim Edmond de Boyve gibi yaşama olanağı vermekten başka bir sonuca ulaşmıyacaksa, böyle bir devrimin yapılması cidden zahmete değmez.»

1883 DEN 1887 YE KADAR : NÎMES OKULU, YOĞUN BİR FAALİYET OCAĞI

Auguste Fabre Uzès te sahip olduğu küçük bir iplik imâlathanesini terkeder ve Nîmes de küçük bir makina atölyesi açar. Burada akşamları siyasi ve sosyal olayları tartışan on beş kadar burjuva ve

(1) Diaconat va'zetme ve vaftiz yapma yetkisini veren makam demektir. Diaconat aynı zamanda din adamlarına verilen icazet anlamına da gelmektedir.

işçinin toplandığı bir «loca» kurar. Auguste Fabre bu toplantıya ««dayanışma» adını verir. Bunlar arasında faydalı bir işbirlikçi olan ve daima gölgede kalacak olan Jules Besson adında bir mason vardır. Fabre bu eğitim derneğine bir tüketim derneği ekler. Burada her gün 10 frank tutarında satış yapılıyordu.

E. de Boyve 1883 yılında «Nîmes arısı» adı verilen bir halk ekonomisi derneği yada bir tüketim kooperatifi kurar, 1884 yılında E. de Boyve, Dayanışmanın Nîmes Arısı ile birleştirilmesi için Fabre'a bir öneride bulunur. Her iki derneğin de amacı birdir : «Kooperatif fikriyle sınıfları birbirine yaklaştırmak.»

Yeni halk ekonomisi derneği Nîmes Arısı adını muhafaza eder. Bu dernek Emile - Jamais sokağında oldukça kasvetli bir lokalde yerleşir. «Bir Nîmeslinin anlattığına göre, burada her şey en basit bir şekilde olup bitiyordu. Salonun bir köşesinde bir soba vardı. Bu sobanın üzerine kahve ile dolu bir kahve demliği konmuştur. Herkes canı istediği zaman kendisi gidip oradan bir tas kahve alıyor, yada bu işçiler arasında samimi bir çevrede konuşarak ve tartışarak kahvesini içiyor, bu arada Charles Gide bol bol espriler yağdırıyordu...» Burada çeşitli konularda konferanslar ve bazen kooperatif şirket üyelerine giyim eşyası, besin maddeleri ve et sağlıyordu. Bu kooperatif hızla gelişti. Aynı kooperatifin kurucuları o zaman Rönesans (la Renaissance) adını verdikleri bir de ekmek fırını kooperatifi meydana getirdiler.

E. de Boyve ve Charles Gide o zaman tanışırlar ve aralarında bir dostluk bağı oluşur. Her ikisi birlikte İngiltereye seyahata çıkarlar. Charles Gide İngiltereden dönüşünde Nîmes Okulunu Fransız Cochdale i yapmak ister.

1884 den itibaren kooperatifçilik hareketi iki hedefe yöneltilmiştir : Kooperatifleşmeyi ekonomik alanda geliştirmek, halkın iktisadi ve sosyal eğitimini geliştirmek.

Nîmes Okulu 1885 den itibaren ulusal planda rol oynamaya başlar : E. de Boyve, Pariste toplanan ilk fransız tüketim kooperatifleri kongresini organize eder. Bu kongrede ingiliz kooperatifçiliğinin iki ünlü temsilcileri olan **Vansittart Neale** ve **Holydaite** de hazır bulunur.

De Boyve, İngiliz kooperatifçileriyle birlikte sosyal birlik ve barış için çalışacak olan Uluslararası Kooperatif Birliğini tanıtır.

1887 de Nîmes de bir Tasarruf ve Dayanışma İkras sandığı ve P.L.M. müstahdemler kooperatifi kurulur.

A. Fabre in teşvikiyle La galade sokağında 3. Cumhuriyetin ilk meslek okulu kurulur. Bu okul sonra Dhuoda sokağının teknik koleji olacaktır. Aguste Fabre bir çalışma bursu ihdas eder. Çalışma bursu işçileri halk ekonomisi derneğinin bir halk üniversitesine dönüştürülerek kendi yanlarına taşınmasını isterler. 1897 den itibaren ancak on yıl sonradır ki geniş bir halk üniversitesi hareketi Fransanın her tarafına yayılacaktır.

Daima eğitim ve iletişimi mıkaygısıyla hareket edilerek 1886 da kurtuluş (L'Emancipation) adını taşıyan politik ve sosyal iktisat gazetesinin ilk nüshası yayımlanır. Bu gazeteyi basan matbaa, Çalışkan (La Labourieuse) adını taşıyan bir üretim kooperatifine dönüşür.

Charles Gide 1887 de ikinci bir yayın organı daha meydana getirir. Ulusal çapta bir yayın niteliğinde olan ve daha yüksek düzeyde bilimsel nitelik taşıyan La Revue d'Economie Politique (Politik İktisat Dergisi) ni çıkarır. Bu 1887 yılını işaretleyen iki olay daha meydana gelmiştir. Bunlardan birisi, Nîmes de toplanacak olan ve sosyal sorunların pratik yönünü etüd etmekle görevli bir protestan derneğinin kurulmasıyla ilgili bir kongrenin organize edilmesidir. Ve nihayet aralarında rahip Babut nün oğlunun da bulunduğu bir liseliler grubu, Charles Gide in etkisiyle Hukuk Yoluyla Barış Derneği (L' Association de la paix par le droit) ne dönüşecek olan Halklar Arasında Barış Dostlar Derneği (L' Association des Amis de la Paix entre les peuples) ni kurarlar.

Bütün bu teşebbüslerin sorumlularının büyük çoğunluğu protestan idi. Derneklere hiç bir ayırım yapılmıyordu. Bununla birlikte, hâkimiyetin protestanlarda olduğu açıktı. Bu hâkimiyetle bir yandan Nîmes'li protestanlarda son derece gelişmiş olan araştırma esprisi, öte yandan, bir kaç yüksek burjuva temsilcisinin yanında doğan kooperatifin en aktif elemanlarından birisini oluşturan protestan azınlık içinde küçük sanat erbabının, küçük patronların, ticaret müstahdemlerinin gerçekten istisnai bir öneme sahip olmaları arasında bir ilişki olas gerek. J.D. Roque un yazdığına

göre, çoğunun doğrudan üretimle değil ve fakat üretilen malların ticaretiyle uğraşmasının bu işbirliğine yön verme düzeyinde keskin yansımaları olmuştur.

YÖN VERME VEYA NİMES OKULU : DOKTRİN

Doktrin, Nîmesli protestan kooperatifçilerin sosyo-ekonomik yapısında var olan tüketim kooperatifleri kurma eğilimini pekiştirecekti. Nîmes Okulunun doktrini l' Emancipation (Kurtuluş) gazetesinin kolleksiyonunda ve Charles Gide in verdiği konferanslarda açıklandı. L' Emancipation gazetesi her ay çıkıyor, ilk yıl 5000 nüsha tiraj yapıyor, daha sonra 3000 nüsha tiraj yapıyordu. Bu gazete okurlarına büyük forma dört sahifesinde, üç ayrı teorinin savunucuları tarafından imza edilen çok ciddi iktisadi makaleler sunuyordu :

— Charles Gide in tüketim kooperatifleri hareketi konusundaki makaleleri;

— Charles Gide in aksine, (İşçilerin kâra katılması) tezinin büyük savunucusu Charle Robert in üretim kooperatifleri hareketi konusundaki makaleleri;

— Charles Gide den açıkça daha sosyalist eğilimli olan Ernest Brelay in makaleleri.

Aynı şekilde ingiliz yada italyan kooperatifçiliği hakkında haberler yayınlanmakta idi. L' Emancipation dökümanca zengin ciddi bir gazetedir. Bu gazete entellektüellere hitap etmemektedir.

Kooperatifleşmenin amaçları şunlardır : Halkın maddî yaşam düzeyinin yükseltilmesi ve iktisadi ve sosyal konularda eğitilmesi.

«Charles Gide kooperatif şirketlerin açık bir yarar sağladığını şöyle açıklıyor : «Kooperatifler işçilerin maddî yaşam düzeyini yükselmekte ve tasarruf yoluyla işçilere, bunları az bağımlı hale getirecek olan ihtiyat oluşturma zevkini vermektedir. Fakat kooperatiflerin daha yüksek işlevleri vardır : Kooperatifler bilgili ve erdemli olma hususunda da işçi sınıfına hizmet etmektedir ki işçi sınıfı bunlar olmaksızın sosyal düzen içinde arzuladığı ve hak ettiği yeri almakta başarılı olamayacaktır.»

Charles Gide ve arkadaşlarına göre, işçi sınıfının halinin iyileştirilmesinin temelinde tüketim kooperatifleri yatmaktadır. Dağı-

tım şirketlerinin tercih edilmesi Nîmes Okulunun esas özelliğidir. Nîmes Okulu üretim kooperatiflerinin faydasını bilmektedir. (La Labourieuse «Çalışkan», La Renaissance «Renasans» Nîmes de kurulan iki üretim kooperatifidir.) Fakat tüketim kooperatiflerinin ayrıcalığı vardır. Bu ayrıcalık öyle bir noktaya varmaktadır ki sonunda kamu oyu kooperatif fikriyle dağıtım şirketleri fikrini bir birine karıştırmaktadır. Bu düşünce, Fransız kooperatif hareketi üzerindeki etkisi dolayısıyla bu hareketin sorumluluğunu taşıyan Nîmes Okulundan etkilenen Fransadaki tüm kooperatif hareketlerine yön verecektir.

Tüketim kooperatifinin tercih edilmesi kurucuların düşüncesi sonucudur. Açık olarak söylenmemekle birlikte Hıristiyan eğitiminin altında yatan bu düşünce, Charles Gide ve de Boyve in tanımına uygun olan ve bunları marksist sınıf mücadelesi düşüncesini reddetmeye sevkeden Dayanışmanın esas prensibi üzerine oturtulmuş bulunan ve nihayet iltibasa yol açan bir iktisadi analize dayanan bir düşüncedir.

Charles Gide yeni okulu tanımlamak için Dayanışma deyimini kullanmaktadır (1890 da Cenevrede verdiği konferansı). «Dayanışma, özgürlük, eşitlik yada ve hatta kardeşlik gibi kulağı çınlatan bir sözcük değildir. Yada, eğer biraz ideal istemiyorsa, bu sözcük bir vâkadır, bilimin ve tarihin en iyi bir şekilde ispat ettiği vâkialardan birisi Dayanışma vâkiasıdır... Her geçen gün giderek daha fazla artmakta devam etmektedir. Belkide ilerleme dediğimiz şey bu suretle daha açık olarak kendisini göstermektedir.

De Boyve bu Dayanışma kavramından hareket ederek şunları yazıyor : «Dayanışmanın önderleri olan insanların en iyi sosyal durumun insanın kalbine kin tohumları ekerek asla meydana getirilemeyeceğine inanmaları gerekir. Kin parçalanmaya, cinayete, katile yol açar.» De Boyve başka bir yerde şunları yazıyor : «Devrim dalgasını ileriye doğru iten tembellik ve kindir» Sosyalizmle kin arasında değişmeyen bir benzeşme vardır. Charles Gide şunları yazıyor : «Sınıf mücadelesi her zamankinden şiddetli bir hal almıştır. Her şeye rağmen Fourier nin son kehanetine inanıyorum. «Birleşme birlik getirecektir.» (Nîmes Okulu hakkında Collège de France da verilen dersler)

Sosyal değişme kuvvetin değil aşkın eseri, ihtilalin değil düşünce değişikliğinin eseri olacaktır. Nîmes Okulu sosyal sorunu bir

ahlâk sorununa indirger : Kooperatifleşme, karşılıklı yardım, ahlâk faktörünü; sloganı Nîmes Okulunun sloganı «Birimiz hepimiz, hepimiz birimiz için» olan ahlâk faktörünü getirecektir. Charles Gide sunları yazıyor : «Değiştirilmesi gereken şey bütün işçilerin ve kapasitelerin haleti ruhiyesidir.» (Collège de France da verilen dersler).

Sınıflar arasındaki her türlü mücadelenin reddi, üretim araçları özel mülkiyetini sosyal fenalığın esas nedeni olarak kabul etmeyen ve fakat sosyal fenalığın sorumluluğunu iktisadi faaliyetin sâiki olarak kâr üzerine atan bir iktisadi analizle birlikte mütalaa edilmektedir. Malların ticareti sorununa, tüm halkı ilgilendiren bir faaliyet tarzına gösterilen ilgi bundan ileri gelmektedir. Charles Gide in Lozanda verdiği bir konferansın başlığı : «Tüketicinin egemenliği (La règne du consommateur). Charles Gide e göre, her şeyden önce sömürülen tüketicidir. Toplumlarımızın mutsuzluğu zenginlerin çokluğundan değil; fakirlerin çokluğundan ileri gelmektedir. Zenginliğe karşı değil, sefalete karşı savaş ilan edilmesi gerekir.»

Tüketicie tüketim toplumunda görüldüğü gibi bir eşya gözüyle bakmak yerine, tüketicinin egemen kılınması gerekir. Nîmes Okulu üretim olayını bir yana bırakarak, üreticilerin tüketicilerin hizmetinde olduğu (çok iyi anlaşılacağı üzere) bir toplum yaratılmasından ziyade, dönüp dolaşp şimdiki duruma gelme şansı çok daah fazla olan bir çığır açma riskini üzerine almaktadır.

Ortak bir inançla sosyal eyleme girişen protestan kooperatifçiler açık bir düşünceli birliği arama yoluna gitmediler. Bunlar vaadlerinin bir sentezini yapma zorunluluğunun bilincine vardıkları zaman, Charles Gide Paris'te ders veriyordu. De Boyve ve Nîmes Okulunun başlıca üyeleri git gide kendilerini kilisedeki faaliyetlerine kaptırmışlardı. Bunlar kooperatifçiliğin bir bilgi birikimi olduğu kanısındadırlar. XX. yüzyılın başında, artık Nîmes de Nîmes Okulu yoktur. Belkide bu kollok (bilimsel toplantı) düşüncenin, kooperatif dinamızının Nîmes e dönüşünün açığa vurulması, hiç değilse bizim dileğimizin anlatımıdır.

«Revue des études coopératives», 1982 yılının son üç aylık dönemi, sayı : 209/6, Charles Gide için çıkarılan özel sayıda yayımlanan makale

TARIMSAL KOOPERATİFLERİN FİNANSMANI (*)

Çeviren : Y. Doç. Dr. Taner KIRAL

Kalkınmakta olan ülkelerin kırsal kesimlerinde büyümeyi sağlamada, tarımsal hizmet kooperatifleri büyük bir potansiyele sahip bulunmaktadır. Bu kooperatifler, çiftçilere hasattan önce veya sonra geniş bir hizmet sunabilmek için, insan unsurunu ve mali imkânları biraraya getirebilmektedirler. Tarım sektöründe en modern şekliyle çok amaçlı kooperatifler, gübre ve tohum gibi tarımsal girdiler ile kredi ve makinaların sağlanması şeklindeki hizmetler ile, depolama, işleme ve pazarlama hizmetlerini de vermektedirler.

Genellikle yetersiz mali durumlarına rağmen tarımsal kooperatifler bir bakıma, hem devlete hem de çiftçilere dayanmaları nedeniyle çoğalabilmişlerdir. Hükümetleri kooperatiflere ilgi duymalarının birkaç nedeni bulunmaktadır : Bir kere bunlar, başka surette atıl kalabilecek kendi kaynaklarına hareket kazandırmakta, yabancı kooperatif teşekküllerin ve yardım kurumlarının yardımlarını cezbetmekte olup ayrıca, ülkenin sosyal refah amaçlarına ulaşılmasında veya kırsal kesim kalkınma programlarının uygulanmasında yararlanılabilecek hazır bir temeli devlet organlarının istifadesine sunmaktadırlar. Kooperatiflerin bu sonuncu niteliği, devletin kırsal yörelerde kurumsal olarak varlığının sınırlı bulunduğu ülkelerde cazibe kazanmaktadır. Öte yandan çiftçiler ya ideolojik nedenler ya da toplu hareketten sağlanan ölçek ekonomisi ile, devlet sübvansiyonları şeklinde üyelerine sunabildiği ekonomik yararlarından dolayı kooperatif fikri tarafından cezbediliyor görünmektedir. Bir çok tarımsal faaliyet örneğinin, bir çiftçinin tek başına sağlayabileceğinden daha fazla sermaye yatırımını gerektirmektedir. Bir kooperatif teşebbüs ise, diğer çiftçilerin fonlarını toplayabilmekte ve faaliyetlerini yürütmek için dış finansmanı cezbedebilmektedir.

(*) T. Turtiainen ve J.D. Von Pischke, «The Financing of Agricultural Cooperatives», Finance and Development, September 1982, Vol. 19, No : 3, s. 18-21.

Fakat kalkınmakta olan ülkelerde bu kooperatifler, pek etkili olamamaktadır. Bunun çeşitli nedenleri arasında; zayıf ve eğitim görmemiş idarenin neden olduğu tahsili kabil olmayan alacaklar ve fazla miktarda vadesi geçmiş ödemeler ile kooperatifin kriz içinde olduğu dönemlerde üyelerce sağlanan yetersiz destek sayılabilir. Çoğu ülkelerde artık bir sorun olmaktan çıkmış olmakla birlikte, tefeci ve tüccar gibi yüksek gelirli hak kesimlerinin kooperatiflerdeki geleneksel üstünlükleri bunların daha fakir halk arasında kötü bir izlenim bırakmalarına yol açmıştır. Bu sayılan problemlerin çoğu, kooperatiflerin daha etkin bir biçimde yürütülmeleriyle çözümlenebilmektedir.

Bu konuda belkide daha yaygın ve hali zor problemlerden birisi, mali bünyeleri uygun olmamakla birlikte kooperatiflere hükümetlerce sık sık kalkınmada rol verme teşebbüsleridir. Kooperatiflerin tanımında bunların himaye ve mali destek yönünden esas itibariyle üyelerine dayandıkları görülmektedir. Üyelerin, kooperatif hizmetlerini kullanma yetenekleri ve sahip oldukları fonları kooperatife yönlendirmeleri, kooperatiflerin gelişme derecelerini belirlemektedir. Bu nedenle eğer ulusal kalkınmadaki öncelikler, kooperatiflerin daha geniş bir işlev icra etmek üzere faaliyetlerini artırmak zorunluluğunu gerektiriyorsa, o zaman bunların finansmanları da güçlendirilmek zorundadır. Bunlar ya desteklenmeli ve sağlanan desteğin ödenmesi için belli bir süre tanınmalı ya da finansmanlarının miktarını üyelerinin dışında kalan ek kaynaklardan artırabilmelidirler.

Mâli Dayanaklar

Kooperatiflerin prensip, uygulama, yasal dayanak, başarı kriteri ve mali yapılarının genel anlamda bir çok özellikleri bulunmakla beraber, özel şirketler veya devlet teşekküllerinkine benzemezler. Bunlardan en önemli fark, gerek borçlanma yoluyla ve gerekse iç finansman konusunda kooperatiflerin kendi üyelerine dayanıyor olmasıdır (Kalkınmakta olan ülkelerde bu özellik, kooperatiflerin gelişmelerini sınırlayabilmekte ve mali yönden güç durumlara düşürebilmektedir).

Kooperatifler kâr gözeten kuruluşlar değildir, bunlarda gelir fazlalıkları normal olarak her bir üyeye, kooperatifle olan muamelelerinin hacmi oranında dağıtılır. Bunun bir sonucu olarak üye

ler, üyeliklerini sürdürmeye yetecek miktarın dışında bir sermayeyi kooperatife yatırma eğilimi taşımamaktadırlar. Prensip olarak kooperatifler fonlarını artırmak istediklerinde, bunu, ya üyelere hisse satma, ya özel piyasalardan veya diğer kooperatifler ve bankalar gibi kuruluşlardan sağlayabilirler.

Üyelere hisse satmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Çoğu ülkelerde müstakbel üyelerin sayısı «ana sözleşme» prensibi ile belirlenmiş olup üyelikler, bir coğrafik bölge veya muayyen bir uğraş alanı ile sınırlanmıştır. Bundan başka kooperatiflerde fazla sayıda sahip olunan hisse daha fazla oy gücü sağlamadığından üyeler, hisse satınalma hususunda isteksiz bulunmaktadır. Ayrıca, üyelerin sahip olduğu hisseler, kooperatifler için daimi bir sermaye niteliğini taşımamaktadır, çünkü bunların bir pazar değeri bulunmadığı gibi karşılıkları istenildiğinde üyelerce çekilebilmektedir. Keza hisselerin değeri çok küçük olup, potansiyel üyeleri dışta bırakmamak için genellikle 2 - 5 dolar (yaklaşık 500 - 1250 TL) seviyesinde bulunmaktadır. Öte yandan kooperatif hisseleri özel kesim yatırımcıları için genellikle çekici değildir çünkü, çoğu ülkelerde kooperatif yasaları bunlara verilecek gelirleri (kooperatif topluluklar için pahalı olmayan fon kaynakları sağlamak amacıyla) sınırlamıştır, ayrıca bu hisselerin mali verimlilikleri de yüksek değildir. Buna ilaveten, küçük kooperatiflerin geleceksel olarak tercih edilmelerinin, bunların sermaye dayanaklarına ters etkisi olmuştur.

Kooperatifleri küçük tutup böylece bütün üyelerin birbirlerini tanımlarını sağlamak, daha büyük potansiyel sermayeye sahip fazla sayıda üyeye sahip olmaktan daha önemli sayılmaktadır. Bununla beraber 1960'lardan bu yana büyük kooperatifler (özellikle pazarlama kooperatifleri) daha yaygın hale gelmişlerdir. Kenya'da kahve kooperatiflerinden çoğunun binden fazla üyesi bulunmakta, Hindistan'da ise tarımsal kooperatiflerin ortalama üyelikleri bine yaklaşmaktadır.

Tarımsal hizmet kooperatifleri, sahip oldukları fonlardan çoğunu geleneksel olarak üyelerinden sağlamışlardır. Bununla birlikte tecrübeler göstermektedir ki, üye hisselerinden oluşan sermaye, kooperatif pazarlama gibi muayyen faaliyetlere başlamak için yeterli olmakla beraber, bugün kalkınmakta olan ülkelerde tarımsal hizmet kooperatiflerinin yapacakları çoğu girişimlerin finans-

manında yetersiz kalmaktadır (özellikle, sermaye gereksinimleri yüksek, işlevleri kompleks olan ve kısa zamanda sonuçlarının alınması gereken girişimlerde yetersiz kalmaktadır). Büyük çaptaki işlemler ile gıda maddeleri işleme ve diğer sermaye - yoğun faaliyetler meselâ, bir kalkınma projesinin zaman çerçevesinde üyelerin sağlayabileceklerinden çok daha fazla sermaye gerektirmektedirler (üyelerin kooperatifteki katılma paylarının yeterli olduğunu ve kooperatifin yönetim ve geleceğine güven duyarak daha fazla hisse almak isteğinde buldukları farzedilse bile). Bu durumda sermayenin artırılması için, geleneksel kooperatif tedbirlerde bazı değişiklikler gerekebilir.

Ana Sermayenin Artırılması

Bazı kalkınmakta olan ülkelerde, sermaye artırabilmelerini sağlamak amacıyla kooperatiflerin mali yapılarında değişiklik girişimlerinde bulunmaktadır. Burada, üye dışı kaynaklardan toplanan fonlar ve müspet gelir-gider farkının dağıtımını yerine biriktirilmesi söz konusu olmaktadır.

Bazı kooperatifler üyelerine, genellikle kooperatif hizmetlerinden yararlanma oranında (meselâ her bir üyenin kooperatif kanalıyla pazarladıkları süt miktarı oranında), yıllık müspet gelir-gider farkı dışında hisse ihraç etmek suretiyle de rezervlerini veya sermayelerini artırmağa çalışmışlardır. Bu durum, İskandinavya gibi kalkınmış bölgelerde görülmekte olup, yavaş yavaş kalkınmakta olan ülkelere de benimsenmektedir. Meselâ Kenya'da çok tanınmış bir kooperatif süt endüstrisi kısmen böyle bir düzenlemeye dayanmaktadır. Hindistan'da uygulaması yapılmış olan diğer bir sermaye artırma yolu da, aynı sektörde faaliyet gösteren diğer kooperatiflere hisse satmak ve böylece genişletilen ve geliştirilen faaliyetlerden yarar sağlamaktır. Eğer yıllık müspet gelir-gider farkları dağıtılmazsa, fon (rezerv) teşkili suretiyle kooperatif sermayesine katkıda bulunabilir.

Bununla beraber, hisse satışları veya yıllık müspet gelir - gider farkı dışındaki kaynaklardan fon yaratma, izlenebilecek güç bir yolu oluşturmuştur. Bir kooperatifin üyelerine hizmet etmeğe yönlendirilmesi genellikle, piyasanın taşıyabileceği fiyatlarla kâr gözetmekten çok, düşük fiyatlarla veya maliyete dayanarak tespit edilen fiyatlarla satış yapmak anlamına gelmektedir. Ancak bu,

özellikle bugünün enflasyonist zemininde düşük gelirler elde edilmesine yol açmaktadır. Yasa yapıcılar, yıllık müspet gelir - gider farklarının bir kısmının yasal fonlara ayrılması suretiyle kooperatiflere bir miktar sermaye imkânı sağlama yolunda girişimlerde bulunmaktadırlar. Bu tür girişimlerin örnekleri Hindistan, Kenya, Tanzanya ve Zambiya'da görülmektedir. Bütün bu ülkelerde, yıllık müspet gelir - gider farkının % 10 - 25 i fonlara transfer edilebilmektedir.

Tarımsal hizmet kooperatifleri, sermaye piyasalarına normal şartlar altında kolayca ve bağımsız olarak giremediklerinden dünyanın muhtelif yörelerinde, çeşitli kuruluşlara ve hükümlere hisse satışları ve borçların üyelere devri gibi hususları da kapsayacak biçimde alternatifler planlanmaktadır.

Kurumsal fonlar, bazen piyasa şartlarından daha ucuz olarak, kooperatifleri desteklemek üzere kurulmuş kooperatif bankalarından sağlanmaktadır. Bunlarda kuruluş sermayesi, devletten veya dış kaynaklardan sağlanmakta, fakat son zamanlarda artan bir oranda tasarruflardan elde edilmekte olup böylece bazı kooperatif bankalar, devlet finansmanından tamamen bağımsız hale gelmektedirler. Örnek vermek gerekirse, Hindistan'daki 4 milyar Rs (yaklaşık 500 milyon dolar) varlığıyla Maharashtra Eyalet Kooperatif Bankası kaynaklarının tümünü kooperatiflerden ve üyelerinden sağlamaktadır. Kuvvetli kooperatif bankaları halen Hindistan, Kenya, Mauritius ve Uganda gibi kalkınmakta olan ülkelerde mevcuttur.

Mısır ve Tanzanya gibi diğer bazı ülkelerde genel tarımsal veya kalkınma bankaları, yatırımların ana finansman kaynakları durumundadır. Bazı ülkelerde, hükümetler ve kamu kuruluşları da, büyük kooperatif yatırımlarda önemli kredi kaynaklarıdır. Pazarlanabilirlikleri bazı devlet desteği ve ayrıcalıkları ile sağlanan Hindistan ve A.B.D. nin dışındaki ülkelerde, faizleri sabit ve geri ödeme tarihleri belirlenmiş tahviller, kooperatiflerin uzun vadeli borçlarında daimi bir kaynak olmuştur. Bunlar çoğu ülkelerde özellikle iyi bir şekilde kurulmuş kooperatif teşebbüslerin yeni finansman ihtiyaçlarında belkide en çok ümit veren kaynak durumundadır. Kalkınma yardım kuruluşları dışında, uluslararası nitelikteki borç sağlama konusu da yavaş yavaş daha önemli hale gelmektedir. Meselâ Liberya, Somali ve Zambiya'da kooperatiflerin gelişmesi

için borçlanma suretiyle finansmanda ticari bankalar bile önemli kaynaklar haline gelmişlerdir.

Sermayelerini artırabilmek için kooperatifler, piyasa faiz oranları üzerinden borca girerler. Kredi ve tasarruf kooperatiflerinin dışında kalan kooperatif teşekküller, düşük faizle üyelerinden borç alabilir veya tasarruflarını toplayabilirler. Kenya'daki kahve işleme ve pazarlama kooperatifleri gibi iyi bir şekilde kurulmuş kooperatifler banka birimlerini teşkil edebilirler. Birim kooperatif üyeleri risturnlarının bir kısmını, sabit vadeli alacak şeklinde almaları hususunda ikna edilebilirler. Bu husus Kuzey Amerika'da tipik bir durum olup, kalkınmakta olan ülkelerde de giderek yayılmaktadır. Vadenin uzatılması karşılığında, üretimleri için üyelere bir ödeme de yapılabilir. Bu durum yaygın bir biçimde uluslararası düzeyde pazarlanan kahve, şeker, pamuk ve kakao gibi ürünlerde görülmektedir.

Yeni kooperatif finansman kaynaklarının bulunması ve çeşitlendirilmesi, kırsal kooperatiflerin üretimden dağıtıma kadar olan faaliyetlerinin dikey entegrasyonunda daha da önemli hale gelmektedir. Bu durumda, en tipik kooperatif faaliyet şekli olan pazarlama için gerekli olandan çok daha fazla yatırıma ihtiyaç doğmaktadır. Bu gibi kooperatif teşebbüslerin tanınmış örnekleri arasında, Hindistan'daki gübre fabrikaları, Mısır'daki soğuk hava depoları, Kenya'daki süt fabrikaları ve Güney Kore'deki balık işleme fabrikaları sayılabilir. Mesela Hindistan'da bir kaç yıl önce tamamlanan üçüncü kooperatif gübre fabrikası 220 milyon dolara mal olmuş olup, bunun yarı bedeli Dünya Bankasından borç olarak sağlanmıştı.

Millî Bir İşlev

Kalkınmakta olan ülkelerde hükümetler kooperatifleri bir çok ekonomik olmayan amaçlara hizmet için kullanırlar. Meselâ; bazı gruplara yarar sağlamak veya diğer organizasyonların eksik olduğu yörelere faaliyet götürmek veya uygun olan yerlerde, ekspertiz, eğitim moteryali veya muhasebe ve kontrol için ileri iç yönetim teknikleri sağlamak veya ilerde yapılacak girişimlerin hazırlıklarını sağlamak gibi. Mesela Hindistan'da çok amaçlı kırsal kooperatifler halen en etkin kırsal kuruluşlar durumunda olup diğer kalkınma gayretleri bunlar etrafında toplanabilmektedir. İskandinav ül-

kelerinin Doğu Afrika'daki (Kenya, Mozambik, Tanzanya, ve Zambiya) kooperatiflere geniş çaptaki yardımı, hükümetlerin kooperatifleri, hem kooperatif faaliyetlerinin niteliğinin artırılması ve hem de nüfusun daha fakir kesimlerine daha fazla yarar götürülmesi için mahalli gayretlerle yabancı ekspertiz ve yardımları kombine etmede nasıl kullandığını göstermektedir. Gelişmiş yönelem metodları ve fert başına düşen gelirin artışına paralel olarak kooperatiflere dahil fakir insanların ve küçük çiftçilerin sayısında da artışlar olmaktadır.

Bir çok düşük gelirli ülkede hükümet politikaları, tarımsal hizmet kooperatiflerinin işlev ve amaçlarını belirlemektedir. Ancak bu politika, kooperatiflerin mali yapısına çoğu kez uymamakta ve bu durum, her ne kadar tartışma götürürse de, bunların etkin olamayışlarının ana nedenlerinden birisini teşkil etmektedir. Kırsal alanda kooperatiflerin, ideal olarak, kendi üyelerinin ekonomik gelişmelerine yönlendirilmeleri gerekir. Ancak, hükümetlerin kooperatifleri daha geniş politik amaçlarla kullanmaları halinde, üyelerin ekonomik yararlarının optimizasyonu mümkün olmayabilir. Hükümetlerin öncelikli politikaları örneğin, kâr veya hizmet ücretlerinin sınırlandırılmasını gerektirebilir, kooperatiflerin idari kapasitelerini aşacak bir oranda genişletilmiş tarımsal kredi verilmesini öngörebilir veya kooperatifleri, maliyetinin altında hizmet vermeleri için yönlendirebilir. Hindistan ve Mısır'da, kooperatif faaliyetlerin hemen hemen bütün kâr hadleri ve hizmet ücretleri hükümet tarafından kontrol edilmektedir. Bunlardan gübre fiyatları gibi bazıları gerçek maliyetlerin gerisinde kalarak kooperatiflerin mali durumuna yük getirmektedir. Bütün deneyimler, kooperatiflerin yeterli kâr sağlayan etkin iş organizasyonları pozisyonunda bulunmaları halinde kalkınmaya uzun dönemde önemli katkıda bulunabileceklerini göstermektedir. Özellikle tarımsal hizmet kooperatifleri hükümetler tarafından, bunların mali yapılarına ters düşecek bir yönde kullanılma eğilimindedir. Kâr hadleri ve ücretlerin hükümetlerce kontrolü genel olarak gerekli değildir. Çünkü prensip olarak bir hizmet kooperatifi hizmetlerin sunarken yeteri derecede etkin çalışmalıdır ki bu hizmetlerin maliyetini karşılamak üzere yükleyeceği fiyat ve komisyonların seviyesi, üyeler için cazibesini kaybetmeyecek bir düzeyde tutulabilsin.

Bütün üyelerin menfaati için bir kooperatif; rasyonel olarak

gelişmeli, uygun personelle kadrolaşmalı, likidite ve borçların ödenabilirliği için sağlam bir mali yapıya kavuşturulmalı, iyi iş ilişkisi ve yöntemleri tesis edilmeli ve ticarî yönden ayakta kalabilmesi bakımından önemli olan diğer temel pozitif nitelikler için çaba sarfedilmelidir. Sık sık kooperatiflerin kâr amacı gütmeyecek şekilde yönlendirilmeleri üzerinde durulmaktadır. Bu yaklaşım kısa dönemde cazip olabilir, ancak uzun dönemde eğer üyeler, kooperatifin ticari başarısı için gerekli muamele hacminin kapitalizasyonunu, ellerindeki yetersiz risturn katkısıyla karşılayamıyorlarsa geçersiz olacaktır. Her ne kadar ticari anlamda mali durumlarını korumalarında güçlükler yaratabilirse de, meşru sosyal sebeplerin gerekli kıldığı hallerde kooperatiflerin kurulması ve devamının sağlanması için sübvansiyon sağlanmalıdır. Ana gıda maddelerinin üretim ve pazarlamasını sağlamak üzere kooperatiflerin geliştirildiği Zambiya'da örneğin, bu gibi yardımlar yapılmaktadır.

Kooperatiflerin Mali Analizi

Bir yatırımın mali yönden kabul edilebilirliğinin ilk göstergeleri, bu yatırıma ait gelir ve harcama projeksiyonlarından elde edilir. Bir kooperatif esas itibarıyla üyelerine ait olduğundan, ülkeye sağlayacağı sosyal veya ekonomik yarara bakılmaksızın, yapacağı faaliyetlerin, masrafları karşılayacak ve borçların geri ödemesine yetecek oranda gelir getirmesi gerekir. Eğer hükümet, kooperatif faaliyetlerin sosyal, politik veya ekonomik etkinliklerini önemli buluyorsa bu takdirde kooperatifçiler, hükümetlerin kooperatiflere uyguladıkları fiyat düzenlemelerindeki bir değişiklik veya hasıl olacak zararların iadesi konusundaki taleplerinde haklı görülebilirler.

Bir kooperatifin gelir vaziyeti tablosu (kâr - zarar hesabı) ve fonların kullanımı ile kaynaklarının analizi, fonların nerelerden geldiğini ve nasıl kullanıldıklarını gösterir ayrıca, projenin veya teşebbüsün yeterince likiditeye sahip olup olmadığını ve nakdi yetersizliklerin ne zaman ortaya çıkabileceğini de gösterir. Bazı yıllardaki geçici nakit darlığı, eğer yeterli miktarda fon teşkil edilebiliyor veya kısa vadeli borç bulunabiliyorsa korkuya kapılmayı gerektirmez. Şayet uzun dönem (kümülatif) nakit akımı negatif ise, o zaman, meselâ mal ve hizmetlerin fiyatlarını değiştirmek, maliyetleri düşürmek veya kooperatifin yatırım planlarını veya faaliyetlerini değiştirmek suretiyle düzeltme önlemleri alınmalıdır.

Yapılan faaliyetlerin etkinliğini tespit etmek için trend ve rasyo analizlerinden yararlanılmaktadır. Haddi zatında bunların tarımsal kooperatiflerde olduğu gibi, kârların biriktirilmesine yönlendirilmemiş hizmet organizasyonlarına uygulanmalarına, proje yapımçıları ve destekleyicileri tarafından haklı veya haksız olarak karşı çıkılabilmektedir. «Asgari maliyetli hizmetler» analiz yöntemi, bu tip projelere daha çok uygulanmaktadır. Tarımsal kooperatiflerin faaliyetlerini politik veya diğer ekonomik olmayan nedenler belirlediği zaman bu yaklaşım bir çok kooperatif görevlisi tarafından savunulmaktadır.

Asgari maliyet yöntemini kullanmadaki güçlük, «kabul edilebilir» hizmet maliyetini belirlemedir. Kooperatifler monopol durumunda olsalar bile istedikleri fiyatı veremezler. Gerçekten bir çok kere, bunların hizmet kârı payları hükümetlerce indi olarak düşük seviyelerde tespit edilmiştir. Bu nedenle, kabul edilebilir maliyet standartlarına ihtiyaç doğmaktadır. Kooperatiflerin sürekliliği ve ticari bir biçimde çalışmaları isteniyorsa, o zaman, mali ve başarı standartlarının veya hedeflerinin belirlenmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Kooperatiflerin kendi çıkar gruplarının (üyeler, görevliler, hükümet ve müşterilerin) yararına olacak şekilde işletilmeleri, bütçe veya standartların mevcut olmaması halinde çok zordur. Bazı rasyo veya diğer kantitatif hatta kalitatif hedefler kullanmak suretiyle standartlar teşkil edilebilmektedir.

Sadece iyi seçilmiş bir kriterler kombinasyonu, çok yönlü amaçlara doğru ilerleme iyi bir şekilde sağlanabilir. İncelemeye konu olan kooperatifin özelliklerini aksettirecek rasyo ve standartların seçilmesi gerekir. Değişik koşullar ve büyüklükler için bazı toleranslar gerekli olabilir. Kooperatiflerin çeşitliliği bir hususta dikkatli olmayı gerektirmekte olup da mukayeselerde kullanılan rakamların, mümkün olduğu kadar kapsamlı ve mütecanis değişkenlere dayanması gereğidir. Bazı lüzumlu veriler doğrudan bilanço ve kâr - zarar tablosundan temin edilemediği için sık sık belirli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Örneğin, net müspet gelir - gider farkı, genel mali sonucun göstergelerinden sadece birisidir. Eğer buna vergiler ve amortismanlar ilave edilirse, daha yararlı bir görüntü elde edilir. Bazı analizler kooperatif hesaplarının ötesine gidilmeyi gerektirebilir, mesela «hizmet müspet gelir - gider farkı»nın menşeyine inilmesi gibi. Bu müspet gelir - gider farkı,

kooperatif fiyat veya ücretlerinin, pazarın taşıyabileceğinden veya rakiplerinkinden daha düşük olduğu zaman ortaya çıkmaktadır.

Kooperatiflerin mali analizinde, genel olarak diğer teşebbüs türlerinde uygulanan rasyo ve standart kategorileri kullanılmaktadır. Bu durum sermaye -yoğun projeler uygulayan kooperatiflerde daha çok görülür. Her zaman kullanılan rasyolar; borç ödeme kabiliyet, stabilite (veya likidite), rantabilite ve etkinliktir (buna verimlilik de denilmektedir). Bununla beraber rasyolar sadece rakamlardan ibaret olup bunların yorumlanmaları gerekir. Kooperatiflerin mali rasyolarının yorumlanmasında bir yol da bunların benzeri faaliyetlerle uğraşan diğer kooperatiflerinki ile veya kooperatifin çalıştığı endüstri dalına ait normlarla mukayese edilmesidir. Ancak bu rasyolar, analiz edilmekte olan kooperatiflerin özel yapısı nedeniyle uygun değilmiş gibi görünebilir. Bununla beraber mukayese bazında bunlar, farklı başarı sonuçlarının nedenlerini belirlemek için yapılacak daha ileri incelemelere bir temel teşkil ederler. Bunlar anlaşıldıktan sonra kooperatiflerin amaçları, ihtisasları, beklentileri ve var oluş nedenleriyle ilgili olarak ortaya çıkan başarı sonuçlarının niteliğine ilişkin hükümlere varılabilir.

Kooperatiflerin temel fonksiyonlarından birisi, kendi kendine yardım suretiyle üyelerinin ekonomik durumlarını geliştirmektedir. Kooperatiflerin başarılı olmaları, dolaylı olarak bütün toplumu yararına olmaktadır. Mamafih bunların sosyo - ekonomik başarıları, Dünya Bankası veya diğer yerlerde geliştirilmiş olan «sosyo analiz» metodlarını kullanmak suretiyle ölçülmüş olsa, kooperatifler, sadece «malî analizler» suretiyle değerlendirildikleri zamankinden daha cazip görünebilirler. Bunun sebebi, kooperatiflerin, toplumun daha az gelirli kesimlerine hizmet götürme eğiliminde olmalarında, bölge çapında geniş alanlara yayılmalarında ve kullandıkları emek -yoğun yöntemlerde yatmaktadır. Ancak kooperatifleri, mali güçlerinin belirlediği sınırların üstünde sosyal kalkınma araçları olarak kullanmaya karşı dikkatli olmak gerekmektedir, yoksa üyelerin ekonomik yarar ve menfaatları, üye olmayanlara yapılan transferler nedeniyle zarar görecektir. Kooperatifleri korumayı amaçlayan hükümet kontrolleri kolayca bu tür transferlere dönüşebilir ve üye menfaatlerinin korunmasını ve kooperatif teşebbüslerin uzun dönemle mali yönden yaşayabilirliklerini tehlikeye sokabilir.

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK EĞİTİM VAKFI FAALİYETE GEÇTİ

Türk Kooperatifçilik Kurumu'nun önderliği ve Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Kefalet Kooperatifleri Birlikleri Merkez Birliği ile Kısa adı PANKOBİRLİK olan Pancar Ekicileri İstihsal Kooperatifi'nin iştirakleriyle kurulmuş olan «Türk Kooperatifçilik Eğitim Vakfı» faaliyete geçmiştir.

Ankara 24. Noteri huzurunda hazırlanmış olan Vakıf Senedi Ankara 5. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin 31 Ekim 1983 tarih, Esas 1983/231 ve Karar 1983/573 sayılı kararı ile onaylandıktan sonra, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından bu durum Resmi Gazete'nin 16 Aralık 1983 ve 5 Ocak 1983 tarihli 182253 ve 18272 sayılı nüshalarında ilân edilmiştir.

Cumhuriyetimizin 60. kuruluş yıldönümü faaliyetleri arasında yer alan Vakfın I. Genel Kurul Toplantısı 11 Şubat 1984 günü, Türk Kooperatifçilik Kurumu'nun Koperatifler Sarayı salonunda yapılmıştır.

Genel Kurul, Türk Kooperatifçilik Kurumu Yönetim Kurulu Başkanı Nurettin Hazar'ın açış konuşması ile başlamıştır. Hazar, Vakfın kuruluşu ile ilgili olarak yapılan bütün çalışmaları anlatmıştır.

Niyazi Yüksel'in yönetimindeki Genel Kurulda daha sonra organların seçimine geçilmiş ve yapılan gizli oylama sonunda Yönetim ve Denetim Kurulları şu üyelerden teşekkül etmiştir.

Yönetim Kurulu : Doç. Dr. Rasih Demirci, Kâzım Seçer, Kâmil Özdemir, Hikmet Biçentürk, Niyazi Yüksel, İ. Akın Şehirlioğlu, Dr. Şenol Erdoğan, Nail Tan, Aydın İmamoğlu.

Denetleme Kurulu : Hüseyin T. Özdenler, Turan Tekeli ve Ayhan İnal.

14 Şubat 1984 günü toplanan Vakıf Yönetim Kurulu, Başkanlığına Hikmet Biçentürk'ü, Başkan Vekilliğine Kâmil Özdemir'i, Mali İşler Sorumlu Üyeliğine Aydın İmamoğlu'nu, Genel Sekreterliğine İ. Akın Şehirlioğlu'nu seçmiştir. Denetleme Kurulu da Başkanlığa Hüseyin T. Özdenler'i getirmiştir.

Vakıf, önümüzdeki günlerde, Türk Kooperatifçilik Kurumu'ndan hibe edilen Kooperatifçilik Sarayı'nın kendi adına devir ve teslim işlemlerini yapacak, vergi muafiyeti ile ilgili olarak Bakanlar Kurulu'ndan karar istihsalı için çalışacak ve bu arada Çalışma Programı hazırlanarak, önümüzdeki Nisan ayında toplanacak olan Genel Kurulun onayına arzedecektir.

Dergimiz, Türk Kooperatifçilik hareketine olumlu yönde katkıda bulunacak olan Eğitim Vakfına başarılar diler.

KOOPERATİFÇİLİK

(Vakfın kuruluşu ve genel kurul toplantısı ile ilgili ayrıntılı haberler Karınca Dergisi'nin Şubat ve Mart 1984 sayılarında yer almaktadır.)

**TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU YAYINLARI VE
KURUMDAN SAĞLANACAK KİTAPLAR**

	Fiyatı
1 — Tarımsal Kalkınmada Kooperatifçilik VI. Türk Kooperatifçilik Kongresinde verilen Tebliğ ve Tartışmalar (2 cilt)	200.— TL.
2 — 1163 Sayılı Kooperatifler Kanununun Uygulanmasında Kooperatiflerin Durumu ve Sorunları VII. Türk Kooperatifçilik Kongresinde verilen Tebliğ ve Tartışmalar	300.— TL.
3 — Kooperatiflerin Ekonomik ve Sosyal Kalkınmasındaki Rolü ve VIII. Kongre Tebliğ ve Tartışmaları	300.— TL.
4 — Ekonomik ve Sosyal Gelişmeler Karşısında Türkiye'de Kooperatifçilik Politikası IX. Türk Kooperatifçilik Kongresi Tebliğleri	300.— TL.
5 — X. Türk Kooperatifçilik Kongresi Tebliğleri	500.— TL.
6 — Az Gelişmiş Ülkelerin Ekonomik ve Toplumsal Kalkınmasında Kooperatiflerin Rolü	100.— TL.
7 — Kooperatifçilik Eğitimi	100.— TL.
8 — Dünya Kooperatifçiliğinden Örnekler	100.— TL.
9 — Çeşitli Ülkelerde Toprak Reformu Uygulamaları	100.— TL.
10 — Kooperatiflerde Muhasebe	100.— TL.
11 — Az Gelişmiş Ülkelerde Kooperatif ve Devlet	100.— TL.
12 — Kooperatif Şirketler	50.— TL.
13 — Kooperatifçilik ve İlkokul	50.— TL.
14 — Kooperatifler Kanunu ve Gerekçesi	50.— TL.
15 — Altın Yapan Köy	200.— TL.
16 — Tüketicinin Sorunları ve Kooperatifçilik	100.— TL.
17 — Kooperatifçilik Bilgisi	100.— TL.
18 — Büyük Mağazacılık ve Tüketim Kooperatifçiliği	100.— TL.
19 — Kooperatifçilik ve Kooperatifçilikle İlgili Yayınlar Bibliyografyası	100.— TL.
20 — Türk Kooperatifçiliği Üzerinde Düşünceler	120.— TL.
21 — Atatürk ve Türk Kooperatifçiliği	150.— TL.
22 — Kooperatiflerin Vergilendirilmesi ve Vergi Sorunları	150.— TL.
23 — Türkiye Ekonomisinde Tarımsal Amaçlı Kooperatifçilik İşletmeleri	350.— TL.
24 — Kooperatiflerin Dış Ticaret Açısından Millî Ekonomiye Katkıları	500.— TL.
25 — Köy Kalkınma Kooperatiflerinde Yönetim	150.— TL.
26 — Atatürk Kooperatifçilik ve Türk Kooperatifçilik Kurumu	200.— TL.
27 — Co-operatives in Developing Countries and Turkish Experience	200.— TL.
28 — The Co-operative Movement In Turkey And Its Expected Developments	200.— TL.
D E R G İ L E R İ M İ Z	
Üç Aylık KOOPERATİFÇİLİK Dergisi Yıllık Abonesi	700.— TL.
Aylık KARINCA Dergisi Yıllık Abonesi	1.500.— TL.

NOT : Ödemeli gönderme usulü bazı aksaklıklar nedeniyle uygulanmamaktadır.

ANCAK : Satın alınacak kitapların bedelleri yekûnuna 1 adet kitap olur ise 50.— TL., Listedeki kitapların yarısı olduğu takdirde 150.— TL., bütün kitaplar istendiği takdirde 250.— TL. PTT masrafını ekleyip Kurumun «T.C. Ziraat Bankası Ankara - Kızılay Şubesi 630/4 sayılı hesabına» yatırılır ve bir mektupla Kuruma istenen kitaplar bildirilirse hemen adresinize postalanır.

ADRES : Mithatpaşa Caddesi No. 38/A Yenişehir — ANKARA

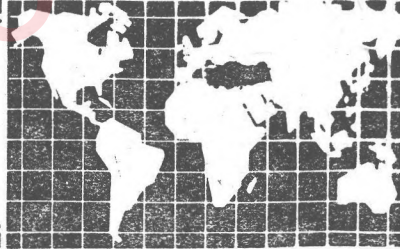
TELEFON : 31 61 25 - 31 61 26

1984 İYİ BİR YIL OLACAK ÜRETİMİMİZ İÇİN...

Türkiye Emlak Kredi Bankası yüksek üretim düzeyinin ülkenin ekonomik gelişmesindeki yaşamsal önemini ve banka kredilerinin yüksek üretimini sağlamak için ne kadar gerekli olduğunu bilen bankadır.

Ne de olsa,
özel kanunla kurulmuş bir devlet bankasıdır.

Emlak Kredi
Emlak Kredi'ye geleceklere
"1984 iyi bir yıl olacak" diyor.

**TÜRKİYE
EMLAK KREDİ
BANKASI**
"Güçlü Devlet Bankası"

KOOPERATİFÇİLİK

Founded in 1931

Kooperatifçilik is the publication of the Turkish Co-operative Association, it is published four times a year. The subscription price to the review is \$ 4 a year, air mail included, Correspondance relating to the review should be sent to «Türk Kooperatifçilik Kurumu, Mithatpaşa Caddesi 38/A, Ankara - Turkey.»

The Turkish Co-operative Association assumes no responsibility for the views expressed by authors whose articles appear in Kooperatifçilik.

Proprietor on behalf of
The Turkish Co-operative Association

Nurettin HAZAR

Editor - in - chief
Doç. Dr. Rasih DEMİRCİ

Editorial Board
Kâzım SEÇER

Doç. Dr. Rasih DEMİRCİ — İ.Ü. NASRATTINOĞLU

Each issue of the review will contain some articles, research notes, communications book review, announcement and news notes on Co-operatives in English or French language. But the review is mainly issued for the Turkish readers. For that reason the contents will be mainly Turkish.

Managing Board

Nurettin HAZAR	:	President
Niyazi YÜKSEL	:	Vice President
Kâzım SEÇER	:	Treasurer
Bülent AKBAŞ	:	Member
Hikmet BİÇENTÜRK	:	»
Doç. Dr. Rasih DEMİRCİ	:	»
Dr. Şenol ERDOĞAN	:	»
Mehmet GÖNEN	:	»
Aydın İMAMOĞLU	:	»
Ayhan İNAL	:	»
İrfan Ünver NASRATTINOĞLU	:	»
Akın ŞEHİRLİOĞLU	:	»
Nail TAN	:	»
Özdemir ÜNSAL	:	»
Nedim YILMAZ	:	»

BOARD OR AUDITORS

Sezai YÖRÜK	:	President
Turan TEKELİ	:	Member
Ömer Nafi GÜVENLİ	:	»

**Türkiye'nin
Dünyada da
Büyük
Bankası**

T.C. ZİRAAT BANKASI